5th floor

1974 most

Indiana University
JUN 21 1974
Library

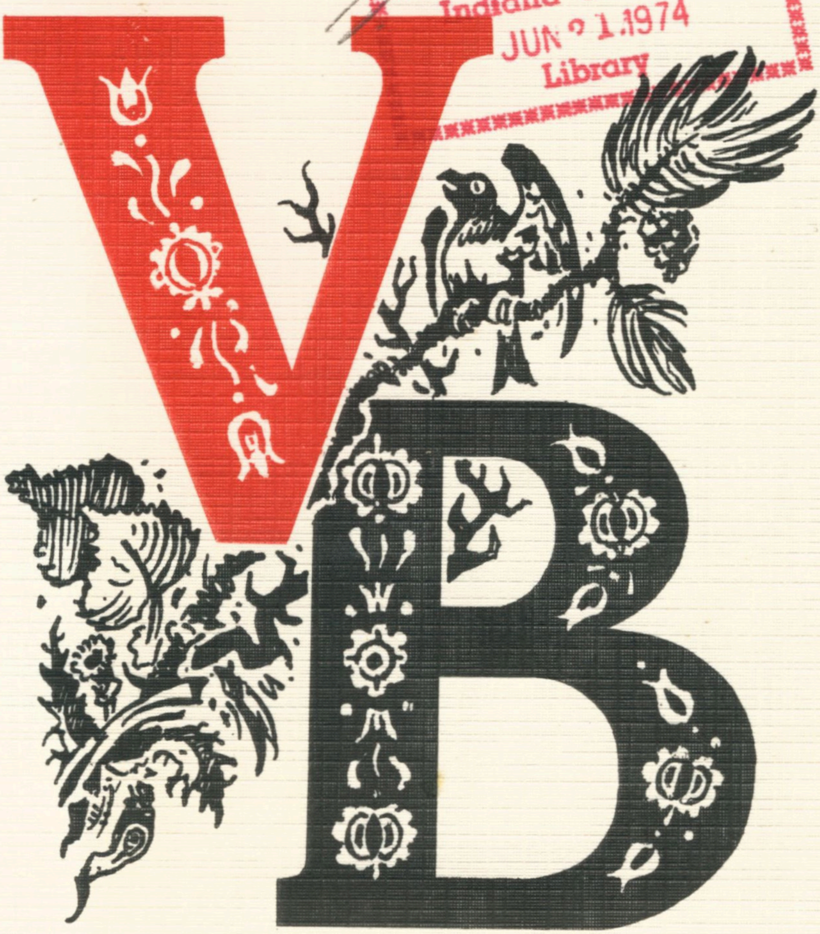

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 21 VOLUME ČÍSLO 1 – 2 NUMBER

most

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

VYDÁVA: SLOVENSKÝ ÚSTAV, CLEVELAND, OHIO, U. S. A. ● PUBLISHED BY: SLOVAK INSTITUTE CLEVELAND, OHIO, U. S. A.

PREDSEDA: OSV. PÁN JERONYM KOVAĽ, O. S. B., OPÁT KLÁŠTORA SV. ANDREJA SVORADA ● PRESIDENT RIGHT REVEREND ABBOT JEROME KOVAL, O. S. B. ST. ANDREW'S ABBEY

REDAKTOR: MIKULÁŠ ŠPRINC ● REDAKCIA: Mikuláš Šprinc, 28700 Euclid Avenue, WICLIFFE, OHIO, 44092 U.S.A. ● ADMINISTRÁCIA: REVUE MOST THE SLOVAK INSTITUTE 2900 East Boulevard, CLEVELAND, OHIO, 44104 U. S. A.

VYCHODÍ V DVOJČÍSLACH DVA RAZY DO ROKA
Predplatné: U.S.A. a Canada $5,00; v ostatných krajinách: $4,00

OBSAH

Karol Strmeň: **Elégia za Valentínom Beniakom — 1**
Ján Okáľ: **A smrť zavrela ústa Igrica — 4**
Rudolf Dilong: **Z doslovu básnika Beniaka — 13**
Jozef G. Cincík: **Valentovi — za tú slzu na cestu — 16**
Gorazd Zvonický: **Nech mi je ľahká — 23**
Karol Strmeň: **Epištola — 24**
Jozef Dieška: **Kultúrnohistorický význam sv. Tomáša Akvinského —31**
Rudolf Dilong: **Dialóg s Bohom (III) — 44**
Z listu priateľa: **Tak umrel Valentín Beniak — 46**

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

Valentín Beniak
1885-1973

1974 most

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU
A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 21 VOLUME ČÍSLO 1 – 2 NUMBER

INDIANA UNIVERSITY
LIBRARIES
BLOOMINGTON

AP
58
.S53
M9
v. 21-22

Karol Strmeň

ELÉGIA ZA VALENTÍNOM BENIAKOM

1

. . . .
odmlčanie si vyprosil.

2

Slovenská sláva nie je purpurová,
Amor jej medzi dvojím šeptaním
nenosí k nohám zlatosiný košík
alegoricky šťastím zaťažený,
panštinu gáže.

My, Valentín, sme živí — živí ľudia
a neluháme.

3

Nenájdu slova, v ktorom nie sme celí
aj pod maskou, čo bránila
a, sláva, nezabráni,
aby si ľudia zistili,
akí sme boli, akí sme
a čo sme chceli.

Veľa sme chceli. Od ľudí.

4

Lež ako ťažko všetko dať,
seba sa vzdávať od slova
k slovu, vždy seba vlastnou rukou
vyslabikovať na kríž, vždy si čosi
nechať a trochu zastrieť náramne
prijasno kruté, neplakať
nad temnovekom, vysloviť ho zo sna,
za možný uznať, rozmnožiť
a neplakať, keď mali by sme plakať
pri spečatenom liste.

A neplačeme.

5

Po toľkom svetle dovolil ti čas
na pravdu, Valentín, a tvárou k pravde
umrieť a časnú masku
do opatery oddať Žofii,
opatrovkyni tela raneného.
Teraz ťa chráni nenahraditeľne
len úsmev čímsi krajším pritlmený.

11-19-76

Nedbal by som tak pekne nenaveky
sám dokonať.

6

Neodmetú ťa, nevymetú ani
spod hrobu.

Aj spod hrobu, aj z kosti starej kosti,
aj zo záhrobia svojej slovenčiny,
aj z neozveny svojho hromu,
aj z prsti tých, čo nesmeli ťa počuť
a pochopiť,
                    si tvrdá skala vetra
a horľavina ľudská.

7

Že sa toto hrobom končí,
je iná vec,
a že sa toto hrobom nezakončí,
je tajomstvo a hruda
staršia než reč a všetko, čo nám dala
a sľubuje, keď sladne na jazyku.

Hľadáme, Bože, veci neskončené,
neskončiteľné.
Živí sme hranou na krystale.

Karol Strmeň

A SMRŤ ZAVRELA ÚSTA IGRICA

Jak zrno pršia, pršia roky z kláska,
koník môj, odveď ma.
Sloboda bola moja prvá láska,
smrť bude posledná.

(Na odchode; *Plačúci amor.)*

Sedel k nám trochu bokom obrátený, lebo jednou pazuchou bol akoby zavesený na operadle stoličky, takže mu druhé plece prečnievalo až ponad stôl a spoza hrubých okuliarov prenášal svoj belasý pohľad z jedného na druhého. Bolo to asi týždeň pred Veľkou nocou roku 1945 a členskú schôdzu Spolku slovenských spisovateľov zvolal, lebo na Nitru pred niekoľkými dňami spravili ruské lietadlá strašný nálet. Mesto a jeho budovy ani neutrpeli veľké škody, ale straty na ľudských životoch boli také, že sa skrvavené Slovensko na chvíľu prebralo zo svojej agónie a bolestne skríklo. A keď Slovensko kvílilo v agónii smrti, jeho spisovatelia nemohli ostať nemí. A nemý nemohol ostať najmä predseda Spolku slovenských spisovateľov, básnik Valentín Beniak. Pamätali sme sa ešte na verše, ktorými oplakal obete maďarského náletu na Spišskú Novú Ves v roku 1939 a tak sme mali jasnú predstavu o tom, v akej forme máme svoju bolesť vyjadriť, keď v úvode do debaty hovoril o zborníku, ktorý by sme mali čo najrýchlejšie zostaviť a vydať.

Keď sa to tak vezme, na schôdzi nás ani mnoho nebolo. Niekoľko členov Spolku bolo kdesi na vidieku odrezaných od Bratislavy, niektorí o tejto len tak narýchlo a neformálne zvolanej schôdzi ani nevedeli a najviac bolo takých, čo sa v situácii, keď už bolo počuť dunenie kanónov a ruské lietadlá nám deň-noc nad hlavou vyhrávali pieseň smrti, nechceli takýmto činom exponovať. Chýry o tom, čo sa len pred niekoľkými mesiacmi na povstaleckom území mohlo stať tým, na ktorých čo len podozrenie padlo, že sa povstaním nestotožňujú, stačili, aby si ľudia

veľmi dobre premysleli, čo môžu povedať a ako to majú povedať. Hronský o svojom uväznení na začiatku povstania síce zaťato mlčal, ale jeho mlčanie bolo strašnejšie ako reči iných väzňov za povstania, vari s výnimkou tých, čo už svedčiť nemohli.

Tajomník Spolku Poničan do debaty skoro nezasahoval. Ľavou dlaňou si podopieral bradu a natiahnutými prstami pridŕžal v zuboch zaseknutú fajku. Občas si poznačil čosi na papier, pravdepodobne veci, ktoré hodlal dať do zápisnice z tejto schôdze a zasa sa díval pred seba, ako keby nielen oči ale celú svoju osobnosť nechcel zaostriť ani na ľudí, ani na udalosti, o ktorých sa tak vášnivo debatovalo. Keď sa to tak vezme, nemohlo to byť pre neho príjemné, čo i len zúčastniť sa na tejto schôdzi. Lenže situácia bola taká, že prítomnosť alebo neprítomnosť iných členov ani len pozornosť nevzbudila, ale jeho prítomnosť alebo neprítomnosť nemohla ostať nepovšimnutá. Zaprvé, ako tajomník Spolku musel sa spolkovým veciam venovať viac ako členovia bez funkcií, a zadruhé, každý o ňom vedel, že je komunista, ale taký, čo počas povstania ostal v Bratislave a keď sa aj z pochopiteľných príčin nikdy verejne s povstaním neidentifikoval, skoro z nepochopiteľných príčin nikto ho nežiadal, aby povstanie odsúdil. A keď sa aj mnoho vecí za posledného pol roka stalo, jednako pokiaľ šlo o Poničana, hrala sa s ním a okolo neho len na Slovensku možná subtílna dráma, kde tak on, ako aj všetci okolo neho, ale najmä kolegovia zo Spolku, sa tvárili, ako keby sa nebolo stalo nič podstatného.

Že Poničan nikdy nebol prívržencom režimu v Slovenskej republike, bolo každému zrejmé a nikto mu to ani veľmi nezazlieval. Nielen intelektuáli, ale aj členovia vlády rešpektovali jeho presvedčenie. Celkom zrejmé bolo to preto, že pokiaľ šlo o jeho pomer k slovenskej štátnosti, ten sa síce vždy navonok prispôsoboval stanovisku sovietskej vlády, ale názorove bol zakotvený v stanovisku, ktoré o tejto otázke formulovala Tretia Internacionála a tá právo Slovákov na vlastný štát nielen uznávala, ale často aj podporovala. Bola to teda v moderných slovenských dejinách veľmi významná zhoda okolností, že stanovisko slovenských komunistov sa v tomto bode často úplne zhodovalo so stanoviskom najradikálnejšieho krídla autonomistov. Ba i spoločensky bolo medzi slovenskými komunistami

a radikálnymi zástancami slovenskej štátnosti oveľa viac a srdečnejších stykov ako s príslušníkmi centralistických strán. Dnes po odstupe času by sa vari dalo povedať, že slovenskí autonomisti mali vo svojich radoch veľmi mnoho ľudí silného sociálneho cítenia, ktorým iba hlboké náboženské cítenie bránilo, aby sa nepridali k socialistickým stranám. Na druhej strane nacionalizmus vždy veľmi výrazne farbil všetky prejavy slovenských komunistov. Len takto si možno vysvetliť, že v štáte, ktorý bol so Sovietskym zväzom vo vojnovom stave, minister vnútra sa verejne, skoro demonštratívne, zúčastnil na oslave narodenín svojho komunistického priateľa. Boj na život a na smrť medzi týmito smermi sa začal iba povstaním, lebo keď ide o moc, komunisti sú hotoví spájať sa s hocikým a proti hocikomu, aby nakoniec zničili svojho spojenca, ako sa to po vojne na vlastnej škode poučili bývalí spojenci komunistov z povstania.

Celá vec však bola veľmi komplikovaná a nebolo ju možné chápať na podklade obvyklých vzťahov, súvislostí a zákonitostí. V konkrétnom prípade šlo napríklad o to, aby slovenskí spisovatelia odsúdili barbarstvo, ktorého sa dopustili sovietski letci, keď zhadzovali bomby na bezbranné obyvateľstvo Nitry. Pokiaľ šlo o protesty proti všetkým dokázateľným i nedokázateľným krivdám, v tom boli komunisti neprekonateľní experti. Vo výrečnosti im napríklad nebolo páru, keď sa verejne pohoršovali nad barbarským bombovaním španielskeho mestečka Guarnica. Ich protesty a prejavy rozhorčenia nad týmto zverstvom nacistov boli také, že sa k nim v morálnom rozhorčení pripojili bezvýhradne aj mnoho nekomunistov, ba aj vyslovených protikomunistov. A keď sa slovenskí komunisti vedeli takto rozhorčiť nad zločinom proti ľudskosti, ktorý bol spáchaný v ďalekom Španielsku, ako by mohli ostať nemí a nepozdvihnúť svoj protestný hlas, keď skoro identický zločin bol spáchaný na Slovensku. Ak bol medzi oboma zločinmi rozdiel, tento sa vzťahoval len na podradné okolnosti a morálnu alebo právnu podstatu oboch činov bolo veľmi ťažko rozlišovať. Zjednodušene povedané, ak sa nacisti dopustili barbarstva, keď znivočili španielsku Guarnicu, práve takého barbarstva sa dopustili Rusi, keď bombovali Nitru. Lenže takáto mohla byť iba filozoficko-špekulatívna racionalizácia ľudí, žijúcich vo svete, ktorý už neexisto-

val. V okolnostiach, ako sa žilo v Bratislave koncom marca 1945, sa muselo uvažovať inak. Nemeckí a španielski letci, proti ktorým sa kedysi tak výrečne protestovalo, boli vtedy strašne ďaleko od Bratislavy a nikto sa ani len neobával, že by sa raz do nej mohli dostať. Keď sa však táto schôdza Spolku slovenských spisovateľov konala, obloky spolkových miestností sa otriasali od výbuchov ruskej artilerie, ktorá odpaľovala svoje salvy kdesi na druhom brehu Dunaja. Nikto si viac nerobil ilúzie, že Slovensko alebo aspoň Bratislavu by front mohol obísť. Nevedelo sa iba to, z ktorej strany sa začnú ťahať ruské tanky a s nimi aj nové poriadky, ktorých radikálnosť vojnové okolnosti iba brutalizovali. Preto, keď sa za takýchto okolností rozhodli pozdvihnúť protestný hlas ľudia, ktorí si až do konečných dôsledkov uvedomovali následky svojho činu, ťažko to nazvať inak ako hrdinstvom.

Ak bolo pre predsedu Spolku ťažké rozhodnutie túto schôdzu zvolať, pre Poničana bolo oveľa ťažšie na nej sa zúčastniť. Komunisti vedia z času na čas prejsť ponad odpor alebo nesúhlas nekomunistov alebo protikomunistov, ale vlastných príslušníkov vždy veľmi prísne trestali za každé porušenie straníckej disciplíny a loyality, ktorá bola uznávaná za najmocnejší zákon, nevynímajúc prirodzené vzťahy ľudí a vecí, ktoré civilizovaná spoločnosť všeobecne uznáva za neporušiteľné. Preto keď v ten večer Ján Poničan sa na tejto schôdzi Spolku slovenských spisovateľov aspoň zúčastnil, spravil viac ako sme vtedy od neho smeli čakať, aj keď sa nám občas zdalo, že je mysľou kdesi strašne ďaleko.

Kým Poničan mlčal, Lukáč sa tak rozvravel, že prúd jeho reči nebolo možné zastaviť. Povstanie prežil kdesi v okolí Banskej Štiavnice a keď sa po likvidovaní povstania vrátil do Bratislavy, nervove bol celý roztrasený. Nebolo neresti, za akú by nebol partizánov robil zodpovednými. Nevravel iba o tom, čo sa dozvedel z druhej ruky, lebo aj jeho rodina prežila veci o akých kedysi iba čítaval a pokladal to za výmysly. Najviac ho však otriaslo, že páchatelia neboli pokladaní za zločincov, ale hrdinov. Sila nástupu nových poriadkov a beznádejnosť každého odporu prevrátili celý spôsob jeho nazerania na udalosti a nevidel iného východiska ako úplne sa poddať vlne, čo sa na Slovensko valila.

«My sa nemôžeme a nesmieme v dnešných okolnostiach dovolávať spravodlivosti a ukazovať rozhorčenie,» vravel skoro vášnivo, «ani práva sa nedovoláme. My už nemáme iného východiska ako modlikať o milosrdenstvo. Len plakať smieme a prosiť o zmilovanie. A keď už máme vydať nejaký zborník, nesmie v ňom byť ani hnevu, ani ničoho, čím by sme mohli uraziť víťazov. Sám sa hlásim napísať úvod, taký dodonský úvod, aby to bolo aj tak, aj tak, ale jednako z toho nesmie vyznievať: hnev tam nesmie byť ani pod tlmidlom. Len žiaľ a prosba o zmilovanie.»

Aj keď mali Lukáčove slová hlboký účinok, nemyslím, že to bol súhlas. Naopak, prítomným sa zdalo, že práve o to ide, aby aspoň teraz, keď ešte môžu, povedali, čo myslia a ako cítia pod dojmom tragédie, ktorá tak strašne zasiahla Nitru. Cítili, že toto je možno na veľmi dlhý čas posledná príležitosť ozvať sa slobodne o veci, ktorá tak drsne a brutálne poranila ich svedomie. Pokladali za otázku cti vypovedať to, čo národ cítil. Len Lukáč sa ponúkal, že bude písať ako mu diktoval pud sebazáchovy.

«Dodonský úvod», znelo nám v ušiach.

Plánovaná publikácia mala však byť činom dobrovoľným a najmä starým a uznaným autorom v takomto prípade obyčajne nikto neprikazoval, o čom a ako písať a keďže šlo o svedectvo, každý ho mal podať za seba. Preto ak sa Lukáč rozhodol svedčiť dodonsky, bolo isté, že dodonským jeho svedectvo ostane a nikto ho meniť nebude. Preto aj Beniak akceptoval Lukáčovu ponuku, ešte raz sa rad-radom spýtal každého, či prispeje a keď sa ustálil termín na dodanie rukopisov, schôdzu zakončil.

Rozchádzali sme sa do chladnej marcovej noci po skupinkách, ako sme jeden k druhému gravitovali.

«Dodonský úvod,» opakoval niekoľko ráz vedľa Beniaka kráčajúci Mikuláš Gacek. Jeho mäkký hlas nestvrdol, ani sa nezvýšil, ale kto ho poznal, ľahko v ňom zachytil tú boľavú iróniu, ktorou bolo každé slovo ako presiaknuté. «Ako môže niekto napísať pravdu, aby to bolo aj tak, aj tak?»

«Poznáš ho,» skoro lakonicky poznamenal Beniak. «Emil už inakší nebude.»

Nebolo možno v tej dobe medzi slovenskými literátmi priate-

ľov čo by si boli lepšie rozumeli. A jednako, aké rozdielne osobnosti. Idealistickému Gackovi sa ani veriť nechcelo, že v základných otázkach mravných by niekto mohol, smel, alebo odporúčal vysvetľovať si niečo aj tak, aj tak. Vo zvlčenom svete sa zdalo, že táto čistota jeho charakteru hraničí často až s naivitou. V porovnaní s ním bol Beniak múdry skeptik, ktorý nielen poznal, ale aj rešpektoval obmedzenosť ľudskej prirodzenosti. Bolo mu jasné, že ak chce niekto žiť v krajšom a vznešenejšom svete, musí ho sám nielen stvoriť, ale aj zaľudniť. Kým Gacek veril, že si svoj Camelot nájde v spoločenstve pekných ľudí, s ktorými vyhľadával priateľstvá, celkom zrejme čakal od nich, že tiež obohatia vzájomný pomer takými hodnotami, aké on sám do neho vkladal. Beniak si hľadel svoj Camelot stvoriť sám a byť súčasne nielen jeho igricom, ale aj neobmedzeným vladárom.

Rozlúčili sme sa na zatemnenej ulici a on odkrivkal do chladnej bratislavskej noci vedľa svojho vysokého a plecnatého priateľa.

To bolo naše posledné stretnutie.

*

Na prvé stretnutie sa tak jasne nepamätám.

Myslím, že to bolo v zborníku, ktorý začiatkom tridsiatych rokov vyšiel v Smrekovej redakcii u Mazáča. Vedľa fotografií autorov boli tam ukážky z ich tvorby a krátka, autobiografia častejšie žartovná ako nie. Na Beniakovu fotografiu sa pamätám veľmi jasne, ale čo tam o sebe napísal, sa mi už dávno vytratilo z pamäti. A nepamätám sa ani na jeho verše, ktoré tam boli na ukážku uverejnené. Vtedy mi bola ešte Beniakova poézia priťažká a trvalo mi niekoľko rokov, kým som sa prehrýzol k jej jadru a mával na nej duševné hody. Ale dozrieval aj Beniak. Ako motýľ, ktorému prišiel čas, aby sa zbavil neforemného a nefarebného zámotku a rozostrie pod jasným slncom ohnivé farby svojich krídel, aj jeho verše sa zaskveli novými, do tých čias nepočutými tónmi. Nová rytmická hravosť, nové obrazy a metafory, nové zvonivé rýmy, nová tématika. Ako dravá rieka, ktorá pretrhla hate, valila sa nezadržateľným prúdom na čitateľa povodeň obrazov, príval imaginácie, víchrica strhu-

júceho rytmu. Apoštol na deň turíčny, ošľahnutý plameňom Ducha, začal hovoriť jazykmi. Vo zbierke Poštový holub akoby si bol ladil svoje nástroje a trilkoval škálky v nových stupniciach na dosiaľ nepočutú synfóniu slovenského slova. «O jari sa mi sníva v túto noc...» začína poému Reťaz, ktorá je akýmsi úvodom do všetkého, čím sa neskôr rozozvučali jeho *Vigílie* a *Žofia,* ba i toho, čím doznieva neskoršie *Popolec.*

Valentín Beniak je zvláštny aj tým, že akokoľvek časová mohla byť niektorá z jeho básní, jednako jej tón doznieva v nadčasovosti. Preto je okrem vari Žarnova, jediným z našich básnikov, ktorého príležitostná poézia ostáva živou aj vtedy, keď sa zabudlo na bezprostredný podnet jej vzniku. Keď si po rokoch znova a znova čítame jeho verše z rokov 1938 a 1939, cítime v celej bezprostrednosti ich silu, lebo nič z nich nevychladlo, nič v nich nevytuchlo. Takéto sú najmä básne *Prvej* a *Druhej Vigílie,* kde bezprostredne a prudko reaguje na každú udalosť, čo v tých pohnutých rokoch Slovenskom otriasla. Pretože sa tak identifikoval so Slovenskom ako to len inšpiráciou požehnaný poet spraviť môže, obrat toho Slovenska, čo po oslobodení rástlo v jeho duši, kreslil vo svojom cykle artušovských legiend. Tento novoveký Camelot je pre neho takým miestom blaženosti, spravodlivosti a šťastia, ako bola *Utópia* alebo Augustínovo *Mesto Božie.* Ako dnes sa pamätám na ten pocit unesenia, aký som prežil pri čítaní prvých spevov tejto legendy. A vari aspoň spomienku si zaslúži okolnosť, že tie isté čísla «Slovenských pohľadov», kde boli uverejnené prvé spevy tejto veľbásne, priniesli aj prvé spevy Danteho Božskej komédie v novom preklade Karola Strmeňa, ktorý bol svojím spôsobom takou udalosťou ako veľkolepá Beniakova báseň. Ako požehnaná úroda nového slovenského života plynuli tieto plody do národnej pokladnice ducha.

Mohlo sa vari čakať, že po tej piesni radosti, ktorou Beniak privítal slovenskú štátnosť, stane sa prinajmenšom dvorným básnikom režimu. Ale Beniak bol básnik-suverén a vedel byť skoro zanovitý, keď šlo o to, aby si svoju absolútnu nezávislosť obránil. Preto už v *Druhej Vigílii* jeho sarkazmus páli ako kyselina tých, čo sa za výhody vedia vzdať svojskosti a zo suverénnych umelcov stanú sluhami tých, čo sú práve pri moci. V básni *Budem dobrý* na adresu pochlebníckych duší hovorí:

Ja budem dobrý hlásnik,
budem národu húkať,
nech spí len v pokoji,
ja budem verše súkať,
ja budem dobrý básnik
a skapem na hnoji.

V tej istej básni sľubuje v sarkastickej nadsádzke, že sa naučí chválorečiam, bude z neho vrtichvost, a bude mať za to svoj chlievik. Bolo to skoro súčasne, keď iný básnik, Ján Kostra, si žiadal «sídlo» za svoju tvorbu. Beniak si sídlo nevyslúžil ani za Slovenskej republiky a hoci celý život býval v árende, predsa nikto nepochyboval, že aj vo skromnosti je suverénom a na druhej strane, keď sa Kostrovi a iným zapojeným komunistickým básnikom aj splnilo želanie a dostali svoje «sídlo» v Budmerickom kaštieli, každý vedel, že je to iba chlievik, ktorý si vyslúžili, za ktorý sa predali.

Vojnové roky patria v Beniakovom živote medzi najplodnejšie. Po *Vigíliach* nasledovala *Žofia* a potom *Popolec* s *Halucináciami* a *Hovormi zo sna.* Každá z týchto básnických skladieb je ako symfónia, v ktorej sa rozozvučia všetky nástroje obrovského orchestra imaginácie znásobenej úžasnými údermi, akými útočila vojna na citlivé umelecké i mravné ústrojenstvo tohto mimoriadneho človeka. Ešte nikdy sa slovenské slovo nenaplnilo takým nákladom citového a obrazového bohatstva, v ktorom bol na plachtu súčasnosti premietnutý človek v celej svojej veľkosti i úbohosti, hrdosti i pokore, nádeji i zúfalstve, dravosti i nežnosti.

Ešte počas vojny začal Beniak písať jedno z najzaujímavejších diel svojej tvorby, sériu autobiografických balád pod spoločným názvom *Igric.* Podľa všetkého pri písaní prvých balád nehodlal sa až do takej miery stať ústrednou postavou tejto série. Zdalo sa, že pôvodne mal v úmysle zachytiť valiace sa udalosti a podávať ich tak, ako kedysi potulní alebo dvorní speváci a rozprávači, počnúc Homérom a končiac kedysi v stredoveku, ktorí zanechali po sebe také klenoty ako artušovské legendy, škandinávske runy, nemecké Niebelungy a prvé básnické diela mnohých iných literatúr. V prvej z týchto balád spieva Igric «vekmi vzdialenej» panej na Bratislavskom hrade, že pod jej hradom sa bijú Ivan a Fritz. Aj niekoľko ďalších spevov sa nieslo v tomto štýle prelínania súčasnosti s dávnosťou. A kvôli

zaujímavosti hodno vari zaznačiť, že od chvíle ako bol prvý spev Igrica v *Pohľadoch* uverejnený, Beniakovi nielen prischlo meno Igric, ale aj sám ho nosil a na viacerých miestach odôvodňoval svoj nárok naň. Tak v jednej z balád hovorí o sebe ako o «cechmajstrovi igricov», zrejme hrdo sa hlásiac k predsedníctvu Spolku spisovateľov. Povstanie a potom ruská okupácia Slovenska úplne ovplyvnili ďalšie spevy, lebo autor prestal predstierať to zvláštne splývanie prítomnosti s minulosťou a len prítomnosť sa prelieva spevmi horkosti, smútku, hnevu a zúfalstva. «Aký sme my rod žobračí, čo sám si dubovinu vytne», zanariekal, keď po vojne tisíce dobrých ľudí hnilo v žalároch a desiatky ich odvislo na šibeniciach ako obete zvlčenosti takzvaných ľudových súdov. Aj sám okúsil nahý pazúr toho strašného besnenia a povedal to neskôr tak tvrdo, ako sa nikto iný neodvážil. V Igricovi oplakal ženu aj ostatné svoje lásky a nebojí sa volať za svedka Máriu, «ktorú zabili a leží pod Poľanou,» ktorá o tom ako sa správal v tých nových poriadkoch akoby polo s obdivom a polo so sardonickým posmeškom vraví: «On si len krivkal pomaly, zjedzte ma vlčky, zjedzte, zjedzte...»

A vĺčky mu užierali život. Politickí i básnickí trochári otierali si o neho svoje jazyky ešte aj vtedy, keď mu už zasa povolili aj pod menom písať. Svojho bývalého cechmajstra vyhodili zo Spolku spisovateľov takí, čo sa do smrti nezmôžu na «Majsterštik», aký býval v časoch normálnych podmienkou prijatia. A jednako ho nebolo možné ani zlomiť, ani umlčať. Prúd jeho imaginácie nevyschol ani vo vysokom veku. V časti zbierky *Plačúci Amor* zaiskrila jeho poézia ešte raz takou žiarou, akú milovníci jeho umenia obdivovali v časoch, keď boli jeho tvorivé sily na vrchole. Je zaujímavé, že do tejto zbierky zahrnul aj časť veršov, ktoré napísal dávnejšie, ale nezaradil ich do kníh svojich veľkých skladieb. Preto je *Plačúci amor* vari najkrajšia zbierka Beniakovej komornej poézie vycizelovanej formy. Mne je to kniha tým drahšia, lebo ňou spravil u mňa Beniak svoju poslednú duchovnú návštevu. «Jankovi srdečne», vpísal mi do nej venovanie 22. januára 1970.

Aj neskôr nám o ňom dochodili zvesti, ktoré neboli radostné. Vek a zranenie priputnali ho k stoličke a neľudskosť systému, ktorý rozváľal jeho Camelot, nevedela zmäkčiť ani oddanosť priateľov, ktorí ostali okolo neho ako družina okolo okrúhleho

Artušovho stola a tak verne ho odprevadili aj na poslednej ceste.

Nuž zamĺkli ústa Igrica, ale jeho slová nám ostali a pokolenia Slovákov budú požehnávať mater, čo porodila tohto veľkňaza slovenského slova.

Ján Okáľ

M. Benka

Z DOSLOVU BÁSNIKA BENIAKA

Rudolf Dilong

1.

Mal som ja šabľu, hrdzavie mi;
nezlomia oceľ,
neohnú.
Vzali mi tátoša,
vrhli do jamy ľvej,
pred zverou v sile
časy som prežil.

Keď sprchnem zo stromu,
lístie ma neodnesie,
pôjdem do svojej zeme
späť naveky;
a poviem kvietkom na poli:
pozor si dajte, čím viac
vás vietor bude ohýbať,
tým menej slobodné ste.

2.

Na jednej nitke bolesť je,
na druhej život,
na váhach moja pieseň rodná,
na ústach kameň mlčania.
Ako len uniesť
v náručí teba, Slovensko?

Ako hrýzť tvrdý chlieb a vsunúť
krivák do vačku,
stáť čelom proti hviezde,
čo sa z nej iskrí hnev
a nepovedať vám:
počkajte, zbojníčkovia,
bude vás krvaviť
kométa vášho chvostu
na pleciach nocí!

Ľ. Fulla

3.

Na roli dedičnej
dali ste ma na kríž.
Do vzbury nevolám,
ja zbierač kláskov
nekričím: zabíjajte,
ja igric potulný
neprosím odpustenie,
že som tu zakvílil.

Žil som len dedovizni,
odmietam špongiu,
ja nenariekam v básni,
ja dýcham v krvi času,
vypľúvam z pále pľúc
ten krajec žlče.

Rudolf Dilong

Ľ. Fulla

VALENTOVI — ZA TÚ SLZU NA CESTU

Jozef G. Cincík

Ťažko mi bolo rozhodnúť sa, preťažko.
Ba, či mu to už teraz aj hneď povedať?
Valentovi!
Konečne, kráča tu popri mne sám. Byronovsky na nohu napadá, kolísavo sa navažujúc. Vopred viem, nebude mu to celkom po chuti, ani ľahostajné. Beniak to, možno, ani netuší. A bolo by sa od neho napokon rozlúčiť v tejto zimušnej Bratislave februárovej, nalomenej, kým sa začnem brodiť v snehu, pľúšti proti toku Dunaja, a vôbec, na západ k veľkým vodám...

V Štefánke, pravda, už chvíle nebolo na spokojný, súvislý rozhovor. V poloustrnutej februárovej Bratislave v 1945-om, plnej predstierania a osobných «zákopov», ovzdušie začalo sa rozkladať. Načúval som rečiam, ba i pomlčkám. Hlásilo sa plíživo spoločenské štiepanie. Pozoroval som ho a cítil s istou už skúsenosťou.

Veď podobne sa ono načínalo pred šiestimi mesiacmi na severe, na Strednom Slovensku, v Martine, koncom augusta. Vtedy Hronský zúfalo zvolal: «Veď komu už dnes veriť?!» No dnes Slovensko dostávalo sa do položenia, kde nechcelo byť koncom vojny. Slovensko bolo vlastne už časťou frontového územia. Vopred mi bolo zrejmé akosi, že koncom vojny môže viac stratiť, ako získať. Od juhovýchodu v Karpatskej kotline začal sa valiť frontový nástup k Dunaju. Zástupy utečencov počnúc Ukraincami a končiac sedmohradskými Maďarmi vírili v ňom; na západ, aspoň do Zadunajska, — cez slovenské Považie a potom na juh, alebo kde...

Na ukážku z tzv. frontového ovzdušia, — z jej stredoslovenskej predohry zdalo sa mi, že videl som i zažil som dosť za polroka. Prenáhlenosti, neuváženého márnenia, odporné hekatomby a otrasné výjavy i rozpoloženia v mori slz, zúfalstva ba i zlomyseľnosti. A toto trasovisko je už polročné. Zosilnené novými, a vždy slovenským záujmom cudzími určovateľmi. Nielen že trvá, ale začína sa vlniť znova, v Bratislave po Novom roku. V meste roztriasanom denno-dennými náletmi a podozieraním od tých, ktorí Slovensko napokon vojansky obsadili. Vieš, že aj

teba sledujú a pasú po tvojich zámeroch? I dve až tri stránky majú o teba akýsi náhly záujem. Na tvárach trpkosť a strach medzi ľuďmi. Známi i priatelia sa kamuflážujú, z očú im čítaš otázky.

Kde sa vrhnúť?

Nielen prežiť!

A tento, hľa, čo?

A Beniak? Vždy som cítil, že ma mal úprimne rád a rátal so mnou. Ja zasa rád som s ním plánoval na linaji snov i skutočnosti. Tak sa rodili mnohé myšlienky.

Na jeho zbierku Vigília *vhúpla slovenská Athéna s kahancom na vysokom oštepe, obálka biela, až severská. Aj sonet o čiernobielom umení grafika Ľuda Fullu. Ako vstup do zväzočka s ukážkami gurmetsky a plynule nahodených drobných rezieb a kresieb majstra výtvarnej moderny. Len čo som Valenta oslovil, už sonet k Fullovi spakruky vysypal. Ani čoby ho bol dávno v rukáve nosil; bol vďačný za nápad. Cítil sa akosi podlžný za ľudovo-novátorské illustrácie Fullove, do jeho zťažejnej* Žofie. *Vyplatil sa, či «odplatil», výstižným sonetom o virtuozite grafiky Fullovej.*

V širokom srdci nosil nás, od umení, všetkých. Hodných i nehodných, ale svojho rodu. Privinul si nás, aj mladších, ba aj takých čo ho nechceli alebo nestačili rozumieť.

Vídal zhovievavo až do nášho ľadvia. No, vystríhal sa kohokoľvek a akokoľvek raniť, znechutiť alebo dokonca odpudzovať. Múdro a prezieravo zahľadený, poznamenával: «Pri stavbe katedrály predsa pracuje celá obec, každej kladnej ruky treba...» Radoval sa z každej priloženej tehly, kameňa. Počul prvý raz, že tam hore v Martine ideme budovať tlačiareň nebývalých možností, matičnú Neografiu. Otázky mal storaké. Tvár Valentova sa rozjasnievala. Nestačil som mu rozprávať, vysvetľovať. A len čo k nám prisadol — holub-človek — Mikuláš Gacek, boli sme ako na radostnom dobroprajnom výslní ľudskej nezištnosti.

Potichučky nás dobre zmerčil a stále sledoval. V intímnom priateľskom rozhovore výstižne nás vedel v slovných skratkách, pár slovami načrtnúť s bodrým úsmevom okolo úst. Ako práve Ľudo Fulla do poznámkového náčrtníčka tužkou-perom; virtuózne, kresličsky škrk sem i tam, čiara a bodka. A mal ťa,

niekoľkými črtami, hravo, typicky zhusteného.

Miniaturné siluety intímneho Beniaka. Videl si hneď pred sebou «vyblokované» postavy slovenského literárneho i umeleckého života. Pobledlého, zahľadeného kamsi Laca Novomeského a ešte bledšej pleti azda zasa popudeného Stana Mečiara, vznešene uváženú postavu E. B. Lukáča a opatrnosť Strmeňa, čelustnatého, so šticou do čela, Ondriša Plávku, ustarosteného o Akadémiu Mika Šprinca ba i nariekavého Janka Alexyho a «matematika» J. C. Hronského. A tzv. «odbojní-vojnoví» surealisti sa veľmi mýlili, ak im nerozumel. Možno vo všetkom s nimi nesúhlasil, no dobre sa do ich remesla zadíval. «...Konečne, každé umelecké dielo je surealistické... je snom i skutočnosťou...»

Neskrotného búrliváka večnej puberty a nepokoja, hľadačstva, Ľuda Ondrejova, už od dávna až otcovsky sledoval. Trochu inakšie ako «synovského» Strmeňa. Po inej stránke.

Nie je len tak bez príčiny, že šiluetu Ondrejova «Jerguša» v Sonetoch podvečerných *(1970) aj v dodrúzganej samote staroby a v rozhovoroch so smrťou, zvečnil zasa v sonete, vo forme Beniakovi najvlastnejšej.*

Stretli sa, húžva ľudská s húžvou, hoci ten mladší ani «lazník-bohém» neustále hľadal «... tých pánov z Kasína...»

Dívajme sa započúvaním do siluety, ktorú nám načrtol Beniak v deň pohrebu Ondrejova, čujme zvolanie staršieho a ešte viac zaznávaného druha, ku ktorému viac na dva deci neprisadne utešovať ho, Valenta i seba «Jerguš»:

«...Jerguš nám zomrel, Jerguš, chlapina!
Básnik a tulák, peši rytier z grúňa
Už ozaj opasok si zapína a zachádza už
ozaj poza humná?
On hnietil zo slatiny Lapina
To v ňom sa rozspievala horská struna...»

(Sonety podvečerné, 1970)

Pár ťahov, slov. Voľný syn spoza vrch Poľany, ani «kabaničiar» čnie pred nami, hoci chodí po svete, ako «kabátoš», ba čo viac, stále v zákopovom «trenčkóte».

Horskú strunu Jerguša - Ondrejova vidávali sme častejšie sa rozihrať. Videli sme ho, holými rukami v lietajúcom «trenčkóte», za golier mundúrov striasať stráže vojanské v bránach budov

nepodarenej mobilizácie r. 1938 v Martine. Zrúknuť na prekvapencov držiacich zbraň v ruke, či sú slovenského pôvodu a či nie.

Lebo... a ináč... nemajú čo hľadať už na jeho kmeňovom grunte... «tí páni z Kasína».

V prvých hodinách nového pohybu v auguste 1944, v tom samom meste, stretáme Jerguša, skonfundovaného ešte vždy tým trvácim širokým pojmom - pánov z Kasína. Hľadá ich vlastne celý život «...na našom grunte»» a akosi ich, vraj, nevidí teraz.

Samopaľ čudný a cudzí - na pol a celej piade - ktosi aj tosil Jergušovi okolo hrdla. Zdôveruje sa mi: «...Zorganizovali ma... Jožko náš... Vieš... zorganizovali... A proti komu?... ój... Sám ti neviem!...»

Rodený rebelant, milovník voľnosti. Lebo keď sa všetko skončí a zasa z ďalšej nádeje vytriezvie, vravieva si naďalej, že «Kasíno, ti už len ostalo - Kasíno». Vlastne len čo sa členstvo, tváre, páni v ňom vymenili a tak trochu steny premaľovali «...vieš, tie kulisy poprehadzovali...» Možno, že sú aj tvrdší, bez srdca ako tí predošlí. Slovom, «život... je stále prašina». A takým ostáva, pre nášho Martina Lapina spod Kalmárky, čo sme ho za mladi driečneho spolu s Jergušom poznali tej noci, keď nám a Moľovi Bazovskému za detvianskym cintorínom na fujare Paľko Rybár v zahmlievajúcej sa noci mesačnej, na dúčele preberal a zahuhľal.

Spoločensky viac-menej biľagovaný, do roku 1966 publikačne aj odstavený a do Albuma slovenskej literatúry *nepojatý Beniak, keď mu dajú «za odmäku konečne ako vtáčaťu na kosodrevine pípnuť', zopakujúc v quasi rehabilitačnej* Reťazi *(1966) staršie kadencie povyberaných básní, v Hráchore si vzdychne takto:*

«...Bezmocný som a nemôžem inak,
bijú ma a ja nemôžem sa brániť.
Už som raz srdce vyňal sťa kyjak.
Jedni sa smiali, druhí sa ma strániť
začali, tretí nahuckali psov.
Aj takýto je osud básnikov...»

(Hráchor, 1967)

Jerguš sa ho nestránil - «Peší rytier...» Prisadáva stále k Beniakovi, «in doloribus» a verejne. Zohriať sa, však ovak, «...Je

ešte aj akási zbojnícka česť'...» A spolu vyzerajú približovanie sa tej Neodvratnej, Nezničiteľnej Potešiteľky. Účtujú, dôverne.

Len čo mladšieho Jerguša schvatne Neodvratná, «... bo teraz básnici sa nestretajú, v tom je tá ich dráma...» volá za ním osamelý a tiež už pospiechajúci Beniak:

«...Povieme si to, Jerguš, počkaj na mňa,
tam hore na nebeskej strážnici...»

(Sonety podvečerné, 1970

*

Ale teraz o chvíľu azda budú hlásiť nový nálet. To je hodina náletov a drúzgania bombami. A my tu dvaja. Na otvorenej ulici a do tunela pod bratislavský hrad je kus cesty. Most cez Dunaj už dávno nálety vyderavili, ale peši možno po ňom prejsť'. Ba smerom, kde sa uberám i vlakom možno do Holiča, k Morave... už musím jasne prehovoriť'.

Naozaj. Musím sa s Beniakom dákosi rozlúčiť'. S majstrom najkrajších sonetov, s Igricom najigricovitejším naších dní. S ním sme pojedali radostník vzkriesenia a stáli pod farbami po tisícročí obnovenej nádeje. Nádeje, ktorá sa teraz akosi tratí, bledne a otriasa v prostriedku medzi dvoma frontami. Medzi frontami, ktoré sme na našom grunte nijako nechceli mať. Veď tak sme zostavovali v trojici s Martinom Benkom i tuto Valentom Strážcov a Ochrankyne Slovenska. *Myšlienky trvalé, axiomatické, pokiaľ dilema slovenská bude trvať', akože aj dodnes trvá!*

Dokonca v rúchu klasického písma Bodoniho, sme ich vybavili aj intuitívne s doslovom - vložkou o «... padaní svetov...» okolo nás, keď sme boli postavení pred tvár sveta.

Padanie svetov začalo sa pred piatimi rokmi. Najprv nás to vyhodilo na povrch. A teraz? Už sa to od mesiacov sype... aj s nami. Berie nás to; aj od týchto koľajníc bratislavskej električky...

Beniak sa ma náhle pýta, vyhŕňajúc si golier do zimy:

— A ... ideš aj ty?

—Ako to myslíš?

Na to zakrútil ruku za sebou v prstoch s dymiacou cigaretkou. Akoby naznačil západný smer sveta.

— Nuž... ta... ďaleko... však vieš!

Mrkol na mňa spoza skiel i obŕv, očakávajúc odpoveď. Pritom sa podvážil na jednej nohe a do výšky odfúkol dym cigarety.

Prikývnem mu...

Náhle odhadzuje cigaretu. Tvár i ústa sa mu roztrasú a stiahnu kŕčom. Vyhŕkne z neho:

— A... ja... potom zlomím pero!

Strmo, prekvapujúco ma objíme, zavzlykne pritom. Zvrtne sa, nezvyklo rýchle a na jednej nohe. Tej pevnejšej a na druhú dopadne. Kolísavo, takmer uteká odo mňa.

Som omráčený.

Stojím prekvapený s rukou natiahnutou za ním, na rozlúčku... Ani objať som ho nestačil, tak rýchlo umknul.

Možno, že som za ním aj volal. Nepamätám presne.

Medzi Valenta a mňa vrútila sa náhlivo električka uháňajúca na hlavnú stanicu s akýmsi ohromujúcim hrmotom. Aspoň sa tak zdalo.

Len čo prehrmela medzi nami, za clonou husto padajúceho snehu videl som miznúť siluetu barda slovenských básnikov a predsedu slovenských spisovateľov. Ba viac. V ňom odchádzal do tmy otcovský ochranca všetkých od pera a krásneho slova počas ťažkých vojnových časov i na ich dobrodružnom konci.

Ako mizol, Valentova hlava akosi hlbšie sa prepadávala do goliera zimníka, medzi plecia a len jednu ruku som videl mlhavo sa kývať... azda pre rovnováhu... v náhlej snehovej kúrňave, ktorá zasypala pohľad aj na neosvetlený Prezidentský palác a na celé trojuholníkové priestranstvo pred ním.

Rukavičky som nerád nosieval. Ani v zime. Na náhle vystretej ruke za Beniakom prudko sa vzďaľujúcim, pri koreni palca som pocítil, že čosi ma hreje, páli alebo čpie...

Prizrel som sa rýchlo... Zazrel som na zápästí veľkú, roztekajúcu sa slzu. Preto sa zvŕtol a náhlil Valent. Ach, za to... za tú slzu na ďalekú cestu darovanú.

To už bola druhá slza básnika. Prvú, radosti, videl som kanúť v detstve ako odmenu, po líci baťka Hurbana-Vajanského. Ale Beniakova, veľkého žiaľu, keďže padla mi na pravú ruku, pálieva ma po dnes... a možno... do skonu.

*

Typickým drobným písmom, trochu už potrásajúcim, ozval sa mi až po dobrých dvadsiatich rokoch, za tzv. «odmäku»: «Bol si nám vždy veľkou nádejou.» A do výboru básní «Reťaz» neskoršie vpísal «...v starej láske... Beniak.»

Vtedy už nepísal básne tým starým zlomeným perom... Dobrý Igric pera nepotrebuje predsa. Prehovorí, zahudie ako pevec slákom.

A znovu sme načas, počúvali tie ihravé flažolety slovenčiny, ktoré Beniak vedel rozzvučať slovnou hudnou v neprekonateľnej intimite osamelosti na škále. Na nej rozkvitol Zmetákov tulipán najprv, aby sa mu zletujúc, koril a holdoval čudný polo-holub-poloorol, vták snový.

A potom spod sláka zaznel Hráchor, *štrngli* Medailony a medalionky. *A blížilo sa pomaly vyúčtovanie* Sonety podvečerné *a ďalšie.*

Slovenčina ako hudba. Pevec-hráč nenapodobiteľný, zamieňavosť vidín, spomienok i skutočností, veď «... som zdvihol slák.» Slák na slovenčinu v podvečer života a takto nám Beniak ostal živý a v majstrovstve slova nesmrteľný. Uzatvárajúc účet života hudie nám ešte vždy, že «...život nebol taký prehorký» hoci sa «... nasťahoval do ponorky» lebo, znie až danteovsky a klasicky:

«Dospel som k sféram, kde sa všetko stráca,
čo bolo a viem už len, čo bude —
zapreli ma, no nezaprela krása,
čo skrytá býva v ľudskom osude.
Tá vystrie mi svoj ťažký hermelín,
keď svoj posledný akord uderím...»

Beniak v kráľovskom hermelíne vstúpil do radu Nesmrteľných slovenskej poézie, vedený Krásou, ktorá bola jeho ochrankyňou i osudom — rozzvučať slovenčinu tak, aby bola hudbou kráľovskou.

NECH MI JE ĽAHKÁ

Za V. Beniakom

Sám za seba sa modlím k tebe, Bože,
nech mi je ľahká táto odluka
Modlitba, ktorú kňaz mi ponúka,
len poza humná ku mne vkĺznuť môže.

Dal som vám fakľu, smrti dávam tože
a keby som bol počul od vnuka
svoj verš, čo na jar kukuk zakuká,
sladším by bolo moje smrtné lože.

Keď nestačilo pero, mlatom kul som
a živou hlavňou mŕtve svedomia
pokúšal, či sa ozvú novým pulzom.

Vyhnanec doma v zahriaknutom krídli
zádušných prosieb nie som stredom ja,
lež zem a ten ľud, čo mi v srdci stvrdli.

Gorazd Zvonický

E. Zmeták

EPIŠTOLA

Karol Strmeň

1 Taký je básnik v politike sily
jak jahňa, ktoré s vlkmi hovorí.
Najradšej by ho umlčali, zbili;
bez hraníc svietia jeho obzory.
A pravda je vždy pravda, moji milí.
Zomreli jedni, aby druhí žili,
rozložiac svoje biele tábory.

2 Vypočujte ma, súďte moje rady.
Som iba jeden z vás — ten bez kapsy.
Viem, čo je hlad a poznám zlo i pády,
ten pocit, keď sa nádej pokazí,
deň bez jablka, vlasy bez pomády.
Lež bije chvíľa obety či zrady!
Bije a zvoní mešec peňazí!

3 K vám volám dnes, čo unikli ste strachu
a zovšadiaľ sa dvíha na vás päsť,
k vám v Nemecku i talianskom prachu
a vo Francúzsku, kúte britských miest,
— sme padli! Sme už figurkami šachu.
Píšem vám z lásky, bez divého nachu:
nezabúdajte na slovenskú česť!

4 Sme iba handry? snietka? márne pôsty?
pre brata svojho onucka a štít?
podvoľné tvory bez chrbtovej kosti?
hanebné zveri? nedôstojný hyd?
vo víchre kúsky papiera a osti?
nič, iba veľká hnida zbabelosti?
Ak áno, teda nehodno nám žiť!

5 Čo s takou biednou trochou z hryzoviska?
Načo je taký národ? Načo je?
Zábavka bohov! Dušička mu píska,
naopak idú jeho orloje.
Zaintonuje·Nad Tatrou sa blýska,
a potom jeho pošetilosť nízka
skryje si v strachu oči oboje.

6 Sú takí, sú a majú svoje školy,
lež tieto riadky hovoria i k nim
zo srdca, ktoré ako rana bolí.
Neobraciam sa iba k statočným.
Nepredajte sa, čo sme akí holí!
Ak tieto verše bez účinku boli,
smrť národa je posledný ich rým.

7 Nebudú kvitnúť cesty zo žalárov
a hrozný bude pokrm havrana,
budeme padať všetci dolu tvárou
pred uškieravý obraz tyrana,
ak iba k lotrom, poberačom darov
a márnotratnej tlupe proletárov
má volať moja duša stýraná!

8 Nič nie je nôž, čo vrazí ruka vraha
do srdca matky, vražda nemluvniat
oproti tomu, čo chce zloba nahá,
jej červený a zakuklený kat:
na život, čo len príde, nožom siaha.
Buď hanba tomu, kto dnes ešte váha
a pomáha tú dýku zatískať!

9 Kto svoje miesto medzi vrahmi hľadá,
policajne si hanbu zaistí.
Zrkadlo jeho s malým erbom hada
stane sa skvostom cudzej koristi.
Neskoro bude, keď svoj zločin zbadá.
a potom márne hrôzou zapiští.

10 Neobliekam si červený plášť hnevu,
svet na to je dnes príliš boľavý.
Zo slz sa rodia vlny tohto spevu.
Zratúvam všetky známe postavy
a úfajúc, no skoro bez úsmevu,
viniem sa s vami k Ježišovmu drevu,
k zadierajúcej trieske zo slávy.

11 Fialka dní, čo prídu, biele hole,
šumiace dlhé štíhle aleje
a čistá pravda, ktorá oči kole,
mláďatko, keď sa matke usmeje,
radostný oheň obetavej vôle —
zem slovenská! ty skrvavené pole!
no svätá berla našej nádeje!

12 Naučil som sa čítať hrdé slová
z pier Slovákov, čo nasmrť trýznili.
Zomrela slabosť, skromnosť želiarova,
mŕtve sú jeho nočné Sibyly.
Pochovajte si svojho Oblomova.
Chcem žiť! A darmo prichodíte znova
s programom čudných svojich násilí.

Ľ. Fulla

13 Nie z nenávisti vyšľahol som celý,
lež z lásky, ktorou národ milujem.
Čím temnejšie sú oproti mne cely,
čím zničenejšia rodná moja zem,
tým slnečnejší moji archanjeli.
Posledný odkaz zabitých mi velí,
tenučká slučka: čierny diadém.

14 Keby sme mali aspoň vrecko prsti
z tých miest, čo bolia, keď si spomenieš,
och, ako by sa triasli na ňom prsty
a hoci bolí, bolelo by tiež.
Ale aj keď ju nik z nás nemá v hrsti,
do snov nám idú bolestné jej krsty
a spomínanie zvoní ako spiež.

15 A vraj už nie sme jedno: katolíci —
evanjelici, oddelený roj.
Vraj pri tej veľkej rannej Šibenici
každý si vybral iný lós a boj.
Ó bratia, stojte! Oboch vás to zničí,
zem slovenská sa zvíja, k Bohu kričí.
Zastaviť! Tuná tryská čistý zdroj,

16 studnička lásky. Ako nežne žiari
na opustenom tichom úbočí.
Obišli sme ju. Tu je trblet starý,
tu pozrime si mužne do očí.
Jedni sú naši penáti a láry
a jedny budú naše hnilé máry,
ak zapredáme výzvu storočí.

Ľ. Fulla

17 Nevyhneme sa dejinnému súdu,
ani vy, bratia moji, ani ja.
Najšľachetnejšia túžba nášho ľudu
nad nami visí ako kopija.
Hovoria, že nás cudzí vlastniť budú,
vlastniť jak osla, vola, psa a búdu?
Ó prevrátená filozofia!

18 Ó hnilé zmluvy! horký popol paktov!
Tajomstvo, ktoré venčí Judáša.
Na prsiach dcéry úder cudzích lakťov!
Obušok, ktorý právo doráža!
Koľko to príde povelov a taktov?
Jačiace škripce: prekrúcanie aktov!
Hľadajú páni svojho portáša.

19 Vyhlášky visia. Rozvoniava sadlo.
Kto vidí krv a slzy z bankoviek?
Opúšťa bledý Judáš večeradlo
a rozhodol sa zrobiť čokoľvek.
Básnik ho ešte stavia pred zrkadlo.
Kajfáši vreštia. Dobre im to padlo.
Jak osika sa chveje dnešný vek.

20 Judáši idú! Jeden zradil Pána
a druhý svoje deti predáva.
Pobozkajte sa na úsvite rána,
leje sa z banky zlatá záplava.
Prv, ako príde omša požehnaná,
prísť musí krv a bič a ostrá hrana.
Osika, čo sa trasieš šipľavá?

21 Kto narodil sa stierať iným čižmy?
Judášom to je vrchol slobody!
Predplácajú si svoje vlastné tryzny,
pred tyranom sa stroja na ódy.

Zastav ich, anjel. I to je môj blížny.
I ten, i ten. Ach, aké kataklizmy
deptajú naše živé národy?

22 Preč od osík, ó kŕdel samovrahov,
dnu do srdca a k žriedlu svedomí.
Čert pohráva si s vašou vodováhou.
Rachotia v mrakoch jazdci pohromy.
Preč z pelechu, preč z jedovatých svahov.
Slovákom, beda, beda, ak z ich prahov
ušli len slepci nepovedomí.

23 Hej, starý básnik oprašoval lýru,
k posteli chorých nosil poľný kvet.
My, bratia, sme dnes iné plemä z víru,
ktorý sa vracia, všetko trhá späť.
Vytýčili sme ruky do vesmíru,
trasieme hviezdy, spravodlivosť číru
a naše srdce rozohreje svet.

24 Veríme, čo hneď na jatky nás berú.
(Na jatkách skúsil smrť i Boží Syn.)
Sme ako fakle, slnko proti šeru.
Vždy bude zelený náš rozmarín.
Aj hrdlo dáme, ale nikdy vieru
vo svoje právo, živý konár mieru,
jedinú pieseň našich okarín.

Ľ. Fulla

25 K vám volám, ktorí unikli ste strachu
a zovšadiaľ sa pred vás plazí lesť,
k vám, v Anglicku a talianskom nachu,
k vám v Nemecku a všade, kde vás jest,
obíďte zradu krvavého pachu,
nebuďte iba figurkami šachu.
Plod vydajte jak zdravá ratolesť.

26 Či pokolenia budúce nás budú
preklínať, rátať zlo a podvody?
Zhyzdíme nádej slovenského ľudu
a prelomíme prsteň slobody?
Počujte, ako sivé vrabce hudú:
nevyhnete sa dejinnému súdu,
nepadne táto doba do vody.

27 Až bude dobre so Slovenským štátom,
koľko to bude šťastných slz a hviezd.
A potom prídu väzni k renegátom...
Och, spáľte potom tento palimpsest,
roztrhajte ho, natierajte blatom,
pretože s veľkou hanbou píšem bratom,
že nesmú, nesmú predať svoju česť.

(1948)

E. Zmeták

KULTÚRNOHISTORICKÝ VÝZNAM SV. TOMÁŠA AKVINSKÉHO

(K sedemstému výročiu jeho smrti)

Jozef Dieška

Pred sedemsto rokmi, dňa 7. marca 1274, zomrel v kláštore cistercitov v meste Fossanuova, Taliansko, dominikánsky mních sv. Tomáš Akvinský. Účastníci a kláštorní spolubratia ho pochovali v presvedčení, že zomrel nielen jeden z najvzdelanejších mužov súčasného kresťanstva, ktorého inteligencia, znalosti teologické a filozofické boli až zázračne nadmierne, ale i v povedomí, že spomedzi nich odišiel do večnosti svätec, ktorého kanonizácia bude iba otázkou času.

Životopisci, historici a kultúrni analysti označujú Tomáša Akvinského za najvýznamnejšieho predstaviteľa a usmerňovateľa duchovného vrenia, ktoré sa v trinástom storočí prelievalo cez kultúrne, teologické a filozofické žriedla a zaplavovalo všetky strediská, oblasti a inštitúcie európskeho verejného života. On bol nielen tvorcom pevnej teologickej a filozoficko-vednej sústavy známej pod menom tomizmu, ale tiež činiteľom, ktorý vynikal jedinečnou schopnosťou rozlišovať pravdy viery od právd rozumu a zladiť ich tak, aby nové tendencie a idey, ktoré sa hlásali k životu na prelome medzi starými, antickými kultúrami a novými renesančnými i novovekými prúdmi, neboli vyhostené z kresťanskej náboženskej a svetonáhľadovej koncepcie. Tomáš Akvinský bol tým jedinečným syntetikom, ktorý vďaka svojej univerzálnej rozhľadenosti po svete grécko-rímskej, židovsko-arabskej a kresťanskej civilizácie vedel vybrať ako večne platné, pravdivé, nemeniteľné princípy tie pravdy prirodzeného poznania, ktoré sa museli pribrať do kresťanskej viery vyvodenej z prameňov revelácie zaznačenej v biblických textoch Starého a Nového zákona. V tomto zmysle bol Tomáš Akvinský a zostáva aj dnes neprevýšeným žiadnym iným autorom a mysliteľom napriek všetkým teologickým, filozofickým a vedeckým negativistom, ktorí sa usilovali podceniť, znížiť a zneuznať pravdivosť a hodnotu tomizmu.

Na lepšie porozumenie tohoto významu Tomášovho ukážeme v tejto úvahe iba niekoľko skutočností, ktoré osvetlia, prečo

ani v minulosti, ale, podľa našej mienky, ani v budúcnosti sa nepodarí tak ľahko nahradiť Tomášove najzákladnejšie princípy, na ktorých sa kresťanské teologické a filozofické myslenie musí zakladať a z nich vychádzať.

I. Tomášova koncepcia viery a rozumového poznania.

Spomedzi všetkých problémov, ktoré kresťanstvo muselo riešiť od prvých počiatkov svojho vzniku, vzťah viery k ľudskému poznaniu bol najzákladnejšou teologickou a filozofickou otázkou. Tento vzťah zahrňuje v sebe všetky podradnejšie otázky a na jeho riešení záleží aj to, či kresťanstvo nielen ako teologický systém, alebo kultúrne hnutie, ale hlavne ako náboženstvo zoslané takrečeno z neba od Boha samého sa udrží a bude prijateľné prirodzenému rozumu.

Sv. Tomáš, znalec biblie, ktorú vedel citovať spamäti lepšie ako azda mnohí iní z jeho súčasníkov, pochopil už za svojich štúdií v Neapoli, Paríži, Kolíne a inde, že stredobodom kresťanskej viery je a musí zostať zjavenie. No zjavenie, pretože nie je ani filozofiou, ani vedou, nebolo napísané a vyjadrené v odborných termínoch a filozofických kategóriach, ktoré sa uplatňovali v teologickej a filozofickej literatúre či už predkresťanských gréckych filozofov, alebo aj v patristickej náboženskej spisbe. Tomáš postihol skutočnosť, ktorá sa stávala závažným bodom pri tvorení a rozvíjaní kresťanských výkladov a náuk a tiež v polemikách kresťanských autorov s tými odporcami kresťanstva, ktorí odmietali jeho nadprirodzený pôvod a zdôvodňovanie. Celých dvanásť storočí pred Tomášovým verejným zásahom do týchto kontroverzií bolo vyplnené debatou o tom, či kresťanské zjavenie sa protiví prirodzenému rozumu, alebo je zlúčiteľné s ním. Preto Tomášovou osobnou ambíciou bolo odstrániť nedorozumenia a vysvetliť ťažkosti, ktoré boli v ceste prijatia kresťanstva i u takých intelektuálov, akým bol sám sv. Augustín.

Prvým problémom, v ktorom Tomášov zásah sa uplatnil veľmi významne, bolo obmedzenie tzv. platónskeho vplyvu na teologické výklady biblických textov. Sám odchovaný od svojej mladosti tradíciou platónskeho kresťanstva, ktoré dominovalo až

do počiatkov trinásteho storočia v kresťanskej literatúre hlavne zásluhou filozofov a teológov, akými boli Origenes, Tertulián, sv. Augustín, Boethius, Dionýz, sv. Anzelm Centerburský a tiež Tomášov rovesník Johannes Fidanza, neskôr známy ako sv. Bonaventura. Tomáš si uvedomoval, že akokoľvek blízky bol Platón kresťanstvu svojou náukou o dvoch svetoch a hlavne svojím metafyzickým dualizmom ducha a hmoty, predsa len bola filozofia Platónova v podstate pohanská, neosvietená nadprirodzeným svetlom zjavenia.

Kresťanské zjavenie čím ďalej tým viac potrebovalo nové a presnejšie výrazy, dištinkcie, ktorých nebolo možno nájsť v Platónových dialógoch. I keď sv. Augustín, ktorý bol filozofom z povolania už pred prijatím kresťanstva, vykonal mnoho na poli pokresťančovania Platóna, nebola Augustínova práca korunovaná takými úspechmi, ako sa to podarilo Tomášovi tým, že uviedol do kresťanskej teológie filozofické koncepty, ktoré našiel v novoobjavených prekladoch doteraz neznámych spisov Aristotelových. Tomáš sa ponoril do štúdia Aristotelovej metafyziky, kozmológie a etiky, lebo okrem základných diel logických, prvé kresťanské storočia nepoznali z Aristotela takmer nič originálneho. Tomáš bol Aristotelovou filozofiou tak ovplyvnený, že pokladal Aristotela za «filozofa», ktorý prevyšoval presnou pojmovou dikciou a metafyzickou hĺbkou i Platóna. A týmto objavom Tomáš bol vnútorne takrečeno prinútený vytvoriť novú filozofickú základňu pre kresťanskú vieru a teológiu. Tak sa stalo historickou zásluhou Tomášovou, že oproti dlhotrvajúcej tradícii platónskeho kresťanstva, pod jeho vplyvom sa v trinástom storočí vytvára nová epocha kresťanstva aristotelovského.

Tento reformačný alebo, ako sa často užíva, revolučný čin Tomášov umožnil, že kresťanské náboženstvo bolo schopné reagovať pozitívne a prijateľne na novodobé, renezančné snahy a vytvorilo s nimi novú teologickú a filozofickú syntézu, ktorá v istom zmysle pretrvala ďalšie storočia, a trvá až dodnes v svojich metafyzických a nadprirodzených základoch. Preto, ako na to poukazujú povolané autority, Tomášovo úsilie vybudovať kresťanskú teologickú syntézu na viac empirickom základe a tak dať mu vedecký a rozumový charakter, znamenalo postaviť ho naroveň úplne logickým a súčasným sústavám filozofic-

kým a teologickým. Platonizmus, pravdaže, nezmizol úplne a i po reformačnom čine Tomášovom boli teológovia a filozofi s platónskym zmýšľaním. No ich význam a vplyv bol aristotelovsko-tomistickými autormi zatláčaný do pozadia čím ďalej tým viac.

Ako sa toto všetko odohralo, vysvitne jasnejšie z krátkej analýzy, ktorú Tomáš previedol hlavne v ohľade aristotelovskej noetiky tzv. rozumového poznania oproti poznaniu zmyslovému a tiež Aristotelovej metafyzickej teórie hmoty a formy, aktu a potencie a v nie menšej miere i duality substancie a akcidentov. Všetky tieto metafyzické a ontologické pojmy boli poprvý raz vypracované až Aristotelom a Tomáš vedel ich využiť pre účely kresťanskej metafyziky a teológie, ktorá bola schopná preniknúť omnoho hlbšie do náuk zjavenia a čiastočne aj do takých nadprirodzených tajomstiev viery, ako sú stvorenie, vtelenie, tajomstvo sv. Trojice a podobne.

Aristoteles pomohol Tomášovi pri rozuzlení aj tak špeciálnej otázky, akou bola napr. medzi kresťanskými teológmi platonizujúcej, augustínovsko-františkánskej tradície dlho debatovaná teória «iluminácie» (illuminatio divina). Podľa nej ľudský prirodzený rozum nemôže poznať nič bez predbežnej pomoci božej. Táto nadprirodzená pomoc sa vyjadrovala «osvietením» prirodzeného rozumu nadprirodzeným svetlom, a to i vtedy, keď išlo o poznanie celkom prirodzené. Tomáš po dlhom premýšľaní odvrhol túto teóriu, a to i vtedy, keď mnohí jej priaznivci sa dovolávali autority sv. Augustína, sv. Anzelma a iných. Svojimi postrehmi Tomáš dôvodil, že rozum je schopný poznať nezjavené pravdy patriace do prirodzeného poriadku bez akejkoľvek iluminácie. Iluminácia je potrebná podľa neho iba na poznanie právd nadprirodzených, ktoré sú obsahom zjavenia a kresťanskej viery. Tomáš podopieral svoje tvrdenie hlavne poukazom na skutočnosť, že Boh stvoril človeka ako racionálneho tvora, a k tomuto patrí podľa božích plánov a úmyslov, aby človek mal rozumovú schopnosť poznať aspoň to, čo patrí do oblasti prirodzeného poriadku. Keby tomu tak nebolo a náš rozum by nemohol sám od seba poznať nič bez zásahu iluminácie, potom by ľudská racionalita bola skoro ilúzórnym výrazom.

Druhým argumentom Tomášovým bol poukaz na potrebu racionálnych «predpokladov» nadprirodzenej viery. Táto teória sa

neskôr stala známou pod menom tomistických *praeambula fidei.* Tomáš dôvodil, že nadprirodzená viera, hoci rozumove nepochopiteľná, ani neobjaviteľná čistým rozumom, musí predsa len zodpovedať ľudskej racionalite aspoň tak, že nie je «proti rozumu», t.j., že sa nezakladá na niečom rozumove protirečiacom si alebo, že nie je akousi «kvadratúrou kruhu». Viera môže byť *supra rationem,* ale nikdy nie *contra rationem.* A takéto logické rozlíšenie malo hlavne pre kresťanskú apologetiku nesmierny význam. Tomášova teória, že i nadprirodzené poznanie vierou a z revelácie sa musí jasne odlišovať od rôznych iracionálnych povier a mytologických náboženských predstáv, sa zakladala na potrebe rozumových predpokladov pre nadprirodzenú vieru. Tie sú práve v tom, že isté pravdy, hoci zjavené i reveláciou, môžu byť objavené aj bez revelácie prirodzeným rozumom. A v tomto bode sa Tomášove náhľady stali hlavne po jeho smrti predmetom vášnivých polemík a teologicko-filozofických kontroverzií, ktoré vyvrcholili v reformačných protestantských kruhoch v tzv. fideizme.

Tomáš obhajoval svoju intelektualistickú teóriu opierajúc sa hlavne o poukazy na to, že už predkresťanskí filozofi Plato, Aristoteles, objavili nutnosť jedného Boha bez znalosti židovsko-kresťanskej revelácie, teda cestou čistého, prirodzeného rozumu. Tak isto je objaviteľná existencia spirituálnej duše a s ňou súvisiaca otázka nesmrteľnosti a posmrtného života. No Tomáš citoval aj prameň zjavenia, hlavne známe miesto zo sv. Pavla, List k Rimanom 1:20, kde Pavol poukazuje na poznanie existencie Boha zo skutkov, ktoré Boh vykonal.

Naproti tomu Tomáš Akvinský a s ním Katolícka cirkev predstavovaná Rímom definovala vieru ako *virtus intellectualis,* kde rozum hral hlavnú úlohu a viera i v jej subjektívnom aspekte bola vždy *súhlasom* (assensus) alebo akceptáciou obsahu zjavených právd božích.

Od čias Lutherových až dodnes sa protestantizmus vyrovnáva s týmto teologickým subjektivizmom a individualizmom ako svojím najvážnejším problémom. Vidíme to hlavne z teologickej a filozoficko-náboženskej literatúry, ktorá sa objavila za posledných rokov v zemiach, kde protestantizmus prevláda. Poprední činitelia protestantizmu si dnes uvedomujú, že Lutherovo odmietnutie autority, či už pápežskej alebo koncilovej,

malo za následok aj odmietnutie autority biblie a zjavenia. Z tohoto poznatku vyviera i dnešná snaha o realistickejšie chápanie ekumenizmu. No pri všetkom tomto úsilí o zjednotenie kresťanov je teologický a vieroučný rozchod medzi jednotlivými protestantskými denomináciami na jednej strane a medzi protestantizmom a katolicizmom na strane druhej ešte stále na mŕtvom bode. Jednota je však v prvom rade jednota vo viere, ak máme brať teologický ekumenizmus vážne. Pokiaľ sa neodhodláme prikročiť k riešeniu problému dogmatického, nebude možné zjednotenie na žiadnej inej humanitnej, sociálnej alebo i čisto organizačnej báze. A všetky dočasné úspechy sa rozplynú, ak nebude dobrej vôle prijať jednotný výklad zjavenia za predpokladov, ktoré vypracoval sv. Tomáš Akvinský pred sedemsto rokmi.

Takáto otvorená reč zo strany katolíkov naráža však na odpor nielen u zodpovedných teológov protestantizmu, ale aj u niekoľkých pokrokových katolíckych autorov, ktorí otvorene doporučujú nahradiť Tomáša niektorými novými filozofickými a teologickými koncepciami. A tu je druhý vážny aspekt súčasnej náboženskej krízy v katolíckom tábore samotnom. Nejasnosť v postoji k najnovším liturgickým zmenám, otázka kanonického práva a jeho reformy ako aj štrukturálne zmeny v cirkvi sa miešajú s dogmatickými tézami o meniteľnosti a vývoji dogiem, mravných noriem a dokonca popiera sa kde-tu aj nemeniteľnosť Boha. Treba si len všimnúť najnovšej literatúry, ktorá sa množí ako huby po daždi. Všetko, čo sa predtým pokladalo za nemeniteľné, sa dnes pretriasa verejne na ekumenických sympóziach, v časopisoch s náboženským obsahom a inde. A hlavným argumentom v prospech takýchto akcií je, že cirkev sa musí prispôsobovať podmienkam, v ktorých žije, ak vraj chce byť účinným prostriedkom na spásu duší a zábezpekou Kráľovstva božieho na druhom svete.

Treba si len predstaviť sv. Tomáša, ktorý vykonal toľko na obranu autority cirkvi, zjavenia a rozumu v svojom živote a v svojom teologickom a filozofickom myslení, ako by sa správal v tomto labyrinte názorov. Treba si predstaviť Tomáša Akvinského, ktorého protestantský reformačný duch nemohol nikdy akceptovať a stráviť. On bol vždy tŕňom v očiach tých svojich odporcov, ktorí nemohli zvládnuť a vyvrátiť jeho rozu-

mové argumenty a teologickú pohotovosť. Zaiste netreba tu znovu vyzdvihovať, že Tomáš by odmietol bez rozpakov všetky ponuky ku jednote vo viere, ktoré by mali viesť k odvrhnutiu základných dogmatických princípov, na ktorých on staval. On to bol, ktorý to napísal v svojom diele *De potentia: Nič nemôže byť pokladané za pravdivé, čo sa protiví pravde viery, zjavenej dogme. Ale rovnako nie je dovolené brať za pravdivé a predstavovať ako článok viery, čokoľvek my pokladáme za pravdivé. Lebo pravda našej viery sa stáva predmetom zosmiešňovania medzi neveriacimi, ak niektorý katolík neobdarený potrebným vedeckým vzdelaním predkladá ako dogmu to, čo vedecké bádanie dokáže byť falošným.*

Nad takýmto časovým výrokom Tomášovým je hodné sa zamyslieť. Tomášovu významnosť pre jednotu a pretrvanie cirkvi veľmi dobre ocenili i autori hesla, ktoré podľa všetkých výskumov vzniklo v horúčkovitých polemických výmenách názorov reformačných: *Tolle Thomam, et dissipabo Ecclesiam.* «Odstráň z Cirkvi Tomáša a ja ju zničím.» Je preto i v dnešnej náboženskej kríze kresťanstva potrebné zamyslieť sa nad životným dielom sv. Tomáša Akvinského. Možno, že by nám jeho argumenty a náhľady pomohli nájsť kratšiu cestu i k jednote. Sv. Tomáš nebol len teológom a filozofom. On bol hlavne a v prvom rade kresťanským veriacim, ktorý sa vyznačoval čnosťami pobožnosti, poslušnosti, pokory a čistoty. A preto i tieto aspekty jeho osobnosti by mali otupiť ostrie útokov proti nemu.

A pokiaľ ide o jeho filozofiu a teológiu, nech je nám výstrahou osud tých, ktorí dali prednosť iným pred Tomášovým intelektualizmom a dali sa na cesty emocionalizmu, sentimentalizmu, a ktorí hromžia i dnes proti tzv. «denzingerovskej» teológii. Bez presných formulácií nemiteľných článkov viery sa neudrží ani jednota katolicizmu, ani kresťanstvo ako také. A nezachráni nás ani «biblické vedátorstvo» (biblical scholarship), ktoré bez dogmatickej normy nie je ničím iným ako súkromnou mienkou jednotlivých autorov.

Naproti týmto poukazom protestantskí fideisti tvrdili a väčšina podnes drží stanovisko, podľa ktorého napr. jestvovanie Boha a iných právd môže byť a je poznateľné iba z revelácie alebo nadprirodzenej zjavenej viery (fides-viera). Fideisti sú a boli dodnes najvážnejší odporci Tomášovi a ich odpor proti

teórii «praeambúl» je príčinou aj ich odklonu od noetického intelektualizmu a sympatií k emocionálnym, intuicionistickým výkladom náboženstva, ako ich nachodíme hlavne u takých teológov, akými boli Jozef W. Schelling, Fr. Schleiermacher, alebo i I. Kant, ktorý postavil náboženstvo na úplne fideistický základ tým, že vyhlásil tri základné idey náboženstva, t.j. Boha, nesmrteľnosť a slobodu vôle iba za «postuláty praktického rozumu». Tomáš Akvinský svojím intelektualizmom, ktorý prevzal od Aristotela a aplikoval ho tak vhodne na kresťanskú vieru, teológiu a filozofiu, ukázal moderným náboženským mysliteľom druhú alternatívu, ktorá, podľa našej mienky, je omnoho spoľahlivejšia a empirickejšia ako teória fideizmu.

No Tomášov myšlienkový talent sa ukázal hlavne v jeho dovŕšení celej polemiky okolo vzťahu viery k rozumu tým, že vedel svoje vývody zdôvodniť aj teologickými argumentami, ktoré vyplývali z iných právd viery, a to i vtedy, keď zjavenie neuvádzalo priamo nič o tom, čo teológovia a filozofi debatovali tak horúčkovite a vášnivo. Je dnes známe, že patrí Tomášovi zásluha i za to, že pozdejšie cirkevné oficiálne doklady tzv. neomylného magistéria sa takmer doslovne opierali o Tomášovu dikciu a argumenty. Tak napr. Prvý vatikánsky snem, keď definoval dogmu o poznateľnosti božej existencie prirodzeným svetlom ľudského rozumu, zdôvodňuje ju tomistickým poukazom na to, 'že viera a rozum si nemôžu protirečiť, lebo oba zdroje poznania pochádzajú od toho samého autora a tvorcu, neomylného Boha'. Taktiež sa poukazuje na to, že 'i keď by sa niekedy vyskytlo, že by sa rozum spieral prijať a uznať platnosť zjavených právd, musí sa v takom prípade podriadiť autorite viery, lebo ona je dielom Boha, ktorý sa nemôže mýliť, kým ľudský rozum je iba obmedzený prostriedok poznania a nemusí byť schopný poznať pravdy presahujúce jeho kognitívny potenciál . Tak isto to zdôvodňoval sv. Tomáš v statiach, kde sa vyporiaduval s problémom vzťahu viery ako nadprirodzeného poznania k rozumu ako zdroju poznania prirodzeného, ktoré musí byť vedené v otázkach zjavenia vierou.

A v tomto správnom riešení problému viery a rozumu, zdá sa nám, Tomášov význam ostane natrvalo platným príspevkom, ktorého hodnota nemôže byť zaclonená žiadnym odporom alebo argumentom antitomistov dnešných alebo budúcich.

II. Tomášov noetický intelektualizmus a novodobý empirizmus.

V predchádzajúcich poukazoch na Tomášov intelektualizmus sme uviedli hlavne skutočnosť, ktorá zhodnocovala Tomášov význam pri riešení teologicko-filozofického problému pomeru viery a vedy alebo viery a rozumu. V tom ohľade bol Tomášov intelektualizmus dôležitou teóriou hlavne v ohľade teologickom. V nasledujúcich paragrafoch poukážeme na Tomášov zástoj v otázkach filozoficko-vedného vývoja, ako sa on uberal vpred v údobí novodobej filozofie a tzv. kresťanskej filozofie usilujúcej sa preklenúť priepasť medzi teológiou a filozofiou a vytvoriť spoločnú syntézu oboch odvetví.

Tomášova zásluha o udržanie alebo aj obnovenie noetického intelektualizmu v trinástom storočí bola už tiež spomenutá v predchádzajúcich paragrafoch tejto úvahy. Stalo sa tak, keď Tomáš, upozornený svojím učiteľom Albertom Veľkým na Aristotelove diela, preorientoval kresťanské myslenie od platonizmu k aristotelizmu. V jadre Platón nechal otázku rozumového poznania iba v metaforických a alegorických plienkach. Nevypracoval ju dôsledne tak, aby ju bolo možné oddeliť od jeho metafyzickej teórie ideí. I keď Platónove dialógy hovoria jasne, že «zmysly poznávajú svet hmotný», a «očami mysle», t.j. rozumom prenikáme k svetu ideí, čím sa dosahuje pravé a jediné pravdivé poznanie, bola Platónova noetika vykladaná neurčito a nejasne, akoby Platón stál kdesi medzi neskoršie vyvinutým racionalizmom Descartovým a intelektualizmom alebo «abstrakcionizmom» Aristotelovým. I dnes nájdeme ešte autorov, ktorí označujú Platónovu noetiku racionalizmom, a nie intelektualizmom. No najnovšie noetické analýzy ukazujú jasne, že príčiny tohto zmätku sú práve iba vo fakte, že Platón nešiel k podstate rozumového poznania a používal pri popisovaní iba metaforické výrazy. Tomáš hneď od začiatku svojho štúdia Aristotelových diel zbadal, že Aristotelova teória poznania je omnoho realistickejšia a empirickejšia. Aristoteles sám spomína na istých miestach, že Platónove idey mu boli nejasné. Platónov svet ideí sa mu videl fantastický a nereálny. Aristoteles umiestňoval *esencie* vecí do konkrétnych *jednotlivých* predmetov zmyslami poznávaného sveta a len z tohto zmyslového sveta možno cestou *abstrakcie* a *jednoduchej aprehenzie* vylúpiť tzv. esencie, ktoré

tvoria *podstatu pojmov*. Táto všeobecne dnes známa noetika rozumového poznania nebola v trinástom storočí ešte tak jasná a Tomášova zásluha spočíva i v tom, že on a jeho neskorší tomistickí autori ju dopracovali do dôsledkov, ktoré nenájdeme ani u Aristotela. Tým je výraz intelektualizmu v noetickom zmysle skutočne podstatný krok dopredu a dielom Tomášovým a iných školastikov.

Rozumové poznanie je podľa intelektualizmu závislé na poznaní zmyslov do tej miery, že bez *materiálu* zachyteného zmyslami by rozum nebol schopný poznať nič sám od seba a zo seba. Platón, tak sa zdá i dnes, oddeľoval v duchu svojho extrémneho dualizmu poznanie rozumové od zmyslového do tej miery, že umožňoval rozumu akúsi viac menej autonómnu cestu k svetu nadzemských ideí, čím anticipoval podľa Tomáša možnosť a spôsob poznania rozumového, ktoré sa uplatňuje iba po smrti človeka, keď je duša odlúčená od tela a aplikoval ho už na tento pozemský stav ľudského poznania. Tomáš zdôraznil tento rozdiel na viacerých miestach svojich diel a kritizoval Platóna za túto neopatrnosť, hoci si pritom bol plne vedomý Platónovej situácie, v ktorej pohanský génius nemohol byť oboznámený s kresťanskou a židovskou reveláciou, ako bol on a iní kresťanskí autori. Podľa Tomáša preto poznanie rozumové, priamo tak ako to naznačovala Aristotelova teória princípu *tabula rasa* (nepopísaná tabuľka), je závislé na materiále zadovažovanom zmyslami, a len z tohto materiálu môže rozum objaviť vlastným svojím svetlom nemateriálne esencie, vzťahy a aspekty.

Už z týchto málo rozborov vidíme, akú dôležitosť treba pripisovať Tomášovmu adoptovaniu Aristotelovej noetiky do kresťanskej školastickej teórie. I keď sa môže zdať, že tak špeciálny problém noetický nemohol azda mať žiaden kultúrno-historický význam pre celkový vývoj filozofie a teológie po smrti Tomášovej, predsa je otázka rozumového poznania, ako ju riešil tomistický intelektualizmus, veľmi dôležitou. Na nej záležalo aj riešenie mnohých otázok čisto teologických, ako to možno vidieť z dvoch Tomášových súm a iných diel. Tomáš šiel v mnohých otázkach poznania do problémov, ktoré pre kresťanskú filozofiu a teológiu nemohli byť indiferentné. Poznanie sveta nadzmyslového, alebo spôsob poznania, ktorým poznajú anjeli, separované substancie, akými sú duše po smrti, pozna-

nie obyvateľov v nebi pekle a očistci, sú otázky, ktoré Tomáš skúmal a chcel mať na ne uspokojujúcu odpoveď. Revelácia ich už predpokladala i keď nevysvetľovala noeticky. A Tomášovi ako teológovi z povolania išlo to, aby viera a jej pravdy boli pokiaľ možno podporené i filozoficky a rozumove. Tým, že sa Tomášovi podarilo takéto otázky osvetliť aspoň čiastočne preukázal neoceniteľné služby nielen filozofii ale aj teológii. A generácie, ktoré prišli po ňom sa mali o čo oprieť i pri iných ťažkých teologických problémoch. V tomto zmysle je pravdou, čo hovorí M. D. Chenu v svojom diele o Tomášovi Akvinskom, že bol vlastne prvým zakladateľom teológie ako vedy, ktorej sme pred Tomášom nemali. Napriek veľkým zásluhám kresťanských autorov pred Tomášom, nebolo medzi nimi teológa, ktorému by bolo záležalo tak mnoho na systematickom a racionálnom spracovaní kresťanskej vierouky, ako ju predstavuje Tomášova *Summa theologiae.* V nej Tomáš vypracoval po prvý raz skutočnú logickú a ucelenú sústavu, ktorej dodnes niet rovnej.

A pre ten istý dôvod patrí Tomášovi aj iná zásluha, ktorá je iba následkom jeho intelektualizmu. Je to jeho historické zapojenie stredovekého kresťanstva na blížiace sa novoveké objavy empirických a induktívnych vied, ktoré sa rozvíjali hlavne v pätnástom a šestnástom storočí, keď sa počínali objavovať mená Kopernik, Galileo, Kepler, ale už i pred nimi mená medzi školastickými autormi akým bol sám sv. Albert Veľký, ktorého prírodovedecké spisy prekvapujú novotami a znalosťami, na ktoré museli porenezanční vedci rozhodne naväzovať. Tomáš tým, že sa priklonil k Aristotelovi a jeho modernejšiemu riešeniu poznania, predstavuje akýsi duchovný a metodický most medzi teologizujúcim stredovekom a novodobým osamostatňovaním sa čisto sekulárnych a induktívnych vied. Veď bol to Tomáš sám, ktorý tak jasne prízvukoval metodický rozdiel medzi teológiou a filozofiou, ako to objavil Etienne Gilson v Tomášových dielach. Filozofia a teológia sú a musia byť dve odlišné vedné disciplíny, no musia byť obe nápomocné jedna druhej pri objavovaní nových poznatkov sveta prirodzeného a sveta nadprirodzeného. To je zmysel Tomášovho tvrdenia *sunt distinctae sed non separatae.* A akou záslužnou tézou sa stalo toto rozlíšenie práve dnes, potvrdzuje nielen najnovšia literatúra katolícka ale aj diela protestantských teológov a filozofov. Tá

istá téza nachádza podporu i v najnovšom metodickom vývoji a zdôrazňovaní interdisciplínnych postupov, ktoré spájajú a združujú odborníkov viacerých vedných okruhov v jednu pracovnú a výskumovú skupinu. Zaiste Tomáš mal túto úzku spoluprácu odborníkov na ume, keď pred sedemsto rokmi kliesnil cestu úplnej spolupráce medzi filozofmi a teológmi svojej doby.

Pravdaže, Tomáš Akvinský ako syn svojej doby, nebol napred od svojich súčasníkov vo vlastnom vedeckom vývoji. Súc teológom z povolania a filozofom z potreby, Tomáš si nikdy nenárokoval právo písať alebo hovoriť o otázkach empirických vied. Vo svojich dielach sa vždy opieral a dovolával tvrdení a náhľadov, ktoré boli bežné alebo všeobecne platné medzi vedcami jeho doby. Preto všetky útoky proti jeho myšlienkovému dielu v tomto smere sú bezpredmetné. Tomistická teológia a filozofia nemôžu byť znehodnocované tým, čo vedecký pokrok priniesol na svetlo vo vedách kozmologických. Preto dnešný tomizmus je úplne načistom v tom, že prírodná filozofia Aristotelova, Tomášova, ale aj Descartova a Newtonova sú dnes prekonané. No tým nepadá tomistická metafyzika alebo na nej zbudovaný teologický systém. V tomto zmysle nás upozorňujú takí tomisti akým bol Jacques Maritain, alebo stále je Etienne Gilson, že tomizmus je v prvom rade a predovšetkým metafyzika. Ak pochopíme túto rozdielnosť v nazeraní na svet okolo nás, potom nám bude ľahšie aj priznať Tomášovi Akvinskému význam, o ktorom sme tu hovorili.

III. Tomáš Akvinský a budúcnosť kresťanstva.

Pred nie celými päťdesiatimi rokmi nemecký protestantský teológ Helmut Thielicke uverejnil štúdiu s príznačným nadpisom Der Mensch des säkularizmus. V nej analyzoval súčasnú situáciu protestantizmu, do ktorej sa dostali kresťanské cirkvi zásluhou základných teologických a filozofických princípov, ktoré boli piliermi luteránskeho hnutia v Nemecku pred štyristo rokmi. Thielicke predpovedal, že v budúcnosti protestantské kresťanstvo sa rozplynie v tzv. naturalistickom sekularizme, ktorého hlavným znakom bude vylúčenie z náboženstva nadprirodzeného poriadku a nahradenie ho čisto prirodzeným vykla-

dom zmyslu sveta a života. Takým spôsobom kresťanstvo pretrvá blížiacu sa krízu, ale iba za cenu vylúčenia z neho všetkých predstáv, ktoré tvorili jeho nadprirodzený obsah. Biblia, zjavenie nebudú viac chápané ako skutočnosti zjavené Bohom a všetok obsah kresťanstva sa bude vykladať, akoby Boha nebolo, čisto pozemskými, humanitnými, sociálne-ekonomickými potrebami a starosťami o udržanie ľudskej spoločnosti pri živote. Takto bol uvedený do života i výraz *sekularizmus* i nový smer, ktorý sa stal heslom dňa.

Pri skúmaní príčin tohoto duchovného poblúdenia je potrebné sa znovu pozastaviť pri niektorých bodoch, ktoré už boli nami spomenuté v tejto úvahe. Je to na prvom mieste poňatie zjavenia a jeho kredibility. Je všeobecne známe, že jednou z príčin odštiepenia sa protestantov od tradičnej kresťanskej cirkvi predstavovanej Rímom bolo Lutherovo odmietnutie možnosti objektívneho výkladu zjavenia neomylnou autoritou cirkvi a vyhlásením princípu individuálneho výkladu biblie podľa vlastného svedomia a chápania čitateľovho. Luther zavrhol nielen autoritu magistéria vo veciach organizácie, štruktúry a disciplíny v cirkvi, ale aj možnosť ľudského poznania obsahu viery na objektívnej základni. Jeho koncept viery, ako to ukázal ďalší vývoj, sa nezakladal na žiadnych rozumových «praeambulách», ako to hlásal Tomáš Aquinský, ale nadobúdal čím ďalej tým viac charakter psychologicko-emocionálny a stotožňoval vieru s *nádejou, dôverou,* pričom obsah objektívne poznateľných článkov viery a *súhlas* s nimi sa zaraďoval na druhé alebo i tretie miesto. Viera v zjavené fakty a pravdy znamenala v ďalšom vývoji protestantizmu iba akýsi psychologický stav, v ktorom si veriaci všíma nie tak obsahu článkov zjavenia, ale iba potrebu *úfnosti, dôvery,* (trust) v Ježiša Krista ako svojho Vykupiteľa a Spasiteľa. Tento stav vecí možno potvrdiť i dôrazom alebo výlučnosťou, s ktorou Martin Luther vysvetľoval otázku ospravedlnenia čistou vierou (justificatio per fidem), podľa princípu «fide sola», dovolávajúc sa sv. Pavla a vylúčiac z biblie List sv. Jakuba.

DIALÓG S BOHOM (III)

Rudolf Dilong

BOH: Vítaj. Prichádzaš so svojím bratom, vítajte dvaja.

ČLOVEK: Je to môj brat, Pane, ale my sa nemilujeme, nemal by si nás vítať.

BOH: Ste sa predsa rozhodli prísť ku mne.

ČLOVEK: Pane, plná zem je takých bratov a niet kde ísť.

BOH: Nemáte kde ísť? Veď ste na môj obraz stvorení.

ČLOVEK: Pane, prečo sme od tvojho obrazu tak ďaleko? Prečo máme vášne?

BOH: Niet medzi vami lásky.

ČLOVEK: Pane, prečo sa stratila láska?

BOH: Nedobré ovzdušie ste si stvorili, nesúhlasne s mojou vôľou.

ČLOVEK: Koho viniť? Časy sú zlé, zafúľali nás. Prichádzame k tebe pre svoj trest.

BOH: Mňa takou prosbou chcete poraniť?

ČLOVEK: Malo by ťa poraniť už to, že sme prišli zo samých kaluží a stojíme nohami na tvojej rannej rose.

BOH: O svoju rosu sa nebojím.

ČLOVEK: Predsa však, aby sme nestáli vždy pred tebou nečistí, pomôž a nedaj sa nám ustavične prepadať v bahne.

BOH: Keď si želáte, pomôžem vám.

ČLOVEK: Pane, naším prepadliskom je, že sa nemilujeme. My nevieme byť spolu dobrí. Oddeľ nás jeden od druhého. Kým sme spolu, vždy bude neláska.

BOH: To by bolo proti môjmu rozhodnutiu. Ustálil som od večnosti tak, že človek má s človekom žiť.

ČLOVEK: Pane, nejde to.

BOH: Prečo? Nežiadam nemožnosť, len chcem, aby človek nemal svojho druha za divú zver, ale za človeka.

ČLOVEK: No, nevieme si pomôcť, sme ako šelmy jeden pre druhého.

BOH: Dal som ti brata a nie šelmu.

ČLOVEK: Áno, je bratom a je dravcom. Pane, ja chcem žiť bez neho, tak som rozhodnutý zo svojej slobodnej vôle.

BOH: To je iná reč. Proti tvojej slobodnej vôli nechcem nič

robiť. Teda: chceš bývať sám, bývaj sám.

ČLOVEK: Ďakujem ti, Bože, to bude pre mňa znova raj.

BOH: Dobre, dám ti aj záhradu, bez zakázaného ovocia, budeš nad ňou pánom.

ČLOVEK: A môj brat?

BOH: On nebude s tebou bývať, tak si to praješ.

ČLOVEK: A kde bude bývať?

BOH: No tu, na tejto zemi.

ČLOVEK: A čo on bude mať?

BOH: O to sa netráp.

ČLOVEK: Či bude spokojný s tým, čo bude jeho?

BOH: Mal by byť spokojný.

ČLOVEK: Hej, ale pôjde okolo mojej záhrady a uvidí ovocie.

BOH: Ovocie nie je zakázané.

ČLOVEK: Ale je moje.

BOH: Nie iba tvoje. Len jeden raj dávam, a to pre všetkých.

ČLOVEK: Pre všetkých?

BOH: Čo ja dávam, dávam tebe, i všetkým. Milovať budeš všetkých. Mám lásku k všetkým i k tebe. Plody môjho ovocia máte užívať spoločne.

ČLOVEK: Pane, mne sa to znova nevidí.

BOH: Tak to bude. A vieš, čo sa stane? Jedného dňa prídem do tvojho raja, nebudem ťa vidieť a zavolám: Kde sa podel človek!? Vtáčky nemajú komu spievať, kvietky nemajú pre koho voňať, vetrík nemá koho ovievať, slniečko nemá komu svietiť, kde sa podel človek!? Pane, schoval som sa, povieš mi spoza kríčka. Prečo si sa schoval, veď ešte nik nejedol z tvojho ovocia? A ty na to: Môj brat ma chcel zabiť. A vieš, čo ti odpoviem?

ČLOVEK: Čo, Pane?

BOH: Hybaj obrábať zem, v potu tvári, i s bratom, ktorý ťa chcel zabiť.

TAK UMREL VALENTIN BENIAK

Aký bol jeho koniec?

Náhly, dramatický, vlastne i krásny. Odchod veľkého ducha do konečnej a nemeniteľnej nedostižnosti.

V pondelok 5. novembra 1973 vyšiel, či vyvliekol sa na barlách z izby na chodbičku bytu. Tu sa odrazu zrútil. Domáci ho dvihli, uložili do postele. Privolaná lekárska záchranná služba konštatovala nervový postih v podobe slabej porážky na ľavom boku. Odporúčala okamžitý odvoz na internú kliniku bratislavskej nemocnice. Postihnutý energicky zaprotestoval, dôvodiac, že sa nič vlastne nestalo. Ukázalo sa naozaj, že jeho mozgová i rečová stránka zostala akoby zázrakom nedotknutá. Na dôkaz svojej sily a normálnosti požiadal o ranné noviny a aj napriek ich jednostrannosti pustil sa ich horlivo čítať. Len na uistenie lekára, že za tri dni bude zdravý opäť doma pri svojich, dal sa odviesť. Pondelok i noc na útorok strávil pokojne, normálne. V útorok odrazu došli komplikácie. Dostavil sa prudký obojstranný zápal pľúc. Odpoludnia zaspal, čo využili domáci na svoj návrat domov do bytu. Len čo došli na Povraznícku ku YMKE, volala telefonicky nemocnica a oznámila dcéram otcovu smrť.

Z listu blízkeho priateľa V. Beniaka zo Slovenska,
8. novembra, 1973.

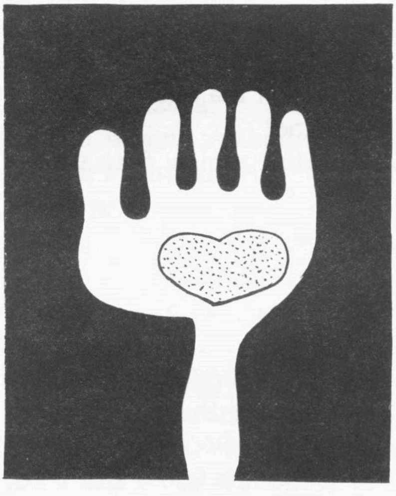

M. Baláž

most
STANOVISKÁ

KULTÚRNE SLOVENSKO

Dr. Imrich Kružliak

Za posledné štvrťstoročie zaznamenalo Slovensko veľké zmeny najmä v kultúrnom živote. A hneď na začiatku treba povedať, že nie sú to len zjavy negatívne, vyvolané politickou cenzúrou a ideologickou indoktrináciou, ale aj zjavy pozitívne, spôsobené prirodzeným rastom národa a svetovým kultúrnym pokrokom, pred ktorým sa nemohol úplne uzavrieť ani totalitný komunistický režim. Nezabúdajme, že národ je živý organizmus, ktorý už z prirodzených potrieb rozširuje aj svoju kultúrnu kapacitu, aby napĺňal dynamiku svojho vývoja silou vlastného ducha a vlastnej ambície. Okrem toho práve v súvislosti s kultúrou treba konštatovať, že doteraz žiaden režim nevenoval na kultúrne potreby toľko prostriedkov vo svojom rozpočte, ako komunistický režim. Iná vec je,na čotento režim kultúru využíva a zneužíva. Ale ani to neznamená, že sa tu nevytvorili a že tu nezostávajú isté pozitíva, ktoré treba poznať a vidieť v nich nielen zámer režimu, ale aj životaschopnosť národa.

Nádejný rozbeh slovenského života z konca 60. rokov prejavil sa pozitívne aj na kultúrnom poli. Možno povedať, že tu zaznamenal prvé a aj najväčšie úspechy. Počnúc od pozoruhodných úspechov, aké na medzinárodných festivaloch zaznamenával slovenský film, cez úspechy prekladov kníh slovenských autorov do svetových jazykov, cez domáce i zahraničné úspechy výtvarných umelcov, hudobných skladateľov až po úspechy slovenských hudobných a divadelných súborov a folkloristických skupín. Slovensko samo je dnes už poriadateľom viacerých medzinárodných festivalov, z ktorých hodno spomenúť najmä: Bratislavské hudobné slávnosti, medzinárodný hudobný festival v Piešťanoch, v Trenčianskych Tepliciach, Bratislavská lýra, BIB — čiže Biennale ilustrácií Bratislava, Trienále insitného umenia v Bratislave, Bienále drevorezby v Banskej Bystrici, medzinárodná fotografická výstava v Ružomberku, medzinárodné vedecké sympózium slovakistov zvané Studia Academica Slovacca a podobne.

Okrem toho vznikol aj celý rad nových, dnes už tradičných kultúrnych podnikov ako: Slovenská jar v Martine, Hviezdoslavov Dolný Kubín, Literárny Kežmarok, Párikova Raková, Detský folklórny festival, Detská výtvarná Žilina, Zlatá ruža v Detve, Divadelná Spišská Nová Ves a iné.

Vysoké školy

Podstatne sa zvýšil aj počet vysokých škôl. Slovensko má dnes sedem vysokých škôl v Bratislave (Univerzita Komenského, Slovenská vysoká škola technická, Vysoká škola obchodná, Vysoká škola muzických umení, Vysoká škola vojenská a Vysoká škola katolíckej teológie ako aj Vysoká škola evanjelickej teológie), Univerzitu Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Vysokú školu poľnohospodársku v Nitre, Vysokú školu dopravnú v Žiline, Vysokú školu lesnícku a drevársku vo Zvolene, Filozoficko-pedagogickú fakultu univerzity P. J. Šafarika v Prešove, lekársku fakultu v Martine a pedagogické inštitúty v Trnave, Nitre a Banskej Bystrici. Popritom je v Bratislave odbočka pražskej univerzity 17. novembra (iba právnická fakulta pre ázijských a afrických študentov).

Slovensko má dnes dohromady 17 vysokých škôl, 127 stredných skôl a 3816 základných deväťročných škôl. Počet vysokoškolských študentov prevýšil už číslo 40.300.

Divadlá

Zvýšil sa aj počet divadiel na Slovensku. V Bratislave sú dnes tieto divadlá: SND, Divadlo Pavla Országha Hviezdoslava, Nová scéna, Divadlo poézie, Divadlo hudby, Divadelné štúdio VŠMU a Bábkové divadlo. Potom sú Štátne divadlo v Košiciach, divadlo Jonáša Záborského v Prešove, divadlo SNP v Martine, krajské divadlo v Nitre, divadlo Jozefa Gregora Tajovského vo Zvolene, opera v Banskej Bystrici, Ukrajinské divadlo v Prešove a Maďarské divadlo v Komárne. Pri SND v Bratislave je popri činohre aj operný a baletný súbor. Podobne operný a baletný súbor má aj Štátne divadlo v Košiciach. Treba tiež poznamenať, že konzervatóriá boli zriadené v Košiciach a Žiline.

Hudba

Rozšíril sa aj počet profesionálnych hudobných súborov. Popri Slovenskej filharmónii Slovensko má dnes v Bratislave Slovenský komorný orchester, orchester SND, orchester slovenského rozhlasu, Slovenský kvartet, Collegium Musicum a iné. Potešiteľný rozvoj hudobného života badať v poslednom roku najmä v Žiline. Organizátormi koncertného života na vidieku sa stali Kluby priateľov umenia, ktoré organizujú hudobné festivaly po celom Slovensku.

Mimoriadne sa za posledné štvrťstoročie rozrástli folkloristické súbory, z ktorých majú medzinárodné meno najmä SĽUK, Lúčnica, Technik, Akademický zbor UK, Vojenský umelecký súbor a ukrajinský Poddukelský súbor.

Zo slovenských hudobných skladateľov sú vo svete najviac známi Ján Cikker a Eugen Suchoň, ktorých operné diela zožali už mnoho úspechov

nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí. Ale popri týchto dvoch medzinárodné meno má aj celý rad iných skladateľov, ako Alexander Moyzes, Ladislav Holoubek, Šimon Jurovský, Ilja Zeljenka, Ján Zimmer, Ladislav Kupkovič, Miroslav Bázlik, Jozef Malovec, Peter Kolman a iní. Z dirigentov stoja na poprednom mieste stále Ladislav Slovák a Ľudovít Rajter.

V divadelnom umení má európsku úroveň najmä činohra SND. Ale aj jej vystúpenia vo Viedni, Paríži a inde v zahraničí mali viac menej iba symbolický význam. Vážnou prekážkou je tu otázka jazyka. Ale aj opera SND, ktorá v tomto ohľade má ľahšiu úlohu, dostáva sa na Západ pomerne zriedka, najmä po sovietskej okupácii. Že sa doteraz nedostala na niektoré z veľkých európskych festivalov, to nehovorí proti kvalite tejto opery, to je osud malých národov, ktorý znášajú aj na tomto poli.

Film

Priam zázračný vývoj za jedno štvrťstoročie prekonal slovenský film. Roku 1945 vyšiel dekrét o znárodnení filmovníctva. Ale na Slovensku ani nebolo čo veľmi znárodňovať. Nástup i Školfilm za Slovenskej republiky dali síce vlastné základy slovenskej filmovej tvorbe, ale vo vojnových pomeroch boli to pokroky vskutku skromné. Po roku 1945 vznikla Slovenská filmová spoločnosť zvaná Slofis, ktorá sa však v počiatkoch obmedzila viac menej na krátke dokumentárne filmy. Okrem filmu Varuj...! podľa motývu Stodolovej Bačovej ženy, nevzniklo tu nič pozoruhodného. A to, čo sa tu tvorilo po roku 1948, malo už politický strih. Išlo tu už o novú tvár človeka v novej skutočnosti. Po roku 1956 prišiel prvý rozbeh slovenského filmu, ktorý sa mohol vykázať niekoľkými domácimi úspechmi, ale bol to ešte stále film poplatný dobe.

Až 60-te roky priniesli prelom v slovenskom filme. Boli to najmä režiséri Stanislav Barabáš (Pieseň o sivom holubovi, 1961) a Štefan Uher (Slnko v sieti, 1962), ktorí začali úspešnú kapitolu slovenského filmu, ktorý si v neskorších rokoch dobíjal už i medzinárodné festivaly. Dôležitou udalosťou tu bolo vybudovanie slovenských atelierov na Kolibe (1962), čo konečne postavilo slovenský film na vlastné nohy. Uhrov film Organ (1965) dostal na festivale vo švajčiarskom Locarne osobitnú cenu poroty. Aj slovenské výchovné filmy z týchto rokov získavajú medzinárodné úspechy. Film Dmitrija Plichtu Koliesko dostal roku 1968, na medzinárodnej prehliadke výchovných filmov v Rimini, cenu za najlepší film. Martin Ťapák získal za film Roztrhla sa hudáčkovi struna bronzovú harfu na medzinárodnom festivale folklórnych filmov v Dublíne roku 1967. A potom prichádza už na rad Juro Jakubisko, ktorý priviedol slovenský film doteraz k najvyššiemu vrcholu. Už jeho filmový debut Kristove roky (1967) získal mu viaceré domáce i zahraničné filmové ceny. A rovnako úspešný bol aj jeho ďalší film Siroty, vtáčkovia a blázni, ktorý premietali na Západe (vo Fran-

cúzsku a vo Švédsku) aj v posledných rokoch.

Mimoriadny úspech koncom 60. rokov zaznamenali aj slovenské televízne filmy. Treba tu spomenúť v prvom rade hudobnú revue Georgisa Skalenakisa Konečná stanica rytmus. Tento film získal striebornú nymfu na festivale v Alexandrii (1965). Potom to bol film Martina Slivku Zďaleka ideme, novinu nesieme. Získal zlatú harfu na festivale v Dublíne (1966). Ďalej film dr. Radúza Činčeru Rozhovory s Vychodilom. Získal hlavnú cenu Ars filmu v Kroměříži (1966). Film Dušana Hanáka Analógie, získal roku 1967 čestné uznanie Ars filmu v Kroměříži. Film Stanislava Barabáša, Krotká, vyhral na festivale v Monte Carlo Veľkú cenu (1968). Film Martina Holého, Balada o siedmych obesených, získal na festivale v Monte Carlo veľkú cenu kritiky (1969). Film Martina Ťapáka, Môj vienok zelený, vyhral striebornú harfu na festivale v Dublíne (1968). A konečne film Juraja Herza, Sladké hry minulého leta, vyhral na festivale v Monte Carlo zlatú nymfu (1970). Tým nateraz končí najväčšia éra slovenského filmu. — Dôkaz, že slovenský film mal režisérov a kameramanov na svetovej úrovni dokazujú aj úspechy režisérov Barabáša a Kadára, ktorí po okupácii zostali na Západe. Prvý v NSR a druhý v USA.

Veda

Za posledné štvrťstoročie zaznamenali pozoruhodný rozmach a pokrok aj niektoré sektory slovenskej vedy. Trvalé úspechy dosahuje slovenská veda menovite tam, kde politické zásahy nemôžu ovplyvňovať jej obsah alebo jej rezultáty. Slovenská veda je dnes koncentrovaná hlavne na vysoké školy a na Slovenskú akadémiu vied, ktorú zriadili roku 1953. SAV je rozdelená na technické, prírodné a spoločenské vedy. Každá z týchto vedných oblastí má v SAV svoje ústavy.

Technické vedy sú koncentrované hlavne do týchto ústavov: Stavebný ústav, Ústav teórie merania, Kybernetický ústav, Vodohospodársky ústav a iné.

Prírodné vedy majú v SAV tieto hlavné ústavy: Virologický ústav, Onkologický ústav, Endokrinologický ústav, Ústav srdcovej chirurgie, Astronomický ústav, Chemický ústav, Arboretum v Mlyňanoch, Matematicko-fyzikálny ústav, Meteorologický ústav s pracoviskami po celom Slovensku a Ústav tvorby krajiny (ekológia).

Spoločenské vedy majú v SAV tieto hlavné ústavy a kabinety: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra, Ústav slovenskej literatúry, Historický ústav, Kabinet dejín umenia, Hudobný ústav, Právnicky ústav, Ekonomický ústav, Filozofický ústav, Psychologický ústav, Sociologický ústav, Ústav svetových jazykov a literatúry, Ústav dejín európskych socialistických krajín a Kabinet orientalistiky.

V tejto súvislosti treba uviesť, že na Slovensku sú dnes aj viaceré eu-

rópske alebo medzinárodné svetové vedecké strediská. Svetová zdravotnícka organizácia zriadila v Bratislave Európske centrum pre výskum vírusov. Na Slovensko sa skoncentroval aj medzinárodný vedecký výskum Karpatskej oblasti. Bratislava sa stala medzinárodným centrom mapovania rastlín v Karpatoch a na Balkáne. Slovenskí vedci pracujú okrem toho v Medzinárodnom limnologickom výskume Dunaja. Veľký pokrok dosiahla aj slovenská astronómia. Observatórium na Štrbskom plese má dnes významnú funkciu v systéme vysokohorských observatórií od Pyrenejí, cez Alpy, Karpaty až po Kaukaz. Dobré meno vo svete majú aj slovenské matematicko-fyzikálne vedy. Slovenský elektrotechnický výskum je v úzskom spojení s medzinárodným ústavom jadrového výskumu. Svetovú badateľskú úroveň si získal najmä zavedením metódy presného merania charakteristík magnetických polí. Aj výskum stavebných konštrukcií, výroby stavebných hmôt a výskum odboru statiky a dynamiky snažia sa držať krok s medzinárodnou úrovňou. Tu hodno tiež pripomenúť, že OSN má v Bratislave Výpočtové stredisko (Prof. Klas).

Spoločenské vedy, bohužiaľ, najviac pocítili politické tlaky a zásahy. Napriek tomu vo výskume dávnych období, či už ide o archeológiu, národné dejiny, dejiny literatúry a podobne dosiahli pozoruhodné výsledky. Vo výklade novších období vidieť už silne politické zásahy a tendencie. Napriek tomu treba spomenúť napr. obsiahle Dejiny Slovenska (1961 a 1968), Slovník slovenského jazyka (5 zväzkov), Normatívna gramatika slovenčiny (I. diel morfológia — E. Paulíny), Atlas slovenských nárečí, Dejiny slovenskej literatúry (3 zväzky), Pramene k Dejinám Veľkej Moravy (dr. P. Ratkoš), Slovesnosť a kultúrny jazyk Veľkej Moravy (E. Paulíny), Dejiny slovenského jazyka (3 zväzky, Ján Stanislav), Dejiny slovenskej hudby, Dejiny slovenského divadla, Matica slovenská v našich dejinách, Balet Slovenského národného divadla, Dokumenty k slovenskému národnému hnutiu 1848 — 1914, Chvály a obrany slovenského národa (Ján Tibenský), Slovenské národné zjednocovateľské hnutie 1780-1848 (Jozef Butvin), Dejiny svetovej literatúry (2 zväzky), Rukopisy Univerzitnej knižnice v Bratislave, Dejiny knihtlačiarstva na Slovensku, Slovensko v mladšej dobe kamennej, Súpis pamiatok na Slovensku, Slováci a ich národný vývin, Slovenské vysťahovalectvo. Dokumenty sv. I., Metoda vedy (dr. V. Filkorn), Slovenské výtvarné umenie 1918-1945 (dr. M. Váross), Slovenské ľudové piesne, Obyvateľstvo Slovenska za kapitalizmu, Slovensko v dvadsiatom storočí, Antológia staršej slovenskej literatúry, Zbojnícke piesne slovenského ľudu, Slovensko: Dejiny, Príroda, monografické štúdie ako Majster Pavol z Levoče, Ľudovít Fulla, Koloman Sokol, Martin Benka, Miloš Bazovský a početné iné.

Tento počet by, pochopiteľne, bolo možno rozšíriť o celý rad ďalších veľkých publikácií a štúdií. Mnohé z nich, bohužiaľ, museli splatiť po-

litickú daň času, ale i tak sú dôkazom úsilia a schopností slovenských vedcov držať krok s dobou.

Literatúra

Zvláštnu kapitolu v živote každého národa tvorí jeho krásna literatúra. Ako každá krajina pod komunistickým režimom tak aj Slovensko muselo tu platiť mimoriadnu obeť. Najprv tým, že početní literárni umelci už roku 1945 opustili Slovensko a odišli do exilu a potom tým, že veľmi mnohí, najmä katolícki spisovatelia a umelci museli prekonávať mimoriadne prekážky kým smeli vôbec písať a tvoriť. Nie div, že celé posledné štvrťstoročie nedalo Slovensku veľkého románopiscu. Úroveň J. C. Hronského a Mila Urbana zostáva ešte stále literárnym vzorom. V poézii vyrástol Slovensku veľký básnik v Milanovi Rúfusovi. A v próze v mladšej generácii vzbudil mimoriadnu pozornosť Vincent Šikula.

Napriek tomu podarilo sa niekoľkým slovenským autorom preniknúť do sveta. Je to v prvom rade *Ladislav Mňačko*, ktorý si získal zvláštnu popularitu otvorenou kritikou stalinských metod a odkrývaním tváre komunistických funkcionárov. To je dnes na Západe najznámejší slovenský autor, hoci už sám dnes žije tu ako exulant. Po ňom boli najviac prekladané *Jaroslava Blažková* a *Klára Jarunková*. Z Mňačkových kníh najväčší úspech na Západe mali jeho Oneskorené reportáže, Ako chutí moc a Siedma noc. Z kníh Jaroslavy Blažkovej boli to zas Nylonový mesiac a Ohňostroj pre deduška. A Klára Jarunková dosiahla v zahraničí najväčší úspech knihou Jediná. Okrem toho na západe vyšiel aj preklad *Jána Johanidesa* Podstata kameňolomu. Prirodzene, že do cudzích jazykov kov bol preložený celý rad kníh slovenských autorov, najmä do jazykov socialistických krajín, ale ich cesta do sveta, čiže na Západ je často veľmi obťažná. Dobre to charakterizuje článok Kultúrneho života z 27. januára 1967, kde sa píše, že za rok 1966 (od januára do októbra) z 233 zmlúv, ktoré uzavrela DILIA so zahraničnými partnermi, bolo iba 18 zmlúv na vydanie diel slovenských autorov.

Nemožno ani dnes hovoriť, že by sa na Slovensku nepísali knihy, ktoré by bolo možno preložiť do cudzích, najmä svetových jazykov. Čo však chýba je propagovanie diel slovenských autorov v zahraničí, najmä na Západe, kde nenájdeme ani stručný prierez najnovšou tvorbou. Z autorov, ktorí po druhej svetovej vojne si získali väčšie meno treba spomenúť románopiscov *Rudolfa Jašíka, Dominika Tatarku, Františka Hečku, Alfonza Bednára, Ladislava Ťažkého, Rudolfa Stodolu, Jána Johanidesa* a iných.

V poézii sú to menovite *Vojtech Mihálik, Miroslav Válek* a *Rúfus*. Z autorov detskej literatúry je najviac prekladaný *Rudo Móric*.

V dramatickej literatúre vysoko nad všetkými súčasnými autormi stojí *vyše 80 ročný bard Ivan Stodola,* ktorého hry sa len zriedka dostávajú na javiská a niektoré zostávajú dokonca dosiaľ v rukopisoch. Popri ňom upozornili na seba ešte Peter Karvaš, Štefan Králik, Ján Skalka, Ivan Bukovčan, Ján Solovič, ale to je zväčša literatúra silne poplatná dobe.

Výtvarné umenie

Pokiaľ ide o výtvarné umenie, tu Slovensko už po desaťročia dosahuje veľké úspechy, najmä tam, kde sa zapojilo na moderné svetové výtvarné prúdy. Ale, ako to už raz zodpovedá našej mentalite, aj slovenskí výtvarníci sa len ťažko vedia vyzliecť z domácej haleny, lebo aj u nich srdce bolo často viac ako modernita. Videli sme to najmä u *Martina Benku* a *Miloša Bazovského.* Ale neubránil sa tomu ani *Janko Alexy* a čiastočne ani posledný z velikánov nášho maliarstva zo staršej generácie — *Ľudovít Fulla.* Čas je však nielen múdrym radcom v politike, ale poznamenáva svojím vplyvom aj všetky druhy umenia. A tak aj slovenské výtvarné umenie nesie jeho stopy. Keď si spomenieme, že v minulých storočiach slovenskí maliari slúžili na cudzích kráľovských dvoroch, ich nádherné umenie obohacovalo umelecké bohatstvo druhých — cudzích, dnes aspoň to prestalo. Aj to je pokrok, keď ide o kultúru národa.

Výtvarné umenie na Slovensku, aj napriek tlhoročným obmedzeniam na domáci záhumienok, drží krok s modernými svetovými prúdmi. Najlepšie nám to dokazuje dielo tých niekoľkých málo našich majstrov, ktorí sa mali možnosť predstaviť svetu. Sú to z mladšej generácie predovšetkým *Brunovský* a *Laluha,* ktorých dielo si získalo na Západe mimoriadne pozitívny ohlas. A tu treba povedať: čo nám, Slovákom, predovšetkým chýba, že nás nepozná svet, že sme raz chudobný národ, nemali sme protektorov a mecenášov, a keď tí stačili, aby sa z ich peňazí vydali spisy Bernolákove, ako to bolo v prípade Palkovičovom, alebo knihy exilových básnikov, ktorí po roku 1945 opustili Slovensko, čo bolo zásluhou rev. Jána Lacha. Aj naši výtvarní umelci potrebujú odrazový môstik do sveta. Ich umenie je aj dnes tak veľké, že keď ho pozná svet, bude ho vedieť aj oceniť. Problém je len, kto ho dostane do sveta, a kto mu získa priaznivú kritiku.

Za posledné štvrťstoročie prešlo i slovenské výtvarné umenie svojou kalváriou. Niektorým politicky angažovaným umelcom sa zdalo, že prišiel ich čas a z podnetu strany začali do výtvarného života vnášať ideologické vášne, ktoré mali pomáhať zápasu o socialistickú kultúru. Pritom šliapali a zavrhovali najkrajšie kapitoly slovenskej výtvarnej minulosti a zatracovali najvýznamnejších reprezentantov slovenského maliarstva ako Benka, Bazovský, Fulla, Galanda, Sokol, Mally, Majerník a iní. Socialistický realizmus, ktorý bol nanútený spisovateľom, hudobným

skladateľom, filmovým tvorcom mal ako príkaz platiť aj pre výtvarných umelcov. Žiadal sa triedny a ideologický prístup ku skutočnosti, deformovala sa osobnosť tvorcu, nerešpektovalo sa jeho osobné videnie a zobrazenie veci. Bola to doba, ktorá po sovietskom vzore vnucovala nášmu výtvarníctvu otázku zrozumiteľnosti, čím sa kanonizoval každý naturalistický nevkus, aj keď akokoľvek odporoval zákonitému vývoju slovenského umenia. Umenie sa stávalo obeťou vulgárnej funkčnosti, ktorá spôsobila taký jeho úpadok, že sa hovorilo o jeho «kamennej dobe».

Tento vulgárny dogmatizmus trval v slovenskom výtvarníctve až do roku 1956. Spôsobil nielen veľké škody umeniu, spomalil nielen jeho kvalitatívny rozvoj, ale priniesol aj príšerné osobné tragédie, napríklad v prípade Miloša Bazovského, aké nemajú obdobu v celých našich dejinách. Iným zase, ešte aj po roku 1956 vrchnostensky zakázali výstavy (Čunderlík a Paštéka), alebo opomíjali ich diela tým, že ich nepripustili na medzinárodné výstavy.

S postupom času vyrastali nové generácie aj v slovenskom umení a tým sa do umeleckej tvorby vnášali aj rôzne estetické vlny, lebo i mladé výtvarné Slovensko sa chcelo podieľať na moderných prúdoch a konfrontovať svoje dielo s mladou výtvarnou generáciou na Západe. Od roku 1959 nastal už definitívny prelom v otázkach koncepcie umenia. Aj keď politicky motivovaná terminológia často krivila jeho obraz, umelci sami nedali sa už mýliť straníckymi direktívami a vytvárali si, aj v úpornom hľadaní nové perspektívy.

Po veľkej umeleckej generácii, reprezentovanej menami Benka, Galanda, Bazovský, Alexy, Fulla a iní, prichádzala mladšia generácia ako Matejka, Mudroch, Chmel, Zmeták, Záborský, Hložník, Nevan, Nemčík a celý rad iných, aby nakoniec aj týchto doplnila ešte početnejšia generácia nádejných a ambicióznych umelcov, z ktorých si vynikajúce meno vo svete doteraz získali najmä Laluha, Brunovský, Bombová a iní.

Tak isto aj v sochárstve k starým menám ako Kostka, Pribiš, Ihriský, Pospíšil pribudli nové mená ako Uher, Trizuliak, Kulich, Gibala a ďalší. Aj tu je badateľná snaha dohnať zameškané a získať si uznanie v medzinárodnom meradle. Faktor vlastnej národnej a kultúrnej osobitosti hrá aj vo výtvarnom prejave našich umelcov významnú rolu. A to dokonca aj v úžitkovom umení, ktoré zaznamenáva značný pokrok, v priemyselnom výtvarníctve a samozrejme že aj v monumentálnom vyjadrení, či už ide o keramickú mozaiku, sklobetón, kovy alebo umelé hmoty. Slovenské výtvarné umenie, aj keď je nateraz odrezané od západného sveta, je na ceste nezadržateľného pokroku, riadené vlastným úsilím vydržať a nestratiť estetický kontakt so svetom.

Knižnice

Jednou z významných stránok kultúrneho života sú knižnice, ktoré už naši predkovia označovali za opatrovkyne písomností národa. Za posledné štvrťstoročie sa značne rozšíril a aj usmernil počet knižníc. V Bratislave sú popri Univerzitnej knižnici aj iné veľké knižnice, ako knižnica Slovenskej akadémie vied, Vysokej školy technickej a pedagogická knižnica. Ďalšie veľké knižnice na Slovensku sú: Poľnohospodárska knižnica v Nitre, ktorá spravuje aj nitriansku diecéznu knižnicu, knižnica Spolku sv. Vojtecha v Trnave, Apponyiovská knižnica v Oponiciach, Čaplovičiána v Dolnom Kubíne, knihovňa Matice slovenskej v Martine. Lyceálna knižnica v Kežmarku, Kolegiálna knižnica v Prešove, Štátna vedecká knižnica v Prešove, Štátna vedecká knižnica v Košiciach a Drevárska knižnica vo Zvolene.

Zásah do knižného bohatstva v 50. rokoch citeľne postihol knižnice nielen tým, že početné knihy boli vyradené, aby neboli verejne prístupné, ale aj tým, že značný počet kníh bol zošrotovaný. To je kultúrna škoda, ktorá sa nedá nahradiť.

Archívy

Popri knižniciach významnú úlohu majú v kultúre národa archívy, ktoré opatrujú dokumenty o živote a činnosti na Slovensku, bez ohľadu z ktorej doby a za ktorého režimu. Hlavné archívy na Slovensku sú: Štátny slovenský archív v Bratislave, ktorý je Ústredným slovenským archívom. Potom sú krajské archívy v Bratislave, Radvani nad Hronom a v Košiciach, a oblastné archívy v Bytči, Bojniciach a Prešove. V Martine je Literárny archív Matice slovenskej, ktorý je Ústredným slovenským literárnym archívom.

Pokiaľ ide o archívny materiál, aj tu sa v 50. rokoch stali nenahraditeľné škody. Zmizli napríklad archív Slovenskej ligy, Vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov, archívy viacerých kláštorov, početných úradov, študentských spolkov a pod. Predpokladá sa, že v rokoch revolučnej neúcty voči minulosti a kultúre národa boli zošrotované.

Múzeá

Od druhej svetovej vojny sa rozšíril aj počet múzeí, ktoré opatrujú svedectvá najmä o materiálnom živote národa z tej ktorej doby. Na Slovensku sú dnes tieto hlavné múzeá: Slovenské národné múzeum v Bratislave, ktoré má filiálku v Martine, Technické múzeum v Košiciach, Poľnohospodárske múzeum v Nitre, Lesnícke múzeum v Antole, Nábytkové múzeum v Markušovciach, Zemplínske múzeum v Michalovciach, potom krajské múzeá v Trnave, Bojniciach a Košiciach, mestské múzeá v Bratislave a Košiciach, banícke múzeum v Banskej Štiavnici, Múzeum protiturec-

kých bojov v Banskej Štiavnici, Vinohradnícke múzeum v Bratislave a Farmaceutické múzeum v Bratislave. Okrem toho každý okres má dnes vlastivedné múzeum. Múzeá sú aj v každom väčšom meste.

Zvláštny význam majú takzvané kaštielne múzeá. Sú v nich zhromaždené zbierky z bývalých súkromných kaštieľov. Nachádzajú sa v Červenom Kameni, Oravskom Podzámku, Krásnej Hôrke a Kežmarku.

V tejto súvislosti treba spomenúť aj celý rad literárnych múzeí, ako: Pamätník slovenskej literatúry v Martine, Múzeum Ľudovíta Štúra v Modre, Andreja Sládkoviča v Krupine, Janka Kráľa v Liptovskom Mikuláši, Pavla Orszagha Hviezdoslava v Dolnom Kubíne, Imre Madácha v Dolnej Strehovej, Janka Jesenského v Bratislave, Petra Jilemnického v Jure, Horehronské múzeum v Brezne nad Hronom, Podjavorinské v Novom Meste nad Váhom, Literárno-hudobné múzeum v Banskej Bystrici a iné.

Okrem toho boli zriadené aj početné izby ľudového umenia. Sú v každom okrese. Ich účelom je uchovávať bohatstvo ľudového umenia v dotyčnom kraji, a to nielen pre potreby národopisu, ale aj ako dôkaz krajovej originality, čo je atraktívne aj pre turistov.

Zvláštny význam majú skanzény, čiže prírodné múzeá pod holým nebom. Doteraz boli v Martine, Oravskom Podzámku a v Bardiove. Medzinárodný úspech skanzenov však spôsobil, že Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody chce pokračovať v ich výstavbe v Ponitrí, Pohroní a na Považí. V Banskej Štiavnici majú zriadiť skanzén baníckeho obydlia.

Galérie

Rozrástol sa aj počet galérií. Popri Slovenskej národnej galérii v Bratislave a popri Mestskej galérii v Bratislave, sú krajské galérie v Nitre, v Prešove a Košiciach. Potom sú galérie s dielami jednotlivých veľkých umelcov, ako Galéria Martina Benku v Martine, Miloša Bazovského v Trenčíne, Petra Bohúňa v Liptovskom Mikuláši, Ľudovíta Fullu v Ružomberku. V Slanici je Galéria ľudového umenia.

Zvláštnu starostlivosť venoval režim ľudovej umeleckej tvorivosti. S jej výrobkami stretáme sa často aj na západe, menovite v USA a v NSR.

Mimoriadne významnú funkciu má slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, ktorý má svoje strediská vo všetkých krajoch, okresoch a početných mestách. Jeho úlohou je ochrana národných, kultúrnych a cirkevných pamiatok. Mnohé sa nachádzajú v kritickom stave. Iné schátrali natoľko, že ich už nebolo možno asanovať a zrútili sa. Veľmi zaostala aj rekonštrukcia historických jadier miest. Slovensko za posledné štvrťstoročie bolo tu, oproti českým krajinám, veľmi zanedbávané.

Kultúrne zariadenia

Čo sa týka rôznych kultúrnych zariadení, úradná štatistika uvádza, že ich bolo vybudovaných 1500. Toto číslo doplňujú ešte tieto úradné údaje: roku 1946 pracovalo v odvetví kultúry na Slovensku 2700 pracovníkov, roku 1970 ich už bolo 19.000. Tento kvantitatívny rozvoj ukazuje akú váhu pripisuje režim politicky riadenej osvetovej práci. Ale mnohé tieto zariadenia, ktoré vybudoval režim z dôvodov vlastnej politickej propagandy už nezodpovedajú hygienickým, dispozično-prevádzkovým a urbanistickým kritériam.

Pokiaľ ide o rozhlas a televíziu Slovensko nemá dosiaľ uspokojivo vyriešené podmienky pre krytie celého územia technicky kvalitným programom. Aj tieto masové média, podobne ako film a tlač, dostali v komunistickom štáte prevážne funkciu politicko-agitačnú a propagačnú. Do nej je dokonca zapojená aj ich informačná a zábavná časť.

V tejto súvislosti treba spomenúť, že po vybudovaní vlastných filmových ateliérov na bratislavskej Kolibe, Slovensko rozšírilo vlastný kultúrny priemysel aj vybudovaním slovenského gramofónového priemyslu, ktorý sa už môže pochváliť cennými nahrávkami klasickej, populárnej a zábavnej hudby, ako aj nahrávkami poézie a iných umeleckých a literárnych textov.

Osveta

Štruktúru kultúrno-osvetových zariadení tvoria knižnice, kluby, domy kultúry, koncertné sály, divadlá, kiná a výstavné miestnosti. Sú rozdelené na krajské a okresné siete. Avšak osveta dnes to nie je osveta z čias pred komunistickým režimom. Aj keď sa hovorí, že celá kultúrno-osvetová činnosť je zameraná na vzdelávanie dospelých, sprostredkovanie umeleckých hodnôt, utváranie podmienok pre umeleckú, technickú a kultúrno-športovú aktivitu, je to osveta prevážne s politickou tendenciou, vybudovanou na komunistických princípoch. Po zriadení federácie bola osvetová práca prebudovaná a národné výbory, ktoré sú zodpovedné za kultúrno-výchovnú činnosť, sú tu faktorom vykonávajúcim riadiacu úlohu socialistického štátu. Kultúrno-osvetovú prácu sú povinné napomáhať aj umelecké zväzky, Matica slovenská, Csemadok a Kultúrny zväz ukrajinských pracujúcich, ktoré za týmto účelom boli vybraté z pôsobnosti Národného frontu a podriadené ministerstvu kultúry.

Po dlhé roky sa ozývali ostré kritiky, že politicky riadená osveta neplní svoje poslanie. Aj dnes sme svedkami toho, že je tu viac apelov, plánov a slov ako skutočnej činnosti. Jasný dôkaz, že politická osveta nenašla ozvenu ani medzi ľudom a dokonca ani na odboroch kultúry pri národných výboroch.

Vydavateľstvá

Čo sa týka knižnej kultúry, vydavateľská činnosť je dnes sústredená hlavne do veľkých vydavateľstiev ako Tatran — pre krásnu literatúru, monografie a pod.; Slovenský spisovateľ — pre krásnu literatúru; Mladé letá — pre detskú literatúru; Obzor — pre spoločensko-vednú literatúru a Pravda — pre politickú literatúru. Okrem toho je tu vydavateľstvo Opus pre vydávanie hudobných nahrávok. Popri týchto vydavateľstvách majú však svoje vydavateľstvá napr. Slovenská akadémia vied, Matica slovenská, Slovenská kartografia, vysoké školy a pod.

Slovart

Roku 1970 založili na Slovensku Slovart, čiže spoločnosť pre vývoz a dovoz kultúrnych artiklov. Za rok 1972 tento vývoz — podľa úradných prameňov — robil 40 miliónov korún. Vyviezli vraj viac ako milión slovenských kníh do zahraničia. Týka sa to prevážne komunistických štátov. Toto číslo má však viac menej uspokojiť iba plnenie plánu. Vlastný kultúrny efekt je tu pomerne malý, lebo tu ide najviac o publikácie čiže literatúru, ktorá je v službách politických cieľov a ktorú aj čitatelia v iných komunistických krajinách prijímajú s rozpakmi a nedôverou, ako všetko, čo je nanucované zhora.

Knižná produkcia

Čo sa týka knižnej produkcie slovenské vydavateľstvá podľa úradnej štatistiky vydali za rok 1972 2542 knižných titulov v náklade 21,322.000 exemplárov. Ale už nasledujúce čísla nám jasne hovoria o charaktere tejto knižnej produkcie. Tak 676 titulov bolo z politickej a spoločenskovednej literatúry, čo v počte výtlačkov robilo 6,731.000. 516 titulov bolo z odbornej literatúry s nákladom 2,513.000 výtlačkov. 661 titulov bolo z umeleckej literatúry v náklade 9,626.000 výtlačkov, 658 titulov bolo z odboru učebníc a vysokoškolských skrípt v náklade 2,317.000 výtlačkov. 31 titulov bolo z hudobnej literatúry v náklade 91.000 výtlačkov. Tieto čísla uvádzam ako dôkaz, čím úradná propaganda dokazuje svoje úspechy. Vieme aká je dnes kultúrna sloboda na Slovensku. Časopisy Kultúrny život, Mladá tvorba a Echo, ktoré boli zastavené po okupácii, nesmú vychádzať dosiaľ. Väčšina spisovateľov od okupácie mlčí. Z novej pôvodnej literatúry nevyšlo za posledných päť rokov ani jedno skutočné pozoruhodné a hodnotné literárne dielo. Nie div, že zahraniční pozorovatelia nazývajú túto kultúrnu mlčanlivosť «tichom cintorína». A režim predsa vykazuje veľké čísla, aby dokazoval svoje úspechy. Znakom kvality literatúry je opäť nie umelecká hodnota diela, ale jeho triedny a ideologický charakter.

Keď takejto literatúry nieto doma, lebo slovenskí spisovatelia sa ešte

stále nechcú podriadiť politickým direktívam ako majú tvoriť, režim si takúto literatúru obstaráva prekladmi z literatúr socialistických krajín, menovite zo ZSSR. Počet prekladov zo sovietskej literatúry vzrástol na Slovensku zo 47 v roku 1970, na 124 v roku 1972. Pritom je pozoruhodné aj to, že sovietska kniha mala priemerný náklad 10.000 výtlačkov. Ale literárne diela domácich autorov vychádzali a aj vychádzajú v nákladoch nepomerne menších.

Je tu zámerná politika, ako to bolo už predtým, s výnimkou Dubčekovho obdobia, kultúrne odrezať od západu celé Česko-Slovensko. Pod politickým tlakom nestojí len literatúra, ale aj film, divadlo, škola a vedecké ústavy. A pochopiteľne masové médiá ako rozhlas, televízia a tlač. Ľudia na Západe, ktorí nesledujú túto situáciu sústavne, si len ťažko vedia urobiť predstavu o duchovnej záťaži, pod akou musia žiť jednotlivec i národ v totalitnom komunistickom štáte.

Odpor v kultúre

Slovenský minister kultúry, Miroslav Válek, počiatkom roku 1973 sľuboval, že «slovenská kultúra je na prelome dvoch etáp. Končí obdobie, kedy bolo treba uplatňovať administratívne a represívne metódy, zamedzovať z politických, ideologických a estetických hľadísk určité kultúrno-politické prejavy», hovoril Válek, a dodal, že teraz príde pozitívny program, lebo vraj «administratívne opatrenia vnášali neistotu a nevytvárali priaznivú kultúrno-politickú klímu». Válek tvrdil tiež, že «v kultúre nie je možné nikoho dať natrvalo do večnej kliatby...», že «z tvorivej práce sa natrvalo vyradili len tí, ktorí emigrovali». Lenže nie je len emigrácia za hranice, pod komunistickým režimom je aj emigrácia do súkromia, do priateľských krúžkov, do žalúdka, do chát a do áut. Prekonať túto emigráciu, v ktorej sa človek tiež odvracia od komunizmu a jeho politiky, nebude režimu ľahko.

Že si človek v tomto totalitnom svete i po toľkých hrôzach, strachu, utrpeniach a permanentnom ohrozovaní uchoval ešte duchovnú integritu, to je najväčší zázrak tohto storočia. Myslím že väčší, ako lety do vesmíru. Preto s obdivom a úctou treba sa nám skloniť pred mlčanlivým odporom našich spisovateľov a umelcov, učiteľov i kňazov, pred sebavedomím mládeže i inteligencie a pred všetkými, ktorí takto protestujú proti cudzej moci a jej politickému i duchovnému útlaku. Ich statočnosť je pre nás výzvou: brániť zásady, ktoré robia život slobodným a ľudským, ktoré dávajú záruku jednotlivcovi i národu, aby si sami, podľa vlastnej vôle, vlastných záujmov a v duchu vlastnej tradície a ideálov určovali svoj osud.

ORGANIZÁCIA SPOJENÝCH NÁRODOV A MALÉ NÁRODY

Prof. Dr. Jozef A. Mikuš

Po prvej svetovej vojne Clemenceau napísal knihu *Veľkosť a bieda jedného víťazstva.* Táto charakteristika sa znamenite hodí na Organizáciu Spojených Národov, ktorá vznikla po druhej svetovej vojne. Roku 1945 ľudstvo očakávalo nový, spravodlivejší poriadok vo svete. Dvadsaťosem rokov uplynulo od utvorenia OSN, no toho poriadku nevidno dosiaľ na obzore. Je to len fatamorgána, prízrak, sen, utópia. Organizácia zrodila sa totiž s nevyliečiteľnou detskou paralýzou. Mnohí mysleli, že zdužie, dospeje, nadobudne sily, vyvinie sa časom v junáka. No základy, na ktorých stojí, odsúdili ju na trvalú krpatosť.

Charta OSN a veľkolepý mrakodrap v New Yorku nesmú nás pomýliť, keď posudzujeme túto inštitúciu. Charta zaiste, menovite vo svojom preambule a článku 1. je plná ušľachtilých zásad. Čítame tam tieto akrobatické úlohy a ambiciózne ustanovenia: «zachrániť nasledujúce generácie od biča vojny», «upevniť vieru v základné ľudské práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, v rovnaké práva národov veľkých i malých», «rešpektovať zásadu samourčenia národov», «napomáhať politickú a sociálnu spravodlivosť,» «uplatňovať znášanlivosť a dobré susedské vzťahy», «prekaziť priame ozbrojené útoky» a «udržať medzinárodný mier a bezpečnosť».

My, ktorí sme boli svedkami zrodu a činnosti tejto Organizácie, nemôžeme sa ubrániť pocitu hlbokého sklamania, keď porovnávame tieto skvelé ciele a ich nepatrné výsledky. Nemôže nám neprísť na um staré rímske príslovie: «Vajatali hory a porodili myš.»

Je zrejmé, že zakladatelia OSN neboli ani trochu realistickí. Dali sa uniesť momentom, t.j. blížiacim sa koncom vojny. No nedobre kalkulovali jej nosnosť. Nepočínali si ako inžinieri a architekti, čo stavajú trvácnu budovu. Nuž vystavili zámok z karát.

Vedľa školy, kde učím, je most s touto výstrahou: «Najvyššia záťaž — 10 ton!» Most ten je zrejme spred doby, kým sa nezačali používať nákladné autá vyššej záťaže. Pod 15-tonovým nákladom by sa most preboril.

Štátnici, čo stavali OSN, zabudli na tento základný princíp stavby. Na jej únosnosť. Organizácii nedali ani pevné základy, ani mocné stlpy, ktoré by jej dovolili splniť tie zvučné úlohy, uniesť tu obrovskú záťaž. Rôzne technické vady, ktoré na prvý pohľad aj laik zbadá, priam trčia z tej konštrukcie.

Povaha OSN. Rozbor povahy tej Organizácie nás udivuje svojou neurčitosťou. Je to hádam aliancia víťazov z druhej svetovej vojny? Je to konfederácia štátov, spolkový štát, obchodná spoločnosť, alebo spoločen-

ský klub? Žiadon z týchto modelov nedáva uspokojivú odpoveď.

Nemôže to byť aliancia víťazov, keďže teraz sú jej členmi — i keď nie všetky — no predsa i porazené štáty. Nie je to ani konfederácia, keďže Charta, t.j. medzinárodná dohoda, na ktorej Organizácia stojí, nemá podstatnej záväznosti. I obchodná spoločnosť má správnu radu a vykonný orgán, ktoré musia dodržiavať stanovy. Nie je to však ani klub, keďže členovia klubu, keby nezaplatili príspevky, by boli vylúčení. Vieme, že Francúzsko a Sovietsky Zväz odmietli sa zúčastniť tzv. policajnej akcie OSN v Kongu a zaplatiť pomernú časť výdavkov s tou intervenciou spojených. Podľa Článku 19. Charty mali byť zbavené hlasovacieho práva na valnom zhromaždení. No nestalo sa tak! Vari z obavy, aby sa Organizácia nerozpadla.

Teda všetky menované združovacie formy sú vybavené rozhodovacou mocou a sankciami proti rušiteľom ich poriadku. Aj Charta OSN uvádza v článku 41. sankcie. No žiadna z nich nebola nikdy uplatnená.

Členstvo. Členstvo v OSN je dobrovoľné. Štáty môžu zostať stranou ako napr. Švajčiarsko. Iné môžu prísť a odísť ako do reštaurácie. Musím dodať, že OSN je akoby exkluzívna reštaurácia. Tie štáty, čo boli rozdelené za studenej alebo horúcej vojny, ako Nemecko, Korea a Vietnam, neboli pripustené. Podľa Článku 6. Charty, člen, ktorý poruší zásady OSN môže byť vylúčený. Dosiaľ však nebol vylúčený žiadon, okrem Taiwanu, ktorý — mimochodom rečeno — neporušil žiadnu zásadu Charty. Vylúčenie je teda zrejme politickou sankciou. Právnou sankciou by bolo donútenie člena dodržať ustanovenia Charty. No na tento subtilný rozdiel medzinárodní právnici ešte neprišli.

Rozhodovanie. I keď sa v Charte veľa hovorí o rozhodovaní, OSN je len fórum na debaty, rokovania, komentovanie sporov. Predstiera rozhodovaciu moc, ale jej nemá. Právo veta trvalých členov Bezpečnostnej rady ako aj podmienka ich súhlasu pri hlasovaní sú ustanovenia, ktoré dovoľujú tým členom bojkotovať akékoľvek rozhodnutie. Keď som r. 1945 dostal exemplár Charty do rúk a prečítal si článok o práve veta, stratil som akúkoľvek ilúziu o možnosti Organizácie sa ďalej vyvinúť. Sovietsky Zväz použil dosiaľ právo veta vyše 100 ráz. Je to teda analógia koaličných vlád s komunistami v stredoeurópskych štátoch, kde po roku 1945 Komunistická strana hojne používala práva veta, zrejme, aby dokázala, že koaličné vlády nie sú schopné žiadneho rozhodnutia. Vieme, že ani za povstania r. 1956 v Maďarsku, ani po okupácii r. 1968 v Česko-Slovensku OSN nemohla vôbec zakročiť na obranu svojich členov proti Sovietskemu Zväzu, členovi to Rady bezpečnosti. Obmedzila sa na reči a rezolúcie.

Vieme, že OSN nemohla zasiahnuť ani do konfliktu medzi Indiou a Pakistánom, keď išlo o Kašmír i neskôr, ani do konfliktu medzi Izraelom a Egyptom, ani do iných podobných prípadov. Konflikty sa skôr preroku-

vávajú a riešia na konferenciách piatich, štyroch, troch alebo niekedy len dvoch veľmocí. Pretože OSN nepojala do Charty zásadu nadstraníckeho sudcu, ktorú už John Locke považoval za základ civilizovanej spoločnosti a keďže právomoc Medzinárodného Súdu Spravodlivosti v Hágu závisí od súhlasu strán, možno povedať, že OSN predstavuje vospolnosť, ktorá politicky žije v divej prírode, alebo podľa Locke-a «in the state of nature».

Otázka malých národov. Nás tu teraz najviac zaujíma stanovisko OSN k malým národom. Kedysi Voltaire sa bol vyslovil o Svätej Rímskej Ríši, že nie je ani svätou, ani rímskou, ani ríšou. Nuž to isté dá sa povedať o OSN. Nie je to ani organizácia, niet tam žiadneho pevného spojenia a menovite nie je to zoskupenie národov.

OSN je stála konferencia štátov. A v tom je veľký rozdiel. Tí, čo sa pričinili o terajší názov OSN a publicisti, čo zamieňajú pojem národa a štátu, iba pridávajú ku zmätku v medzinárodných vzťahoch. Národ je vyšší, prirodzený a teda mravný pojem. Štát je pre národ, t.j. štát je iba organizačnou formou národa. A nie naopak. Názov OSN by vyžadoval, aby jej členmi boli všetky národy ako také. Organizácia bola by mala začať s kvalitatívnou a kvantitatívnou definíciou národa, t.j. jednotky, ktorá by bola mala právo na členstvo. No v tomto smere sa neurobilo nič. Takto OSN je organizáciou štátov. I keď pripustíme, že sú v nej mnohé národné štáty, sú však jej členmi aj mnohonárodné štáty, ktoré boli vybudované na čisto mocenskom princípe. Takto mnohé menšie národy, ktoré proti svojej vôli boli začlenené ako prívesky do štruktúry im cudzieho štátu, nemajú v OSN žiadneho zastúpenia. Vieme, že v mnohonárodných štátoch je vždy jeden panujúci národ a jeden alebo viac podriadených národov. Terajší medzinárodný systém, ktorý túto nespravodlivosť trpí, možno prirovnať ku stredovekému feudalizmu.

Za feudalizmu, ako vieme, boli zemepáni a poddaní. Pomer medzi zemepánom a poddaným nebol verejnoprávnej povahy. Zakladal sa na súkromnej zmluve medzi nerovnými stranami. Základom feudalizmu boli latifundiá, t.j. rozsiahle pozemky, majitelia ktorých boli neobmedzenými pánmi nad osudom poddaných. Zemepáni mali v rukách správu územia, súdnictvo nad poddanými, ktorí obrábali ich pôdu. Tiež vyberali od obyvateľstva toho územia rôzne dane a organizovali vojenskú službu (bandériá). Práva obyvateľov, ak o nich možno hovoriť, záviseli na vôli zemepána. Také panstvá sa dedili, predávali, spájali manželskými zväzkami medzi rodinami zemepánov, alebo prideľovali synom v menšie útvary podľa udelného systému (apanáž). Poddaní boli «glaebae adscripti», t.j. neboli subjektami ale objektami všetkých tých transakcií. Išli tak rečeno z ruky do ruky, práve tak ako dobytok a hospodársky inventár latifundia. Ľud to dlho znášal. Či L. Kossuth nepovedal na Uhorskom sneme ešte r. 1848 v Bratislave, že «trpieť je osud ľudu»? No potom prišla revolúcia v celej

západnej a strednej Európe.

T. G. Masaryk správne napísal, že prvá svetová vojna bola svetovou revolúciou. Len nevedel domyslieť jej dôsledky. Bola to nielen sociálna, ale aj národná revolúcia proti imperiálnemu alebo feudálnemu, mnohonárodnému pojmu štátu a za demokraciu v medzinárodných vzťahoch.

Prezident Wilson zostane nesmrteľný pre zásady, ktoré vyslovil ku koncu prvej svetovej vojny o otázke neslobodných národov. V posolstve, adresovanom Kongresu Spojených štátov dňa 11. februára 1918 rozviedol štyri zásady nového medzinárodného poriadku. Z neho hodno odcitovať toto:

«Právo samourčenia nie je obyčajnou frázou. Je to zásada rozhodovania vo vzťahu k určitým územiam, ktorú štátnici budú môcť ignorovať v budúcnosti len na vlastné nebezpečenstvo...

«Medzi vládami musí sa prestať s výmenou národov a provincií, akoby to boli movitosti, alebo dohadzovací peniaz v hre.»

Z Wilsonovej reči zo dňa 6. apríla 1918 vynímame: «Slobodne vyslovené právo národov na samourčenie je zásadou, na ktorej spočíva celý moderný svet.»

Z reči na Mount Vernon zo 4. júla 1918: «Usilujeme sa o vládu práva, ktorá bude spočívať na súhlase ovládaných.»

Žiaľ, prezident Wilson nemohol uplatniť tento ďalekosiahly program. No program ten je dnes aktuálnejší než bol vtedy. Vývin pôjde ďalej týmto smerom a to i proti vôli OSN. Zostáva však ironickým faktom v dejinách tejto inštitúcie, že Sovietsky Zväz, najväčšie a najneľudskejšie impérium, ktoré kedy jestvovalo, je členom Bezpečnostnej rady OSN. Teda dovolilo sa, aby sa cap stal záhradníkom. Sovietsky Zväz je príkladom kolonializmu, ktorý Západný svet už zanechal. Je to mocenská štruktúra, ktorú vybudovali cári a ktorú Sovieti zveľadili o baltské republiky, o Moldavsko a Karpatskú Ukrajinu. Okrem toho Sovieti rozšírili svoj ideový, politický a hospodársky vplyv na stredoeurópske národy na účet ich práva na samourčenie. Dnes sa Sovietsky Zväz môže pokojne oddať myšlienke finlandizácie Západnej Európy.

Na to, ako OSN ignoruje kriklavé prípady medzinárodnej nespravodlivosti, možno uviesť veľa príkladov;

Môžeme začať so Slovenskom. Slováci majú všetky kvantitatívne i kvalitatívne atribúty národa: svoju reč, kultúru a dejinný priestor. Prečo teda podľa zásad Atlantickej Charty i podľa pripravovanej Charty OSN nemohlo Slovensko zostať po druhej svetovej vojne samostatným štátom? Prečo bolo hodené proti zásade sebaurčenia Benešovi a komunistom ako dôvažok? Len mocenskí hráči a jarmoční dohadzovači na svetovej burze mocenských záujmov by vedeli dať odpoveď na toto porušenie prirodzeného práva slovenského národa.

Iný zabudnutý prípad sú Kurdi a ich vlasť Kurdistán. Je ich 7 miliónov.

Ich osud je o toľko viac poľutovaniahodný, že sú územne roztrhaní na kusy medzi Turecko, Irak, Irán a Sovietsky Zväz. Od 11. do 16. storočia jestvovalo Kurdské nezávislé kráľovstvo. Potom si ho susedi podelili. Na parížskej mierovej konferencii r. 1919 Šerif Paša, vodca Kurdov, žiadal nezávislosť od Turecka. Kurdská otázka bola nastolená v Spoločnosti Národov. Roku 1925 Kurdi začali povstanie proti Turecku, ktoré skončilo ich porážkou a popravou 50 významných vodcov tohto povstania. Roku 1945 Kurdi v Iráne vyhlásili samostatnú Kurdskú republiku. No v marci 1947 prezident Qadi Mohamed a členovia jeho vlády boli chytení a popravení. Od prvej svetovej vojny jestvuje medzi Kurdami ponad hranice tých štátov hnutie za zjednotenie Kurdistánu. No «suverénne» štáty, v ktorých Kurdi žijú, boli pri všetkých politických rozdieloch, ktoré medzi nimi existujú, vždy jednotné v potlačovaní snáh o zjednotenie a nezávislosť Kurdistánu. A keďže tie štáty sú členmi Spojených Národov, a keďže Organizácia chráni podľa Charty územnú integritu svojich členov, hlas Kurdov nikdy nevyvolal ozvenu ani v OSN, ani v otupelej svetovej verejnosti.

Všetci sa dobre pamätáme na tragédiu Katangy, provincie to Konga, teraz Zair. Kongo, bývalá mnohokmeňová koloniálna krajina, ktorú len belgická správa držala pohromade, vyhlásila r. 1960 svoju samostatnosť. Tej príležitosti využila Katanga a pod autonómnou vládou M. Chombe-ho odtrhla sa od ústrednej vlády. Nato vznikla vojna, ktorá trvala tri roky. V nej vojenské jednotky členov OSN a s jej finančnou podporou zasiahli na strane jednotárov, t.j. proti Katange. I naša vláda vo Washingtone zasadila sa za jednotu, t.j. proti zásade samourčenia. V tých bojoch zahynul i Lumumba, ktorý bol za jednotu Konga, i Chombe, ktorý bol za samostatnosť Katangy. Teraz je Zair pod vládou diktátora a xenofóba, generála Mobutu, ktorý holduje ženám a limuzínam, hoci jeho krajina patrí medzi tie, čo majú pomerne najmenší príjem na hlavu obyvateľa.

Po Kongu vznikla vojna v Nigérii, najľudnatejšom to štáte Afriky (55 miliónov), pretože provincia Biafra (14 miliónov) nechcela znášať nadvládu primitívnych Mohamedánov kmeňa Hausa. Biafra, obyvateľstvo ktorej je poväčšine kresťanské, hlavne katolícke, stojí na vyššom stupni vzdelanosti než ostatné obyvateľstvo.

Biafra vyhlásila sa za samostatnú republiku, ktorá trvala tri roky, od 1967 do 1970. Ústredná vláda sa však rozhodla potlačiť samostatnosť Biafry. Ani do tohoto prípadu nevedeli Spojené Národy zasiahnuť na správnej strane. Boli to menovite anglické a sovietske hospodárske záujmy, čo prispeli k porážke Biafry, a teda zásady samourčenia. Naša vláda vo Washingtone zostala opatrnícky stranou a obmedzila sa na charitatívne gestá, ktoré spočívali v zásielkach potravín a liekov obyvateľom porazenej Biafry. Po vojenskej pacifikácii Biafra bola rozdelená na tri provincie vari, aby sa prekazila jej ďalšia snaha po jednote a samostatnosti. Prezident

Biafry, plukovník Ojukwu, musel utiecť do exilu.

Pred tromi rokmi vynoril sa na povrch národnostný problém v Pakistáne, štáte to pozliepanom z viacerých národov, ktorý sa po druhej svetovej vojne odlúčil od Indie. Na začiatku sa zdalo, že ten štát, i pri svojom absurdnom zemepisnom rozdelení na západnú a 1000 míľ od tejto vzdialenú východnú časť, udrží spolu náboženstvo, t.j. Izlam. Vtedy si vari ani sami obyvatelia Pakistánu neuvedomili svoju kultúrnu, t.j. jazykovú a povahovú odlišnosť. Vo voľbách 1970 do parlamentu, východná časť Pakistánu dosiahla absolútnej väčšiny. Treba povedať, že východný Pakistán, t.j. Bengálsko má 75 miliónov obyvateľov, zakiaľ panujúca provincia, Punjab, má len 55 miliónov. Keďže vládnúca trieda v Punjabe nechcela prepustiť vládu do rúk Bengálcov, vznikla z toho vojna medzi týmito dvomi národami. Oba národy sú kultúrne značne odlišné. Bengálci jedia ryby a ryžu, zakiaľ Punjabe jedia hovädzinu a múčne jedlá. V Bengálsku sa hovorí bengálsky, v Punjabe zas urdu. Okrem toho oba národy sa nenávidia. Bengálci majú príslovie: «Ak stretneš Punjabca a hada, zabi najprv Punjabca.»

Zaujímavé, ako sa zachovala OSN v tej skutočne medzinárodnej vojne. Hoci mravná a číselná prevaha bola na strane Bengálcov, ktorí bojovali proti útlaku, vykorisťovaniu a za demokraciu, Spojené Národy dlho počúvali plané vývody zahraničného ministra a jednotára Ali Bhutto. Bolo by sa čakalo, že naša vláda vo Washingtone bude pokračovať v šľapajách Wilsona a zasadí sa za víťazstvo samourčenia. Bezzásadnosť a drobný pragmatizmus však zvíťazili. Pred vojnou sme dodávali zbrane západnému Pakistánu. Po jeho porážke a po zriadení štátu Bangla Desh ponáhľali sme sa síce so zásielkami obilia, potravín, liekov aj dolárov novému štátu, no dosiaľ Washington úradne neuznal Bangla Desh.

V severovýchodnej Afrike sú dva susedné štáty, bývalé belgické kolónie, Rwanda a Burundi. Rwanda na sever od Burundi má teraz vládu, ktorá je v rukách väčšiny, t.j. kmeňa Hutu. Sú to pomenší ľudia. Menšinu tvoria Tutsi, kmeň obrov. V minulosti to bolo naopak. Nuž vláda tých malých ľudí z pomsty už roky pácha genocidu na tých obroch. Pred pár rokmi desaťtisíce príslušníkov Tutsi bolo postrieľaných a hodených do riek.
V Burundi je zas opačná situácia. Vládu majú v rukách Tutsi, ktorých je len 15 procent a Hutu sú im podriadení. Na jar a v lete 1972, ale aj v ostatných mesiacoch tohoto roku došlo tam k surovým masakrám príslušníkov toho podriadeného väčšinového kmeňa. Počet zavraždených odhaduje sa na 100.000 až 250.000.

Keby Spojené Národy boli skutočnosťou a nie tôňou, mohli by upraviť pomery napr. výmenou obyvateľstva alebo vyhradením oddeleného územia pre oba kmene. Takto však vzájomne kynoženie pokračuje a bude pokračovať ďalej.

Z týchto markantných príkladov je zrejmé, že OSN je proti právu náro-

dov na samourčenie. Je to zoskupenie držiteľov štátnej moci, ktoré núti určité národy zotrvať proti ich vôli v doterajšom štátnom zväzku. Spojené Národy prijali za svoj princíp suverenity, alebo «zvrchovanej rovnosti» existujúcich štátov. Články 51 a 52 zdôrazňujú «prirodzené právo» každého štátu na sebaobranu, alebo na kolektívnu obranu. Ako však môže toto «prirodzené právo» patriť mnohonárodným, t.j. umelým štátom, ktoré, ako vo väzení, držia iné národy? Toto je rozhodne záhada! Prirodzené právo môže patriť len prirodzeným jednotkám, t.j. národom. No nad touto kontradikciou si právnici OSN hlavu nelámu. Iné je hovoriť o prirodzených právach človeka, lebo človek je prirodzený tvor. No štát je mocenský mechanizmus, ktorý často stojí na násilí.

Záver. Dnešná medzinárodná pospolitosť predstavuje zložitý problém pre toho, kto by sa snažil uviesť ju na jednotný princíp. Vedľa národných štátov — ako sme povedali — sú iné, založené na čisto územnej povahe. Existujú ostrovné štáty (Cyprus, Kuba, Ceylon, Malta, Antigua, atď.), rôzne mikro-štáty ako San Marino, Andorra, Lichtenstein, atď.; ďalej štáty, existencia ktorých spočíva na komunikačnej geografii (Panama), ba dokonca aj na hospodárskej produkcii, ako Kuwait, ktorý politicky držia naftové pramene. Iné štáty sa vybudovali na určitom náboženstve, ako Izrael.

Najdôležitejším politickým problémom ľudstva nie sú však ostrovy, kanále a petrolej, ale národy. Vojny sú len symptomom nevyriešených medzinárodných sporov a rivalít.

Spojené Národy vydávajú množstvo reportov, štatistík, brožúr a kníh na základe správ, ktoré dostávajú od svojich členov. No Organizácia nemá oddelenia, čo by študovalo najvýznamnejší ľudský problém, t.j. rozdelenie sveta na národy a ašpirácie neslobodných národov na samostatnosť. Organizácii tiež chýba akýkoľvek reformný ventil, akýkoľvek mechanizmus pre tzv. «peaceful change». Utláčané národy nemôžu sa dovolať u nej žiadneho práva, ani práva, aby boli vypočuté. Neslobodné národy ako politické sily akoby nejestvovali pre Spojené Národy. Preto si musia voliť tvrdú cestu revolúcií, povstaní, vojen, aby sa oslobodili. Niektorým ostrovným alebo inak výhodnejšie položeným národom sa to podarilo. No v zásade, OSN je za *status quo* a teda proti tomu, aby sa počet slobodných národov zvýšil. Táto jej strnulosť je výslovne reakčná.

Najväčšou vadou OSN je však skutočnosť, že mnohé mnohonárodné štáty sa úplne vymykajú z požiadavky mravnej a právnej zodpovednosti. Niektoré dobyvateľské štáty sa správajú ako barbari v džungli. Terorizujú domáce obyvateľstvo a páchajú na ňom genocídu. A menovite sa stavajú proti snahám tých národov po samostatnosti. Nedávno sme čítali, že Šelest, bývalý predseda Komunistickej strany na Ukrajine, bol pozbavený členstva v prezídiu Komunistickej strany Sovietskeho Zväzu pre ukrajinský nacionalizmus. Ten Šelest, ktorý sa r. 1968 pričinil, aby Sovieti podlo-

mili Dubčekovi nohy!

Všeobecne, väčšie štáty nerady vidia fragmentáciu iných väčších štátov v menšie celky, lebo to komplikuje ich diplomatické a hospodárske vzťahy. To sú tiež sily, čo brzdia ambície menších národov po samostatnosti.

Podľa nášho náhľadu, nezáleží, či je v medzinárodnej džungli 130 alebo 200 štátov. Ide o to, aby sa džungla vyčistila a pretvorila sa na civilizovanú vospolnosť.

Smutná vec je, že Západu chýba v dnešných medzinárodných vzťahoch mravné vedenie. Západ by dnes potreboval osobnosť formátu Abrahama Lincolna. Osobnosť, ktorá by hodila rukavicu medzinárodnému otrokárstvu. Západ však spokojne predáva Sovietom obilie, pomáha stavať továrne na nákladné a osobné autá, vari, aby Sovietsky Zväz mohol účinnejšie šíriť imperializmus vo svete.

Naša americká zahraničná politika prakticky tiež opustila mnohé zásady pre krátkodobé výhody a situačnú dialektiku. Keď je v niektorom mnohonárodnom štáte povstanie proti utlačovaniu ústrednou vládou, Washington obyčajne zorganizuje nejakú charitatívnu akciu. No niet tam iniciatívy pre zásadné riešenia. Dávame skôr náplaste na symptomy zla, než by sme niečo podnikli za jeho odstránenie. Takto, napriek veľkej štedrosti našej vlády vo forme pomoci cudzím krajinám, naša politika, zdá sa, nenašla veľkého pochopenia v tých krajinách. Pochopiteľne, národy by si viac cenili politiku, ktorá by smerovala k uznaniu ľudskej a politickej dôstojnosti utláčaných národov než drobné charitatívne akcie.

Napriek tomu, dejiny vždy donášali svoje prekvapenia pre utlačovateľov i utláčaných. Stromy nerastú nikomu do neba. A krikľavá nespravodlivosť nemôže trvať naveky.

ZAZNAMENÁVAME

NAD DEVÄŤDESIATKOU PROF. E. GILSONA (1884-1974)

Prof. Dr. Jozef Dieška

Dňa 13. júna 1974 dožíva sa filozof Étienne Gilson deväťdesiatich rokov života. Pochádza z Paríža, kde sa narodil z katolíckych rodičov a kde tiež nadobudol svoje primárne stredoškolské a neskôr aj univerzitné vzdelanie. Mnoho okolností v jeho životnej kariére sa zhoduje s osudmi Jacqua Maritaina, jeho o dva roky staršieho priateľa a dnes už na večnosti. Obaja sa prebíjali cez ťažkosti a prekážky kladené im liberalistickými a protikatolíckymi predsudkami francúzskej spoločnosti intelektuálov; obaja sa dostali pod filozofický vplyv sorbonnských profesorov a Henricha Bergsona na Collège de France, ktorý ich usmerňoval svojou vitalistickou a intuicionistickou orientáciou. Profesor Gilson v svojich posledných biografických publikáciách sa však priznáva, že jeho cesta na univerzitu Sorbonne bola odlišná od Maritainovej filozofickej kariéry a to vďaka Profesorovi Lucienovi Lévy-Bruhlovi, ktorý naviedol Gilsona, aby sa pustil do dizertačnej práce o Descartovi a školastike, čo Gilson aj urobil. Zahlbil sa do svedomitého štúdia prameňov a predložil svoje výsledky v roku 1913 vo forme dizertácie s nadpisom *La liberté chez Descartes et la théologie* ako «grande thèse» na dosiahnutie doktorátu z filozofie. Gilson nemal náboženských problémov, ako tomu bolo u neskoršieho konvertitu Maritaina. Preto sa mohol pokojnejšie a ľahšie venovať svojej budúcej kariére ako učiteľ a profesor filozofie.

V svojej knihe *Filozof a teológia* takto píše o sebe formou autobiografických rozpomienok:

«Bol to môj posledný rok strednej školy, keď som sa rozhodol, čo bude mojím budúcim povolaním. Ja som nemal náboženských problémov, ba práve opačne, no necítil som povolanie ku kňazskému stavu. Keď som sa usiloval objaviť, čo by som mal v budúcnosti voliť, začal som otázkou k samému sebe, aké povolanie by mi poskytlo viac duchovnej slobody a dlhšie prázdniny; a pretože učiteľstvo ponúkalo v tom ohľade najviac, rozhodol som sa byť učiteľom...» Gilson sa rozhodol, že bude študovať odbor humanitných vied, hlavne francúzsku literatúru, ktorá mu vraj pôsobila vždy «najväčšiu rozkoš». So zvolením rodičov prestúpil z katolíckej strednej školy Nôtre-Dame - Des Champs na štátne lýceum Henricha IV. Dôvody

preto mal Gilson dva: 1. pripraviť sa na učiteľskú dráhu na štátnej škole a tiež oboznámiť sa s duchom, ktorý vládol tam; 2. finančná situácia pre francúzskeho profesora bola znesiteľná iba na štátnych školách, lebo katolícke školy platili veľmi úbohú odmenu.

Na parížskej univerzite dostal sa Gilson do styku s myšlienkovými prúdmi, ktoré tam viali. Medzi profesormi boli Marcel Mauss, Émile Durkheim, Lévy-Bruhl, katolík Delbos, Léon Brunschvicg, André Lalande, Lachelier, Boutroux a iní. Protestanti, Židi, liberáli i katolíci sa bili medzi sebou a ovplyvňovali študentov podľa svojho filozofického i náboženského presvedčenia. Gilson si veľmi milo spomína na H. Bergsona, i keď sa v jeho hodnotení rôzni od Jacqua Maritaina, a Charlesa Péguyho v tom, že Bergsonov neskorší sklon ku katolicizmu bol podľa Gilsona hodne vzdialený od katolíckej dogmatiky a všetkého, čo prijatie sviatosti krstu vyžaduje. Zaujímavým je tiež Gilsonovo konštatovanie, že on sám nemal nikdy príčinu si ťažkovať na protikatolícku zaujatosť, či už išlo o Lévy-Bruhla, ktorý bol žid, alebo aj Léona Brunschwicga, ktorý bol tiež žid a okrem toho veľmi liberálny mysliteľ. Hoci vedecky a filozoficky títo profesori odporovali náboženským princípom biblie, čo sa najostrejšie prejavovalo u pozitivistu Émila Durkheima, osobne a v každodennom styku boli všetci objektívni ku študentom bez ohľadu na ich názory alebo náboženstvo. Tieto Gilsonove vyznania sú veľmi zaujímavé, lebo nám pomáhajú pochopiť, ako sa i on sám súc katolík, mohol dostať v pomerne mladom veku na katedru dejín stredovekej filozofie na Sorbonne.

Je všeobecne známe, že menovanie Gilsona na katedru sorbonnskej univerzity v roku 1921 bolo iba zaslúženou odmenou za jeho vedeckú prácu v odbore kresťanského stredoveku. No pritom všetkom ostáva pravdou, že náboženské presvedčenie na parížskej univerzite bolo potláčané a nie odmeňované, najmä, ak išlo o profesorské katedry a učiteľské pozície. Gilsonove pamäti tiež uvádzajú vzácne postrehy o tom, ako sa v jeho univerzitných rokoch utváral kultúrny literárny a vedecko-filozofický život vo Francúzsku pred a po prvej svetovej vojne. Jeho spomienky na Charlesa Péguyho, Maritainovcov, Leóna Bloya a celú literárnu skupinu okolo tzv. *Cahiers* alebo aj okolo *L'action francaise*, ktorá mala význam politický, kultúrny i náboženský, sú veľmi poučné a vyplňujú medzery zanechané po iných. Gilson, ktorý sa venoval hlavne svojej príprave na univerzitnú dráhu a histórii filozofie kresťanského stredoveku, nestál v strede alebo na vedúcom mieste v žiadnej z týchto akcií, no bol rozhodne v nich a kde-tu uverejnil i niekoľko svojich štúdií v časopisoch týchto skupín.

Závratná kariéra Profesora Gilsona sa začína hlavne jeho historickými prácami z dejín stredoveku, počnúc monografiami *O filozofii sv. Augustína, sv. Bonaventuru, sv. Tomáša Akvinského* až po stovky kratších štúdií

o menšich a menej známych stredovekých kresťanských mysliteľoch, ktoré zhrňuje do svojej epochálnej monografie *História kresťanskej filozofie v stredoveku,* dielo o vyše osemsto stranách preplnené množstvom poznámok, citácií a bibliografických údajov. Mimo historických prác Prof. Gilson prispel významne i prácami systematickými, a to hlavne pri obhajobe pojmu a platnosti «kresťanskej filozofie», ale tiež významné sú jeho noetické monografie o *tomistickom realizme a noetike,* o *metodickom* realizme, *o kresťanstve a filozofii,* o *jednote filozofickej skúsenosti, Dante a filozofia, Mystická teológia sv. Bernarda, Boh a filozofia, Princípy kresťanskej filozofie, Bytie a niektorí filozofi John Duns Scotus,* a konečne práce všeobecnejšieho charakteru. V ostatných rokoch vydal Profesor Gilson niekoľko publikácií venovaných vzťahu medzi filozofiou a vedou a súčasnému stavu v tomistickej filozofii, ktoré boli inšpirované hlavne krízou v katolíckom myslení teologickom a filozofickou vyvolanou publikovaním posmrtne vydaných diel Pierra Teilharda de Chardina, niekoľkých tzv. procesualistických teológov a sekularistickými tendenciami protestantského kresťanstva.

Na všetky tieto zjavy Prof. Gilson reaguje ostro a odmietavo. Bráni tomizmus ako filozofiu, ktorá jediná vyhovuje katolíckej revelácii, lebo je to filozofia, ktorá reveláciu podporuje a nie prekrúca. Gilsonov postoj a význam v tomto ohľade je dnes známy po celom svete. Svojím vedeckým spôsobom stavia sa Gilson na stranu tradičného chápania teologických a filozofických náuk, ktoré sú syntetizované v systéme sv. Tomáša Akvinského. Nevidí najmenšieho dôvodu, aby sa Katolícka cirkev vzdala tomizmu, lebo tomizmus nie je ani prírodnou vedou, ani prírodnou filozofiou. Je on hlavne metafyzikou, ktorá nesmie byť stotožňovaná s žiadnou vedou o prírode. Gilsonova obrana tomizmu je vedená v duchu chladnej rozvahy a hlbokých znalostí o tom, čo vlastne tomizmus učí. Je známy jeho výrok, že «niet tomizmu, ale sú iba tomizmy». A kto pochopí, čo vlastne Tomáš Akvinský učil, ten sa bude vedieť orientovať medzi rôznymi správnejšími i úplne mýlnymi výkladmi Tomáša, ktoré sa objavili v dejinách filozofie.

Profesor Gilson si boľavo uvedomuje, že i katolícki autori sú dnes rozdelení a mnohí sa stavajú proti tomizmu bez toho, žeby sa usilovali preniknúť do jeho podstaty. Tak sa ťažká napr. v knihe *Filozof a teológia:*

«Sú časy, keď človek musí mať odvahu dať kritikom ľahkú metódu, ako sa ho zbaviť. Povedať, že ja som tomista je jednou z takých metód. A táto metóda je prakticky neomylná. Hľa, on je tomista, veď on sám sa k tomu priznáva, nuž on ešte stále žije v trinástom storočí; nemá preto zmyslu sa vážne zaoberať tým, čo on hovorí. Táto sarkastická poznámka svedčí o tom, ako sa filozof tak veľkých kvalít a s medzinárodnou vedeckou reputáciou musí cítiť dnes, keď na sklonku svojej filozofickej kariéry a po

tom všetkom, čo pre obranu tomistickej filozofie vykonal on sám, ale aj mnohí iní, musí čítať neuveriteľné, negativistické a hlúpe stanoviská proti tomizmu. Zaiste, keby si Profesor Gilson nebol vedomý toho, že všetky náladové a ignorantské výbuchy odporu proti pravde tomistickej filozofie sú iba dočasné a zaniknú s časom, keď sa navráti do ľudských hláv znovu rozvaha a triezve myslenie, bolo by mu ťažšie okolo srdca. No ako človek hlbokej viery a ako vedec a mysliteľ neporovnateľných vedomostí, prenáša sa Prof. Gilson i pri svojej deväťdesiatke nad ľudské slabosti a nevedomosť. Vytrváva pevne pri tomistickej filozofii, lebo vie, že je to pravá a jediná kresťanská filozofia, ktorú doteraz máme. Keď pred niekoľkými rokmi istá americká univerzita ho pozvala, aby povedal prednášku o súčasnej situácii v tomizme, Profesor Gilson prekvapil novinárov svojím neoblomným postojom k pravdivosti tomizmu: «Dve veci sú potrebné, povedal prekvapeným novinárom, aby filozof mohol byť tomistom, a tie sú inteligencia a milosť (grace).»

A takouto odpoveďou vyjadril Profesor Gilson naozaj to najpodstatnejšie, čo kresťanská filozofia predpokladá. Preto pri spomienke na deväťdesiatku muža tak veľkých vedomostí a tak hlbokej viery katolíckej, akým je Profesor Étienne Gilson, nech aj nás jeho odpoveď posilňuje vo viere, že pravda filozofická je tiež daná iba za podmienky, že si ju zaslúžime svojím čnostným kresťanským životom. Profesor Gilson je verným synom svojej katolíckej cirkvi, oddaným synom aj svojej rodnej francúzskej vlasti, ktorú bránil so zbraňou v ruke pri Verdune a bol odmenený krížom vojny ako aj inými hodnosťami, verejnými funkciami na medzinárodných konferenciách, členstvami Francúzskej i zahraničných akadémií vied, čestnými doktorátmi univerzít po celom svete. No pri všetkom tomto uznaní jeho zásluh ostáva skromným vyznavačom svojej katolíckej viery a zástancom tomistickej filozofie. Za toto svedectvo pravde a za túto odvahu sa k svojej pravde aj verejne priznať patrí mu náš úprimný obdiv. *

* K najvýznamnejším učiteľským postaveniam, ktoré Gilson zastával, patria jeho profesúry na týchto univerzitách: univerzita štrasburgská, sorbonnská, bruxellská, harvardská (USA), Pontifikálny ústav stredovekých štúdií Toronto (Canada), Collège de France (Paris); čestné doktoráty mu udelili: univerzita of Saint Andrew, univerzita montreálska, univerzita oxfordská, univerzita daberdeenska, univerzita milánska, univerzita harvardská, univerzita pennsylvanská, univerzita glasgovská, univerzita columbijská, univerzita freiburgská (Breisgau); členstvá v akadémiach boli mu udelené Akadémiou francúzskou (1947), poľskou akadémiou vied a umení, dánskou kráľovskou akadémiou vied a umení, kráľovskou belgickou akadémiou vied (sekcia vied mravných a politických), ako aj iné členstvá čestné a dopisujúce, zharaničné a mimoriadne mu boli udelené inštitúciami a organizáciami iného charakteru.

Profesor Gilson je tiež nositeľom francúzskeho rádu Légion d' Honneur, čestným a titulárnym profesorom viacerých zahraničných univerzít, na ktorých prednášal ako visiting professor alebo slávnostný rečník pri rôznych oslavných príležitostiach. Je tiež riaditeľom a hlavným redaktorom edície stredovekých štúdií vydávaných Pápežským ústavom pri univerzite v Toronte a iných edícií francúzskych a zahraničných. Podrobná bibliografia jeho diel, článkov a kritík je uverejnená v *Mélanges offerts à Étienne Gilson* až po rok 1959. (Toronto-Paris, 1959), pp. 16-58.

DOKTORSKÁ PRÁCA O M. R. ŠTEFÁNIKOVI NA UNIVERZITE V PADOVE

Nový dôležitý výsledok vedecko-didaktickej činnosti prof. Ďuricu

Na fakulte Politických vied štátnej univerzity v Padove promoval v prvej polovici marca tohoto roku dôstojník talianskeho letectva Giuseppe Parolin v odbore dejín Východnej Európy. Ako promočnú vedeckú prácu predložil takmer 500-stranovú dizertáciu na tému: *Milan Rastislav Štefánik e la sua attività politica, militare e diplomatica* — Štefánik a jeho politická, vojenská a diplomatická činnosť. Ide o prvú vedeckú prácu tohoto druhu nielen v Taliansku, ale azda i vo vedeckej literatúre vo všeobecnosti. Dr. Parolin pod vedením profesora Milana S. Ďuricu, pri ktorého katedre aj dosiahol svoj doktorský titul s vysokým uznaním hodnoty dizertácie, pracoval takmer dva roky na tejto téme. Podarilo sa mu vypátrať v talianskych vojenských i civilných archívoch ďalšie doposiaľ neznáme dokumenty, na základe ktorých mohol predstaviť osobnosť generála Milana R. Štefánika a jeho politickú, vojenskú i diplomatickú činnosť v novom svetle a v úplnosti, akej by sme v doposiaľ známej literatúre sotva našli. Je známe, že M. R. Štefánik bol doma najprv až hagiograficky ospevovaný a predstavovaný iba v najsvetlejších stránkach svojej činnosti i osobnosti, kým potom v najnovších časoch stal sa zase predmetom zrejme predpojatej, jednostrannej kritiky, ktorá bola aspoň tak ďaleko, ak nie hodne ďalej, od historickej pravdy, ako mohla byť aspoň časť idealizujúcej predošlej literatúry. V zahraničí ostával Štefánik — okrem malých výnimiek — takmer neznámym menom. To platí osobitne o Taliansku, kde napriek tomu, že v tej krajine rozvinul svoju najúspešnejšiu tak vojenskú ako aj diplomatickú činnosť, nevyšla doposiaľ ani jedna pôvodná štúdia vedeckého rázu o M. R. Štefánikovi. Túto makroskopickú medzeru v talianskej literatúre začal vyplňať prof. Ďurica svojím objavom niekoľkých dôležitých dokumentov o smrti M. R. Štefánika (jeho práca vyšla už v dvoch talianskych vydaniach i v anglickom vydaní v «Slovak Studies» roku 1972 a 1973). No vidieť, že sa prof. Ďurica s výsledkami svojej práce, akokoľvek pozitívne hodnotenými tak slovenskou ako aj medzinárodnou kritikou, neuspokojil. Tým, že zveril svojmu talianskému študentovi ako tému osobnosť generála M. R. Štefánika, dosiahol i to, že slovenský generál a hrdina stal sa predmetom záujmu talianskej historickej školy, od ktorej možno očakávať ešte ďalšie úspechy na tomto poli.

O SVETLO MENEJ

(Nad skonom Petra Galana Skalanoviča)

Niekedy sa mi zdá, že to ani nebolo ani tak dávno. A jednako, koľko zlomených životov sa od tých čias pominulo, na to radšej ani nemyslím. Neboli sme prvé pokolenie študentov z našej dediny, ale celkom iste boli sme prvé pokolenie, čo si začalo uvedomovať spolupatričnosť s vrstovníkmi na celom Slovensku, prvým pokolením, pre ktoré štúdium neznačilo iba rebrík k lepšiemu a ľahšiemu životu, ale skôr kľúč, podľa ktorého sa mal povýšiť a umocniť ten život, ktorý sme poznali a ktorý sme prežívali, život v slovenskosti. Pre nás štúdium, to nebol únik z dediny, ako to bývalo skoro bez výnimky pred nami, ale prehlbovanie styku s ňou až do komúnie v identite. Pravdaže, vtedy sme si to takto nevedeli vysloviť, ale celé naše správanie sa bolo výrečnejšie ako slová. Tešili sme sa na príležitosť, keď sme si mohli obliecť kroj, cez prázdniny sme s inými dorastajúcimi mládencami nielen robili pri senách, ale aj tancovali na muzikách a pretekali sme sa, ktorý sa naučil viac a vyberanejších ľudových piesní, z ktorých naše liptovské a terchovské trávnice zápasili o prvenstvo s detvianskymi a horehronskými «litániami». Ale najkrajšie chvíle sme strávili medzi sebou, keď sme si cez krátke letné večery pri začmudených petrolejkách čítali, čo kto priniesol, lebo všetci sme študovali v inom meste.

Peter Galan bol vlastne «drop-out», keď zanechal školu v tercii či kvarte. Ale potom, keď Jožko Kútnik bol už v malom seminári a dvaja bratranci v Bratislave prežierali sa rigorózami k doktorátom, Peter si povedal, že nie je od nich horší a odrazu poskladal skúšky až do kvinty v Kláštore pod Znievom. Direktor gymnázia Dr. Hrušovský mal na neho veľký vplyv a grupa mladých profesorov, z ktorých niektorí dodnes obohacujú slovenskú kultúru, prebudili v Petrovi literárne ambície. Časopis *Gaudeamus*, ktorý Dr. Hrušovský vydával pre svojich študentov počas prázdnin, stal sa aj pre nás nezniovskych študentov poslom slovenského srdca. A potom, keď po maturite stal sa Peter klerikom spišského seminára, odrazu s ním prichodili medzi nás nové mená, mená našich vrstovníkov, ktoré čím ďalej tým jasnejšie žiarili na nebi najmladšej slovenskej literatúry. Okrem Jozefa Kútnika Šmálova, ktorý medzitým už bol kaplánom v Kubachoch, stále častejšie sa objavovali práce Paľa Ušáka-Olivu, Mikuláša Šprinca, Maroša Madačova, Jána Loydla a konečne Janka Silana, ktorým pomaly boli študentské časopisy tesné a začali útočiť stále úspešnejšie na brány Elánu a Slovenských pohľadov. Za Dilongovým surrealizmom a Hlbinovou Bremondovskou čistou poéziou začala s touto generáciou prenikať do slovenského života oveľa zemitejšia a elementárnejšia, až do podstaty človeka v celej jeho zložitosti prenikajúca bloyovská literatúra, ktorú

propagoval Jozef Florián zo Starej Ríše na Morave svojím originálnym časopisom Archy. Peter Galan sa úplne oddával tomuto silnému literátnemu prúdu, ale v tom čase venoval sa viac prekladom z poľštiny ako vlastnej literárnej práci. Akoby bol skúšal nosnosť svojho talentu a pružnosť svojich vyjadrovacích prostriedkov. Takáto literárna okúňavosť prevládala u neho aj vtedy, keď jeho priatelia a bývalí spolužiaci založili si vlastný literárny časopis *Obroda*, ktorý akoby bol zažiaril na krátky čas pred koncom vojny, združiac do tých čias skoro neidentifikovanú skupinu katolíckych spisovateľov. Bolo zrejmé, že nie tak vlastnou tvorbou, ako vplyvom na mládež vykoná Peter Galan svoju úlohu v slovenskej literatúre. Lebo jeho znalosť modernej tvorby, najmä však poézie, bola nielen veľká, ale vedel sa o ňu deliť s takým oduševnením, že by bol vedel zapáliť fakle mnohých mladých talentov, keby mu to bol život dovolil.

Neviem, či mu poézia osladzovala život v jeho ťažkých rokoch po vojne, keď prežíval svoju kalváriu a z utrpenia šiel do utrpenia. Málo som sa o ňom dozvedel. Iba občas tu i tam v liste viac v náznaku ako vo správe som sa dozvedal, ako veľmi trpí. V posledných rokoch mu už poézia a krása slova nestačila osladiť život natoľko, aby bol aspoň znesiteľný.

Pochovali ho na Bielom Potoku, kde kedysi pomáhal v pastorácii ako kaplán. Občania si ho vyžiadali, chceli ho mať aspoň mŕtveho, keď už živého mať nemohli. Pochoval ho dávny priateľ z detstva a oltárny brat Jožo Kútnik Šmálov.

Ján Okáľ

OKAMIHY ĽUDA FULLU

Jozef G. Cincík

Nejde o sústavnú autobiografiu Ľuda Fullu. Ide o výber pod názvom «Okamihy». Pestro upravené sú predovšetkým adresované slovenskej mládeži. Sedemdesiatka priebojného predstaviteľa výtvarnej moderny, bola vítanou príležitosťou vydať vtipne zostavenú životnú mozaiku tvorby a umelecko-mysliteľských názorov alebo uzáverov umelca. Preto ju užitočne budú čítať aj dospelí.

Široký podtitul knihy vystihuje akoby albumový ráz publikácie. Ide o pestrú kyticu postrehov, ku ktorým Fulla došiel na ceste za umením, a takto dáva príležitosť aj bližšie poznať jeho tvorbu a narastanie slovenskej umeleckej moderny, najmä v prvých 2/3-nách našeho storočia.

* Ľudo Fulla: *Okamihy;* postrehy, kresby, myšlienky, zápisky, spomienky, škice.Bratislava, Ed. Mladé letá, 1972. Zostavovateľ a úprava: Kveta Dašková, str. 113 ilustr., čiastočne farebné.

Po životopisoch, slovenskými umelcami priamo zostavených — ako od Jozefa Hanulu, Janka Alexyho, Martina Benku — Fulla sa šťastlivo pridružil do radu autobiografií, aby svojími *Okamihami* uľahčil aj bližšie poznanie koreňov a zámerov svojho životného diela.

Je nepopierateľné, že každého výtvarného umelca poznávame prostredníctvom jeho diela, tvorby. «Čítame ho» z tvaroslovia a spôsobu, ktorým pred naše oči stavia svoj svet. Vyvoláva, zhmotňuje vidiny, vtláča ich do hliny, dreva, kameňa alebo čiar, plôch a farieb v mnohorakých obmenách precedené cez jeho dojmy a myseľ.

Najčastejšie kresba, ostrá ohraničujúca čiara hovorí o disciplíne umelca, o jeho základnom poriadku, intelektuálnom výbere, vymedzení formy zo záplavy tvarov, ktorými ho okolie a každodenný život obklopuje. Kresličskou disciplínou Ľudo Fulla patrí do zvláštnej kategórie slovenských výtvarníkov, do skupiny najdisciplinovanejších štylizátorov, a to nielen v slovenskom merítku, ale všeobecne. Vďaka školeniu na znamenitej vyššej umelecko priemyslovej škole v Prahe — miesto na uvoľňujúcej Akadémii tamže — (čo sa stalo, ako to v *Okamihoch* napokon vyzrádza na seba Fulla — v scéne nedorozumenia v «prípravke» prof. Engelmüllera, pri prijímačke) hlavnou čnosťou Fullovou v dekoratívnom maliarstve zostala jeho tvarujúca usporiadanosť, organické zosúlaďovanie prvkov do novej, jednotnej skladby v grafikách a v maľbe podkladanej až ľudove živou farebnosťou.

Pamätáme sa, že neraz bol upodozrievaný inými rovesníkmi a umelcami staršieho zrna — najmä takými, čo vyšli práve z liberálnejších atelierov Akadémie výtvarnej, že Fulla je preto «moderný» lebo nevie kresliť, a to je príčina, prečo kreslí silne štylizované abstraktné formy. To bola tiež jedna z príčin — okrem umelecko-pedagogických želaní samého umelca — prečo sme redigujúc sériu «Náčrtníkov» voľných listov od slovenských umelcov (vydávaných v Matici slovenskej v Martine offsetom v Neografii) v dohode s Fullom vybrali práve jeho — až školsky disciplinované figurálne štúdie aktov (anatomické uhľo a kriedokresby) na vydanie.

Pre Fullu — umelca, príroda a prostredie boli len surovinou, bohato pokrytým stolom. Z neho si pochúťkovo na tvarovanie vyberal a prepodstatňoval do nových súvzťažností, jednoty, čo mu duša zvidela. Mohol to byť letmý pohyb, alebo sklon postavy, zoskupenie tvarov, vlnenie sa čiary v krajine, nálada, postreh čudnej arabesky, predmetu, vetvičky, veže, učupeného decka, ženy-kopáčky a pod. Zbieral ich, zaznačoval a potom si vyberal a uspôsoboval ich do nových obrazových organizmov. To boli tie okamihy výtvarného rýchlopisu — «croquis».

Umelec ich transpozíciu považoval za konečný cieľ a výrazový prvok.

Takto sa umelec dostával ako svižný kreslič-črtač, k zásobám suroviny pre tvarovanie, ktoré mu až potom dláždili cestu k abstraktnosti a k no-

vým kompozičným arabeskám, k svojskému znázorneniu zážitkov.

Silne dekoratívne založený Fulla zo záznamov tvaroval «per rationem», podobne ako dobrý a rozvážny konštruktér, ktorý pozná závažnosť hmoty, prostriedkov, s ktorými narába a predvída jasne výsledok a konečný účinok. Komponoval — hoci najdrobnejšiu nakladateľskú značku — s dômyslom hodným až inžiniera. Nie náhodne a hocikedy. Jednostajná štylizácia Fullova je znamenitá v každom diele. Akonáhle sa uvzal, že sa dá smerom istej slohovej reči, napr. kubatúrov, t.j. blokujúcimi pravouholníkmi, zjednodušujúc, z náznakovej reči zhrňujúc tvary podstatné, nepodstatných členov jednoducho vylúčil. Bol si vedomý, že tvarujúc tvorí svet iný a svoj, odlišný od sveta toho, ktorý sa žiadnymi prostriedkami, a beztak «verne» kopírovať nedá. Čo konečne nie je cieľom umenia.

Podobne si počínal, keď načrel do prvkov slovenského ľudového umenia, ako do prameňa tradičnej inšpirácie. Teraz už s pohľadom intelektuála a zámerne, snažil sa do bodky vydržať a zkultivovať cez prizmu svojej duše a vycibreného vkusu, obdivuhodnú zjednodušenosť, plošnosť alebo pevnú obrysovosť a textúru ľudovej, naivnej a úprimnej výrazovosti.

Napr. k prvému vydaniu *Žofie* V. Beniaka, možno si predstaviť ideálnejšie sprievodné grafiky, vizuálne doplnky, ktoré by sa ladili v súzvuku s ľudovo a národne nasadených mysliteľských tónom básnika? Tam stretlo sa moderné prehodnotenie ľudovej tradície slovenskej so širokým tokom poézie *Žofie* t.j. odvekej múdrosti a slovensky kmeňovej.

V rámci takéhoto prepodstatnenia v slovenskej moderne Fulla črtal a rezal illustrácie k jánošíkovským legendám, k slovenským ľudovým rozprávkam. Kultivovaný a vychutnávačský pretlmočil tradičné prvky často až folklórneho rázu pre našu radosť rodovú, v živých farbách a tiež tradičných, komplementárnych. Technicky zvrchovaný a predvídavý Fulla nikdy sa nedal zaskočiť konečným výsledkom, najmä v grafikách určených pre strojovú tlač, ba ani s tými, čo boli určené pre fejtóny, na obhrublom novinárskom papieri a tlačené rotačkami.

Obdiv dedictva ľudového umenia slovenského bol len jedným z mnohých inšpiračných zdrojov v tvorbe umelca. Hoci mnohé diela iných umelcov obdivoval, nie všetky ho determinovali. Zážitky z farebných zostáv a čŕt byzantských ikón — tak blízskych aj ľudovej tradícii slovenskej — čistota tvarovania rannej renezancie talianskej, na linke Cimabue, Giotto až po Masaccia sú zážitky, ku ktorým sa Fulla priamo hlási. Sympatie k ním utvrdzovali ho na ceste k plošno-dekoratívnemu výrazu. Tretia, hĺbková dimenzia, ako dar neskorého renezančného iluzionizmu — ho nezaujíma, lebo páchla napodobiteľstvom a predstieraním hĺbky, oblosti na ploche. Takto potom Fulla popri jasnom obryse, plošnosti v abstraktne tlmočenej, živej arabeske ostal stále milovníkom žiarivej farebnej ľudovosti. Jej prostredníctvom sa Fulla svojím dielom maliarskym zasa zakot-

vuje do slovanskej radosti koloristickej, tak typickej aj pre ľudové umenie Slovákov. Tým sa umelec odlišuje ako generačný člen a dobový súbežník napr. od kolorizmu Miloša Bazovského. On vyrástol ako milovník chromatických farebných zostáv z iných premís, aby sa síce na koniec rozohnil s pozapaľovanými tónami farieb, ale baladicky modulujúc maľbu a často na úkor kresebnej a kompozičnej disciplíny prvkov, predovšetkým v poslednej fáze tvorby Bazovského. U Bazovského napokon došlo k uvoľnenosti kresebnej a tvaroslovnej, koreniacej — práve naopak ako u Fullu — z volnejších premís francúzskej poimpresionistickej školy (Matisse, Gaugine, Van Gogh a iní), aby končila v náznakových zhustených skratkách takmer improvizačného, náčrtkového celkového dojmu.

Fulla počína si opačným spôsobom. Nedá sa strhnúť náhle podmaňujúcou náladou, podmaniť výbuchom temperamentu. Nepodľahne chvíľkovej nálade. O neobyčajnom poriadku výrazovom u Fullu a snahe po konečnom dojme, ako sme už naznačili, hovoria nám i tie rotačnou tlačou na termíny redakčné dodané ilustrácie, v ktorých umelec umne predvídal ešte aj tie drobné iverové výlomky, ktoré radšej predišiel, vylúpnuc ich zámerne, a takto vlastne «vplánoval» do prerušovanej šrafatúry kresby, dodajúc jej patínu náhody, akoby tlačou zapríčinenej. Čaro týchto zrnitých drobničiek tlačových vychutnal Fulla v neskoro-gotických a ranerenesančných drevených tlačových doskách, v sprievodcoch európskych prvotlačí ručne kolorovaných.

Na technickej dôkladnosti, predvídavosti a účelnosti, veľký podiel u Fullu má poznanie niektorých poučiek Bauhausu a jeho pedagogická činnosť na Škole umeleckých remesiel (ŠUR) v Bratislave — momenty, na ktoré sme už svojho času poukázali v našej malej monografii o čiernobielom grafickom umení Fullovom**.

Tvarová čistota, jasnosť v skladbe a komplementárna farebnosť ľudove slovenská vychodiaca z domácich tradícií slovenských, ale všetko pretlmočené do vkusového napredujúceho prostredia prvej polovice 20. storočia, napokon upozornili na Fullu pred druhou Svetovou vojnou ako na vynikajúceho reprezentanta aj v silnej konkurencii moderny domácej i zahraničnej. Umelec potom, ako predstaviteľ nových pohľadov a prúdení v slovenskom umení i v celoštátnom rámci vo výbere pre náročné výstavy usporiadané v cudzine — a práve v Paríži, — v tie časy tak obdivovanom pre svoj kvas — prvý zo Slovákov láme cestu na medzinárodnú zaťažkávajúcu skúšku. Obstál v nej znamenite, práve pre dobove tlmočenú slovenskú príchuť vystaveného diela. Parížska kritika i odstup vystihli to, čo domáci nespozorovali. Pohľadom nezaťaženým a nepredpojatým ho vyhodnotili.

** Jozef Cincík, *Grafika Ľuda Fullu.* S úvodným sonetom V. Beniaka. Turč. Sv. Martin, 1944.

Úspech Fullov, — v spoločnosti s úspechmi priebojných, sociálne človečenských grafík Kolomana Sokola, takmer súčasne v Mexiku a v Chicagu, Ill., — boli dva bránové piliere, cez ktoré slovenské výtvarné umenie vstúpilo na medzinárodné pole výstavníctva. Od tých čias, slovenskí umelci so stúpajúcou účasťou obosielajú celými súbormi diel, skupín alebo jednotlivcov ako aj prehľadmi výberovými — výstavy v cudzine. Úspechy mladších, dnes sú už často úspechmi žiakov, obdivovateľov alebo determinačných účinkov Fullu a Sokola — v neposlednom rade aj pedagogického účinkovania oboch umelcov. Ich vývojovú reťaz mohli by sme začať ohnivkom obdivovateľstva Hložníkovho smerom k Sokolovi, a končiac po druhej Svetovej vojne nastupujúcimi grafikmi rázu R. Dúbravca a Fera Kráľa v šľapajách jasného a zrnitého tvaroslovia Fullovho (Zaujímavé je, tiež vyrástli z «liptovského koreňa» ako obaja ich predchodcovia — pionieri moderny).

Z dnešného odstupu, takmer polstoročného, vývojove a geneticky je zrejmé, že prenikavou eticko-sociálnou silou apelátu svojho grafického diela Koloman Sokol umiestnil sa do rámca svetovej grafiky vynikajúcim spôsobom a zanechal trvalú stopu v tradícii slovenského výtvarníctva pre budúcno. Podobne, na inom poli zasa Ľudo Fulla do medzinárodného kontextu vývoja umenia 20. stor. vniesol a rozprúdil s prvkami dekoratívnej slovenskej ľudovej maľby a grafiky ďalší tradičný pohyb a vlákno pre budúcno, opierajúc sa na odkaz maliarov na skle i v keramike a doskových tlačiach, rezaných pre púťové devocionálie. Slovenské umenie zasa oživením ľudových a národných tradícií Fullom, v illustráciach, vo farebnom skle, v mozaikách a stenových maľbách zmohutnelo do širšieho toku, monumentalizujúc prvky domáce a rodové. Na takéto ladenie a farebnosť Fulla pustil sa pri plnom vedomí svojho počinu a poslania svojho životného výtvarného diela, v ktorom šťastlivo stretá sa tradícia zeme a ľudu s vysoko kultivovaným tvarovaním. Dielo Fullove je prinajmenšom tak slovensky motivované ako dielo mladšieho Glazunova v dnešnom Rusku, v duchu zasa tradície ruskej ikony a illuminácií starých kroník. Vonia prsťou jeho domoviny.

Svoje postrehy a úvahy, o umení a jeho poslaní na konci autobiografickej knižnej mozaiky *Okamihy* Fulla uzatvára v krátkej kapitole s výstižným nadpisom, — akoby programové odrazište pre nastupujúce generácie slovenských výtvarníkov — «Odkaz». Čítať ho po takmer polstoročnom odstupe od programujúcich «Súkromných listov» vydávaných spoločne s temperamentne teoretizujúcim Mikulášom Galandom je veľmi poučné,*** a to nadovšetko nám, pozorujúcim základné vývojové tendencie

*** «Súkromné listy Fullu a Galandu» 1930-1931. — Tézy nastupujúcich umelcov boli prevažne formulované Galandom. Fulla, ako je dnes zrejmé z jeho diela, ich úplne nesledoval v ďalšom postupe, ako rozvážitejší a striedmejší v hľadaní výrazových prostriedkov.

a určovateľov vývoja slovenského výtvarného umenia, — teraz až z úctyhodnej časovej i zemepisnej vzdialenosti a odstupu, — prichodí len s Fullovým «Odkazom» súhlasiť. Pre jeho vôľu a jej stálu platnosť budovať cestu z tradícií slovenského umenia domáceho k výšinám svetovosti umenia slovenského, a preto myslíme, že jeho uzávery je nám hodno uviesť aj na stránkach našeho časopisu.

Ľ. Fulla

ODKAZ

Ľudo Fulla

Malý národ v kultúrnej súťaži
s veľkými civilizovanými národmi
môže len tak obstáť, keď predloží
pozoruhodnosti svojej originality.
Veľké národy i bez tejto vlastnosti
môžu sa vliať do mora svetovosti bez
obavy, že by tam mohli zaniknúť, že
by sa tam mohli stratiť. Svetovosť
do istej miery stiera národné hranice,
preto čím menší národ, tým
húževnatejšie sa má pridŕžať svojich
kmeňových znakov.

I my musíme si svoju kultúrnu
existenciu brániť svojou rázovitosťou,
svojou originalitou, ktorá tkvie
v svojráznych koreňoch našich
predkov.

Aby náš výtvarný prínos medzi
veľkými národmi nezanikol, musí mať
rýdzo slovenský výraz, a preto na oltár
bohov medzinárodného parnasu
musíme priniesť ovocie našich
národných tradícií.

Že to nie je zaostalosť ani prežitok, toho dôkazom je súčasná svetová situácia vo výtvarnom umení. Súčasný stav svetového umenia dáva nám dnes veľkú príležitosť. Výtvarné tendencie prikláňajú sa formou svetovej abstrakcie k našim národným znakom, k prebohatým žriedlam nášho ľudového umeleckého prejavu a k prvkom folklóru. Prirodzene, že cesty prístupu a spôsoby názoru sú nie také, aké boli v dvadsiatych rokoch a neskoršie.

V analýze abstrakcie od praprvku, a všetkých vyvojových fáz foriem až po posledné čisto umeleckopriemyselné prejavy, odráža sa prebohatá a neprehľadná variácia nášho ľudového umenia.

Teda my prví, my výtvarní umelci, mali by sme na to pamätať pri svojej tvorbe a obrátiť pozornosť k prvkom domáceho pôvodu, keďže ony prvý raz v kolobehu svetového umenia dostali sa k vývojovým métam avantgardnej súčasnosti.

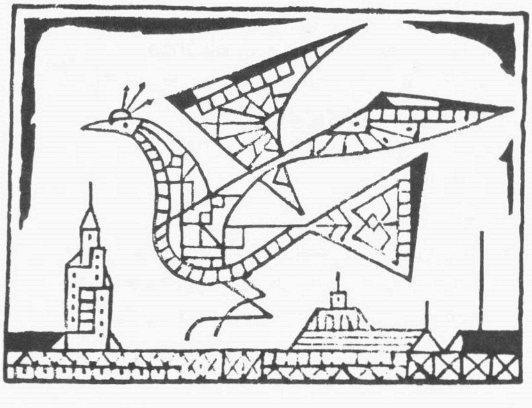

Ľ. Fulla

PRÁVO NA NÁRODNOSŤ [1]

Dr. Štefan Polakovič

V zozname ľudských práv ešte nejestvuje právo na národnosť, ale som presvedčený, že jedného dňa sa tak stane.

Vývin národov a zvlášť štúdium všetkých otázok, súvisiacich so životom národov ako bytostí svojho druhu ešte je len v začiatkoch. Proces uvedomovania národov začal v Európe vlastne len nedávno, lebo však dvesto rokov v živote ľudstva a národov nemožno považovať za dlhú dobu. Za týchto dvesto rokov mnoho národov dospelo k uvedomeniu svojho národného «ja», čiže svojej osobnosti a mnohé z týchto uvedomelých národov, i keď nie všetky (medzi nimi aj Slováci), dospeli k uskutočneniu svojho národného štátu ako nástroja normálneho vývinu národnej pospolitosti. Nie všetkým uvedomelým národným pospolitostiam sa podarilo dosiahnuť plnosť svojho života a to preto, lebo mocenské záujmy jestvujúcich štátov, kde mocnejší národ má v rukách prostriedky útlaku, stoja v ceste oslobodeniu autentických, i keď vojensky slabších, národných pospolitostí (tak v Španielsku gniavia Baskov a Kataláncov, vo Francúzsku Bretoncov, v Anglicku Welšov a Škótov; v Sovietskom zväze mnohé národy nemajú možnosť prejaviť sa, ako by si želali atď.) a tiež preto, lebo Organizácia Spojených «národov» je v rukách mocných utláčateľov menších národných pospolitostí, ktoré darmo u dvier žobrú, aby ich počuli. Cesta ku skutočnej svetovej organizácii všetkých slobodných národov je ešte ďaleká aj dnes po viac ako sto rokoch od smrti Štúrovej, ktorý ako vidinár ju predpovedal, lebo po nej túžil a ako pravý humanista v nej veril.

Otázky, súvisiace so životom národov, sú predmetom usilovného štúdia od zakončenia druhej svetovej vojny v rámci všetkých národov, no zvlášť tých, kde ešte nedospeli k dotvoreniu národnej pospolitosti.

Ak som spomenul, že o práve na národnosť sa doteraz nehovorilo v zoznamoch ľudských práv, to preto, lebo nebolo možné doteraz preniknúť do všetkých vzhľadov tejto napínavej problematiky. Jedným z týchto vzhľadov je túžba každého človeka byť členom nejakej národnej pospolitosti[2] a keď hovorím «nejakej» nechcem povedať «hociakej», lež tej, ku ktorej patrí väzbami, ktoré predchádzajú jeho narodeniu.

Po druhej svetovej vojne v dôsledku nedobrovoľného sťahovania objavil sa pojem práva na vlasť. I keď právo na národnosť a právo na vlasť sa dotýkajú, predsa nie sú totožné, čiže nejde o tú istú vec: ak niekto musí opustiť vlasť, aby si zachránil holý život alebo ak niekoho zbavia

[1] Z prednášky, povedanej na Svetovom Kongrese Slovákov v Chicagu, Ill., dňa 29. júna 1973.

možnosti návratu do vlasti (napr. ruského vedca Medvedeva), tomu je odopierané právo na vlasť neľudskými silami, ktoré sú pri moci. Ale tým, že mu odoberú toto právo na denný styk s rodnou zemou, neodobiera sa mu právo na národnosť, i keď toto je tiež čiastočne porušené. A to preto, lebo národnosť nikomu nemožno vziať proti jeho vôli. Mnoho Slovákov, čo sa vysťahovali do Spojených štátov pred prvou svetovou vojnou, bolo zbavených štátneho občianstva uhorského a tým aj práva na svoju vlasť, ktorou bolo Slovensko, nie Uhorsko, ale právo na národnosť slovenskú maďarské štátne úrady vziať im nemohli, ba práve naopak len posilnili ich slovenské národné povedomie.

Medzinárodné právo bude musieť vziať na vedomie aj právo na národnosť, lebo vývin národov nesie nás ku stále hlbšiemu poznávaniu pojmov, súvisiacich so životom národov.

Keď hovoríme o práve, myslíme v tomto súvise na právo subjektívne, čiže na vzťah, ktorý jestvuje medzi duchovnou prirodzenosťou ľudskou a niečim, čo je jej vlastníctvom: v tomto prípade to niečo, je národnosť.

*

Bolo by omylom myslieť, že takzvané liberálne dvadsiate storočie rozriešilo všetky otázky človeka a že ľudstvo žije v plnej slobode: boj o ľudskosť a práva ľudskej osoby je v plnom behu, lebo uskutočnenie všetkých práv uniká do takých diaľok, že môžeme hovoriť, že skončí v šere zániku ľudstva a to preto, lebo tento boj je súčasťou ľudského jestvovania, ktoré v podstate je bojom medzi dobrom a zlom, teda aj práva a bezprávia. Toto poznanie nás však nijako neoslobodzuje od povinnosti bojovať za právo proti krivde, kdekoľvek a proti komukoľvek sa ona pácha na svete.

Nie je náhodou, že práve u nás Slovákov rodili sa jasné formulácie, ideové a právne,[3] týkajúce sa života národov, lebo práve život nášho národa prechádzal v minulom storočí a ešte aj dnes prechádza cez oheň nesmierných skúšok, ktoré hlboko zasiahli a zasahujú do samej podstaty našej národnej bytnosti.[4]

Napriek vysokej slovenskej pôrodnosti za posledných 150 rokov slovenský prírastok stal sa obeťou pažravosti susedov (Maďarov a Čechov) a emigrácie. A to preto, lebo sme boli nútení ako národ žiť v štátnom zväzku, ovládanom národu neprajúcimi silami. Darmo sa dožadoval Štúr, «aby sa do nášho domáceho okresu z národného ohľadu nikto ani najmenej nemiešal».[5] Skutočnosťou ostalo až do dnešných dní, že Slovensko bolo a je biologickou zásobárňou národnej pažravosti okolitých národov. Dorastajúce slovenské pokolenia boli v určitej časti zbavované práva na svoju národnosť. Metódy, ktoré sa používali pre toto odnímanie národnosti, sú známe: nepovolenie škôl v materinskom jazyku;[6] vnucovanie cudzej kultúry v príjemnej podobe; rozširovanie mienky o menejcennosti sloven-

ského národa a bezvýznamnosti jeho reči; pocty a odmeny pre tých, čo sa vyznačia v asimilácii reči a pod.

Tento boľastný údel majú Slováci spoločný s inými národami Európy. Vo Francúzsku predmetom tých istých metód sú Bretonci, Baskovia a Alsasovia. Bretonci sú jedným z keltských národov (sem patria: Irčania, Welši a Škóti), ktorí sa dotiahli až do dnešných dôb, ale s veľmi porúchaným bytím. Do roku 1532 boli slobodným vojvodstvom. Od r. 1532 do r. 1789 mali akú takú autonómiu, ktorej urobila koniec francúzska revolúcia a po nej nasledujúce vojny. Počas 19. storočia školy v reči francúzskej a pohŕdanie Bretoncami ako spiatočníckymi a nevzdelanými sedliakmi podrývali národné povedomie a odnímali budúcich národných vodcov. Ale aj napriek útlaku domáca keltská reč sa udržovala a začiatkom tohto storočia Bretonci sa začali dožadovať svojich práv. Nato bola francúzska odpoveď, ako by ju boli vzali z úst Kolomana Tiszu: «Kvôli jednote Francúzska musí bretonská reč zmiznúť».[7] Cieľom je pofrancúzštiť Bretoncov, ktorých ešte aj dnes je okolo dvoch miliónov. Bretonci vedú nerovný zápas o svoje holé jestvovanie a nenachádzajú nikde ani porozumenia ani podpory, lebo svet ani o nich nevie, lebo Francúzom už dvesto rokov ide o vyradírovanie etnickej svojbytnosti bretonskej. A v cudzine panuje mienka, že Bretonci sú zaostalým zlomkom francúzskeho národa, kým pravdou je, že sú samobytným národom, ktorý je majiteľom jednej z najbohatších ľudových kultúr Európy. Je smutné myslieť na neľudskosť, s ktorou je vraždený jeden národ vo svojej reči a kultúre práve národom, ktorý dvihol zástavu slobody. Tak sa zdá, že národný egoizmus Francúzov je väčší než ich hlásaná láska k slobode; zabúdajúc, že egoistická sloboda je popretím slobody a robí z Francúzska otrokára, pravý opak obrazu, ktorý Francúzsko o sebe rado šíri.

Podobný osud ako Slováci a Bretonci majú aj Baskovia, nepochybne najstarší národ európsky, ktorý bol už národom, keď terajšie veľké európske národy ešte ani len v Európe neboli. Prirodzene s národnou svojbytnosťou ruka v ruke išla aj vzácna ľudová kultúra (kroje, tance, hry, umenie, hudba a piesne) a svojrázne spoločenské ustanovizne a právo. Okrem tejto ľudovej kultúry Baskovia prispeli ku kultúre ľudstva vzácnymi dielami na poli literatúry a vedy už od 16. storočia. V dôsledku feudálnych zvyklostí územie Baskov bolo rozdelené medzi Francúzsko a Španielsko a tým bol oslabený aj baskický národ. Zbytočné boli všetky revolúcie od 17. storočia až dodnes: pod presilou Španielov a Francúzov stálou emigráciou oslabovaný baskický národ bol pozbavený všetkých práv vo svojom vlastnom viacnásobne tisícročnom domove: baskická reč musela ustupovať pred španielčinou a francúzštinou v školách a vo verejnom živote so zámerom skončiť čím skôr so zbytkami najstaršieho národa len z toho dôvodu, aby sa uskutočnila národná a štátna jednoliatosť Špa-

nielska a Francúzska bez ohľadu na to, že týmto znivočením Baskov celé ľudstvo je ochudobnené o nesmierne hodnoty, ktoré baskický duch tvoril z bohatstva svojej starobylej samobytnosti a svojráznosti. Zaslepenosť španielských úradov šla tak ďaleko, že dali vyradírovať ešte aj baskické nadpisy na cintorínoch.[8] Na šťastie baskickí kňazi (na rozdiel od bretonských, ktorí tratia národné povedomie a nie sú ochotní obetovať sa záchrane bretonskej reči) stoja pevne za svojím národom a r. 1960 poslali biskupom baskického kraja otvorený list, v ktorom hovoria: «My, baskickí kňazi, obžalúvame pred tvárou Španielov a celého sveta terajšiu v Španielsku prevádzanú politiku neuznávania a priamo prenasledovania etnickej, rečovej a sociálnej svojráznosti, ktorú nám Boh dal...».[9]

Baskovia ako ľudské osoby chcú žiť, myslieť, konať, tvoriť a hovoriť ako Baskovia, lebo len týmto spôsobom môžu nehatene uskutočňovať svoju ľudskú prirodzenosť v plnej miere. Avšak toto právo na národnosť je im popierané tak vo Francúzsku, ako aj v Španielsku. Za toto právo dnes umierajú stovky najlepších služobníkov baskickej národnosti v povedomí, že touto službou prispievajú k uskutočneniu práva a spravodlivosti na svojom území, ku čomu sú zaviazaní ako národná pospolitosť. Ideály ľudstva potrebovali vždy svojich mučeníkov a hrdinov: v baskickom prípade ich stelesňujú súčasní bojovníci slobodnej Euzkadi, aby sa stalo skutkom právo na baskickú národnosť.

Černosi v Spojených štátoch sú tak ľudia ako iní: ich duchovné problémy sú totožné s problémami bielych. Teda spoločný menovateľ je ľudskosť (ľudská prirodzenosť). Biely človek ich vytrhol z ich prirodzeného prostredia v Afrike, kde mohli čakať dnešnú, i keď veľmi nedokonalú, sústavu štátov a priblížiť sa pomaly k autentickej národnej totožnosti. Situácia černochov USA je však iná: okrem farby kože a sem-tam nejakého pohanského zvyku nemajú nič spoločného s krajinami, odkiaľ ich doviezli. V Spojených štátoch, po vyhlásení nezávislosti, začal sa národotvorný proces, ktorého výsledkom bude národ, ktorý ešte dnes ani vlastného mena nemá (možno, že sa budú nazývať Američanmi, hoci je to proti zákonom logiky). Čiernym otrokom bola daná sloboda a možnosť vzdelávania a tým sa v nich vynorila prirodzená túžba každého človeka patriť k nejakému národu. Každý človek túži celou svojou prirodzenosťou vyžiť sa národne, lebo toto vyžívanie sa je obohatením duchovného života jednotlivca. Černochov držali mimo pospolitosť, v ktorej sa narodili a žili a ktorú oni považovali za svoju, lebo inú nepoznali. Americká štátna pospolitosť, ktorá dejinným vývinom ide sa meniť v národnú pospolitosť, odmietala černochov ako neprirodzený prvok (ešte aj štátne občianstvo bolo im dané omnoho neskôr). Po období pocitu menejcennosti a frustrácie, ktoré pociťovala čierna pospolitosť v USA prešlo sa k obdobiu otvorenej rebélie v súčasnosti. Obyvateľstvo USA sa zhrozilo nad opovážlivosťou čiernych

olympických víťazov, keď v Mníchove odmietli pozdraviť vlajku a stáť v pozore pri hymne USA. Niet sa však nad čím hroziť, lebo ide o celkom logický postoj: «Američani» pošlú černochov, aby im zbierali olympické vavríny, ale tým istým černochom odmietajú právo cítiť sa Američanmi a prijať ich ako rovnocenných členov tvoriacej sa národnej pospolitosti. Rozumejme: nejde tu o zrušenie rasového rozlišovania, čo je už federálnym zákonom, i keď nie skutočnosťou, lež o odmietanie černochov ako členov tvoriacej sa národnej pospolitosti. Niet sa čo diviť, ak medzi černochmi USA vyrastá nové povedomie národné a ide sa tvoriť černošská národná pospolitosť celkom podľa prirodzených zákonov, ktoré platia rovnako pre čiernych a bielych, žltých a červených. Toto odmietnutie práva na americkú národnosť (rozumejme: nie štátne občianstvo) černochom, pripraví americkému štátu mnoho bolení hlavy v budúcnosti, lebo v každom prípade jeho riešenie bude veľmi bolestné.

Ale nielen černosi majú v USA svoje sťažnosti. Nik iný ako náš krajan Prof. Dr. Novák[10] zobrazil duševné položenie príslušníkov rozličných etník v Spojených štátoch. Okrem severských a nemeckých potomkov, potomkovia ostatných etník ostávajú visieť vo vzduchu, lebo anglosaský živel, do určitej miery autochtonný (v zmysle prvopočiatočných prisťahovalcov), má svoje kritéria na svojráz tvoriaceho sa národa v USA. Tí, ktorí sa ponáhľali prispôsobiť a či amerikanizovať, zisťujú, že vlastne nie sú pripustení ako rovnocenní členovia tvoriaceho sa národa a majú pocit bezdomovitosti» (homelessness) a straty vlastných koreňov (rootlessness).[11] Odtiaľ pramení hľadanie vlastného pôvodu a zdvíhanie sa ešte neroztopených etnických skupín (the rise of the unmeltable ethnics). Ešte aj jednoduchí príslušníci národných pospolitostí si uvedomujú, prirodzene len nejasne a primerane svojej skromnej vzdelanosti, stratu národnosti, ktorú nemohli nahradiť pocitom príslušnosti k novej národnosti (i keď sa táto ešte len tvorí), lebo táto ich neprijíma ako svojich.[12] Amerika zničila ducha dosťahovalcov:[13] žiadala od nich obrátenie v samej duši,[14] teda úplné zabudnutie svojho pôvodu a to čím skôr, tým lepšie, hoci aj za cenu etnickej prázdnoty. Celá Novákova kniha je výkrikom etnickej samoty synov dosťahovalcov: sú plnoprávnymi americkými občanmi a predsa cítia svoju osamelosť, lebo amerikanizácia znamená waspifikáciu.[15] Preto Novák neváha tvrdiť, že «etniká dopustili sa omylu, keď sa pokúsili amerikanizovať».[16]

Ako je silná túžba po národnom živote v každej ľudskej osobe, to zisťujeme aj my noví dosťahovalci do Nového sveta. Všetky krajiny Nového sveta majú hlad po dušiach dosťahovalcov: ich obeťami sú deti, ktoré sa narodia v novom prostredí. Je veľký rozdiel medzi slovenskými emigrantami, ktorí žijú v Európe a ktorí odišli do Nového sveta (či Severnej alebo Južnej Ameriky). V Európe národné štáty nie sú hladové po nových obyva-

teľoch, lebo ako národy vedia, ako ťažko sa zrieka človek svojej národnosti a teda nechcú si tvoriť národnostné menšiny ani posilňovať už jestvujúce menšiny. Preto dieťa dosťahovalcov drží sa národnosti svojich rodičov napriek tomu, že ide do cudzej školy. V Novom svete prostredie a škola pohltávajú deti, zvlášť ak sa narodia v týchto krajinách, lebo jestvujúce zákony z nich robia občanov (v Európe deti sledujú občianstvo rodičov). Ak k tomu pristúpi nedbalosť rodičov, že neučia deti hovoriť slovensky a neupozorňujú ich na ich národnosť, tak už v prvom pokolení strácajú sa v novom prostredí. Nepoznanie reči národa, nepoznanie jeho dejín a kultúry, nepoznanie jeho zemepisného domova znamená strácanie koreňov a niet sa čo diviť, ak dieťa hľadá zapustiť korene v cudzom prostredí k malej radosti národne povedomých rodičov. Ale nielen vzdelaní rodičia sú zúfalí nad národnou stratou svojich potomkov, lež aj jednoduchí ľudia nevedia si vysvetliť odrodenie vlastných detí. Vysvetlenie je jasné: dieťa nemá slovenské národné povedomie, preto hľadá novú možnosť národného vyžívania sa čiže chce patriť k nejakému národu. Výraz tejto túžbe dal argentínsky spisovateľ Ernesto Sábato, syn talianskych rodičov: «Slzy dojatia nám tiekli, keď sme po prvý raz videli kamene Florencie a modré stredozemné more cítiac, že stá a stá rokov a neznámych predkov hýbu sa tajomne v hĺbkach našich duší. Ale tiež vo chvíľach samoty v oných mestách cítili sme, že naša vlasť je táto, tu na pampe a pri širokej rieke». Ak on takto, tak čo povedať o deťoch, ktoré nemajú možnosť ani len navštíviť zem svojich otcov? Často som si kládol otázku: má rodič právo hamovať sklon svojho dieťaťa k zapusteniu koreňa v cudzom prostredí? A ak sa mu aj podarí pretrhnúť tento prirodzený duševný proces, nepozbavuje svoje dieťa veľmi vzácnej dimenzie pre jeho normálny duchovný život? Nenarušuje rodič v tomto prípade (totiž ak nemôže zaručiť svojmu dieťaťu úplne stotožnenie so svojím národom a toto stotožnenie je možné len plným národným životom) právo svojho dieťaťa na národnosť? Veď nemôže mu dať svoju národnosť v plnosti a neberie mu možnosť získať novú národnosť? Tieto otázky istotne nejeden zo slovenských emigrantov si musel položiť vidiac rásť svoje deti v cudzom prostredí, zvlášť ak niet na okolí národného prostredia pre nedostatok Slovákov.

Dnes si toto právo na národnosť uvedomujú aj indiánske kmene v Amerike, ktorým sa podarilo dotiahnuť svoje zdecimované biologické bytie až do 20. storočia. Týchto kmeňov je viacero a niektoré z nich veľmi mocné: sem patrí Mexico (35%), Peru (49%), Bolívia (70%), Paraguay (70%), Ecuador (50%) a podobne v menšej miere v iných štátoch. Tieto potenciálne národy sa dožadujú svojho práva na národnosť (Štúr: «aby sa do nášho domáceho okresu z národného ohľadu nikto ani najmenej nemiešal»). K tomuto povedomiu dospeli napospol všetky indiánske kmene. V Mexiku ne-

dávno v štáte Oaxaca príslušníci jedného kmeňa zavraždili učiteľov, ktorých poslala ústredná vláda, lebo vyučovali ich deti v španielskej reči. Neužívanie ich indiánskej reči považujú celkom oprávnene za útok na svoju národnosť: chcú sa vyžívať vo svojej národnosti a nie v im cudzej mexickej, a teda čiastočne neskutočnej národnosti. A v Argentíne na druhom zjazde domorodcov (2% obyvateľstva) tohto roku títo označili ako genocídium neužívanie ich reči v domorodých školách.

I keď genocídium sa berie v zmysle fyzického vyvraždenia národa ako napr. vyvraždenie 1.500.000 Arméncov r. 1915 Turkami alebo vyvraždenie indiánskych kmeňov v USA v minulom storočí alebo za dnešných dní vraždenie indiánov v Brazílii a Hutov v Burundi, rovnaký výsledok ohľadom trvania nejakého kmeňa alebo národa má odňatie všetkých práv národných. Isteže cenný je fyzický život ľudí, ale nie menej cenný je duchovný život ľudských osôb. A tento duchovný život je poškodený vo svojom vzraste, ak ľudskej osobe odnímeme právo na národnosť. Okrem toho vykynoženie akejkoľvek národnosti, hoci len na nízkom stupni svojho národného jestvovania, je ožobráčením celého ľudského pokolenia, lebo každá národnosť má v sebe hodnoty vlastné, svojrázne, nenapodobiteľné a teda nenahraditeľné z hľadiska duchovného vývinu ľudstva.

Právo na národnosť ľudskej osoby isteže úzko súvisí s národnými právami pospolitostí, ale tiež sa ako právo odlišuje od týchto práv, lebo predmetom práva na národnosť je ľudská osoba ako majiteľka rozumnej prirodzenosti, kým podnetom národných práv sú národné pospolitosti dotvorené alebo vo vývine ako mravné osobnosti. Okrem toho aj predmet tohto práva sa vzťahuje výlučne na duchovnú podstatu ľudskej osoby ako takej.

Ako sme už povedali, za dnešného vývinu ľudstva, každý jednotlivec túži prináležať k nejakému národu. V tejto pospolitosti chce rozvíjať všetky svoje fyzické a duchovné schopnosti, v nej hľadá svoju istotu a oporu, v nej chce vidieť uskutočnené svoje ašpirácie, rozkladať v časovom rozpätí svoju vlastnú bytosť a mať pocit nadčasovosti ako ohnivo reťaze tých, čo boli pred ním a čo prídu po ňom; v nej chce tvoriť, ale aj byť stvárňovaný; cítiť každý deň ako kus večnosti; priviesť k plnému uskutočneniu všetky skryté mohutnosti ducha mysliac a cítiac v reči, ktorú ho matka učila a v ktorej sa naučil vyjadrovať svoje intímne postoje k životu a ľuďom. Zbavovať niekoho práva na národnosť je to isté, ako urvať kus jeho živej bytosti, čo vždy bolí; znamená vnucovať mu niečo, čo jeho vnútorná sústrojnosť odmieta ako nevlastné a cudzie, nezáživné a nestraviteľné, čo dusí, lebo berie duchu jeho primerané ovzdušie. Zbavovať niekoho národnosti je prevádzať násilenstvo na jeho duchu a prirodzenosti, lebo sa mu vnucuje niečo protivné, s čím sa nemôže stotož-

niť. Zbavovať niekoho národnosti znamená narušovať bytostnú lásku k svojeti, prameň to šľachetnosti a studnicu pravej ľudskosti, lebo len cez svojeť ľudská osoba vstupuje do človečenstva a stáva sa členom rodiny synov Božích.

2 «What I should like to do is to come to a better and more profound knowledge of who I am, whence my community came... I want to have a history. The differences implicit in being Slovak, Catholic, and of lower middle class origin seem more and more important to me», Dr. Michal Novák, *The Rise of the Unmeltable Ethnics*, Macmillan, New York, 1972, str. 70,71.

3 Por. Š. Polakovič, *L'évolution des idées fondamentales de la politique slovaque*, Bratislava, 1944 a *The Evolution of the Slovak National Philosophy* v zborníku «Slovakia in the 19th and 20th Centuries», zredigovanom Dr. J. Kirschbaumom, Toronto, 1973, kde sa rozoberajú idey Štúrove a Daxnerove. Tiež Š. Polakovič, *The Ethnical Philosophy of Ľudovít Štúr*, Slovakia, 1973.

4 Presťahovanie 500.000 Slovákov do Česka, kde sú počešťovaní.

5 U.d., I. 221.

6 Por. Štúr: «Národ, ktorému i do počiatočných škôl reč jemu nematerinskú vtisli, ten už stratil takrečeno sám seba, dostal ranu najcitlivejšiu na svoj život, na svojho ducha...» (U.d., I, 318).

7 *Handbuch der europäischen Volksgruppen*, Wien, 1970, str. 76.

8 Tamtiež, str. 70.

9 Tamtiež.

10 *The Rise of the Unmeltable Ethnics*, New York, 1974.

11 Tamtiež, str. 48.

12 «Ethnic groups have ordinarily lost contact with the culture of their origin without gaining full contact with American culture and without having developed an intermediate, hyphenated culture rich enough to support their needs.» Tamtiež, s. 257.

13 Tamtiež, s. 75.

14 Tamtiež s. 91.

15 Tamtiež s. 91.

16 Tamtiež s. 59.

Ľ. Fulla

KNIHY

MILOŠ K. MLYNAROVIČ: *Zlatá koruna* (Rozhovor s anjelom smrti). Posmrtné vydanie posledných básní do tlače pripravil Karol Strmeň a do angličtiny preložila S. M. Martina Tybor SS C.M. Graficky upravil Jozef G. Cincík. Vydanie a predaj administroval O. Jozef Ján Viater a vytlačila ju tlačiareň Jednoty, Middletown. Pa. 1973.

Nie je ľahko písať o tomto poslednom literárnom diele básnika Miloša K. Mlynarovića, ktoré vyšlo po jeho smrti vo vydaní, ktorým sa splnilo jedno z posledných želaní autora. Je to zbierka veršov, ktorú napísal, keď vedel že má dni života už spočítané a nevedel iba to, či verš, ktorý práve píše nie je posledným veršom jeho tvorby. A predsa, aj keď vieme, že si blízku smrť uvedomoval, nebola mu neustále vo vedomí a myseľ a inšpirácia viedli ho v čase i priestore na toľko miest a do toľkých situácií, že to až prekvapuje. Dalo by sa vari povedať, že umierajúci básnik na nič tak málo nemyslel ako na smrť. Jeho myšlienky boli neustále zakotvené v živote; v tom živote, ktorý tu necháva, i v tom, ktorý ho očakáva, keď ho smrť prenesie z časnosti do večnosti.

Vraví sa, že umierajúci človek v neuveriteľne krátkej chvíli ako vo filme vidí celý svoj život a tak jasne sa rozpamätáva aj na drobnosti, ktoré sa zdali dávno stratené v bludisku pamäti, že to až udivuje. Niektoré básne tejto zbierky zdajú sa nasvedčovať, že takáto rekapitulácia života je v posledných chvíľach života ozaj možná. Už prvou básňou až nemlynarovičovsky úsporne a presne nám podáva vari všetko podstatné o sebe, lepšie povedané, čo on pokladal za podstatné: «Som synom slovenskej matky; som ten, čo ho socha Slobody privinula, a vďačný som,/ ja svetoobčan kráčajúci/ po svete s Ježišom Kristom.» Na poradí týchto identifikácií nezáleží, lebo sa navzájom prenikajú a odrazu je každým osve i všetkými navzájom sa prelínajúcimi v celej jeho podstate. A preto z jeho slovenskosti i amerikánstva práve tak, ako jeho ľudskosti, ale najmä jeho kňazstva sa odvíjajú jednotlivé pradená v osnove všetkých básní tejto zbierky.

O tom, ako sa Mlynarovič vôbec podobral napísať túto knižku, zaujímavé svedectvo podáva v predslove jeho biskup a dávny priateľ Andrej Grutka, ktorý posmelil na smrť chorého básnika, aby svoje poci-

ty a dojmy z konca života čo len nakrátko zaznačil. Hoci vtedy ešte nevedel, či sa pustí do eseje alebo napíše o tom básne, začal hľadať titul svojmu ešte nepočatému dielu, ktorého základný motív mu síce priniesol koniec životnej púte, ale nemal ešte naň pripravenú formu, do ktorej by ho obliekol. Len hádať môžeme, že formu veršov si volil najmä preto, že odrazu sa mu začalo rozvíjať toľko námetov., že pre nedostatok času a telesných síl, nebolo možné zvládnuť ich formou esejí a kratšia forma verša mu lepšie vyhovovala, lebo takto mohol ako v momentkách na filmovom páse zachytiť celú tú závratnú panorámu obrazového a myšlienkového sveta, čo sa mu začala rozvíjať pred očami, ktoré už prestával hatiť obzor. V imaginácii, ktorá už nebola ubíjaná každodennými starosťami, ako naložiť s časom, povinnosťami, záväzkami a mnohými vecmi, ktoré už sňal zo svojho chrbta, nezaťažený mohol rozvinúť aj svoju poéziu tak, ako sa mu to nikdy nepodarilo, kým bol v plných silách. Prezrádza to najmä jeho básnický jazyk. Slovo si v každom verši Mlynarovič priam vykupoval, ba bojoval oň a dalo by sa povedať, že až hviezdoslavovsky kliesnil si cestu k básnickému výrazu. Ale až napodiv v tejto poslednej zbierke je málo stôp po takomto zápase o verš. Stavba vety je síce väzbou i slovníkom tradične Mlynarovičova, ale po meravosti, kŕčovitosti výrazu nieto v tejto zbierke ani stopy. Jazyk akoby sa tu prispôsoboval myšlienke a niesol sa na nej, vlnil sa s ňou a prenikal v nej ako lúč, na ktorom sa nesie nový pohľad. Karol Strmeň, ktorý pripravil zbierku do tlače, pokladá ju nielen za najlepšie básnické dielo Mlynaroviča, ale súčasne za veľké básnické dielo svetového formátu. To ho primälo, ako sám píše, dať zbierke titul *Zlatá koruna* a básnikov pôvodný titul použil s malou zmenou ako podtitul.

Patrilo by sa ešte povedať aspoň niekoľko slov o preklade Sestry Martiny. To, že jej text je najmenej o tretinu dlhší ako pôvodina dokazuje, že sa usilovala urobiť ho tak verne ako to len bolo možné. Otázka je len, či verné preklady sú najlepším riešením problému prekladania vôbec. Veľký nemecký dramatik G. Hauptmann povedal raz Tidovi Gašparovi, že preklady sú ako ženy; alebo sú pekné, alebo verné. Preklad Sestry Martiny je verný. Nie je ľahko zachrániť v preklade celú krásu pôvodiny. Niečo sa pritom vždy stratí. Tomuto osudu nevyhne celkom ani jeden prekladateľ.

Ján Okáľ

PETER G. STERCHO, PH. D.: *Diplomacy of Double Morality* (Europe's Crossroads in Carpatho-Ukraine, 1919-1939). Vydavateľ: Carpathian Research Center, New York City, 1971. Tlačou Svoboda, Jersey City, N.J. Strán 496.

Podkarpatská Ukrajina, ako najmenší sused Slovenska, s počtom obyvateľstva okolo jedného milióna, nezaváži veľa v európskej politike. A predsa táto malá krajina prežila od rozpadnutia Rakúsko-Uhorska až do jej anexovania Sovietskym zväzom v r. 1944 búrlivé osudy. Ba bola predmetom neustálych medzinárodných intríg.

Autor diela Diplomacy of Double Morality (Diplomacia dvojakej morálnosti) podáva prehľad histórie Podkarpatskej Ukrajiny a poukazuje na dvojitý štandart pri uplatňovaní princípu samourčenia po rozpadnutí multinárodného Rakúsko-Uhorského impéria.

Ako sa Slováci spojili s Čechmi na základe dohôd zahraničných Slovákov s vodcami českého odboja, tak i Podkarpatská Ukrajina (pôvodne menovaná ako Podkarpatská Rus) dostala sa do rámca ČSR naviac zásluhou organizovaných Rusínov a Podkarpatských Ukrajincov v Amerike. Ich zásluhou mierová konferencia v Paríži garantovala Podkarpatskej Ukrajine autonómiu s vlastnou vládou a plnou samosprávou.

Stercho zaznamenáva detailne a chronologicky politiku a intrigy Prahy, nezáujem Spoločnosti národov a tvrdé politické boje o sebazáchovu Podkarpatskej Ukrajiny. Tieto boje viedli sa s minimálnou koordináciou, avšak paralelne so slovenským bojom o autonómiu. Vodcovia Podkarpatskej Ukrajiny, rozdelení na rusofilov, maďarónov a ukrajinsky orientovaných, nepredstavovali pre Prahu vážny problém medzinárodný, ani vnútorný, až do rokov 1938-39, keď sa zbiehali mračná vojny nad Európou.

O problematike Podkarpatskej Ukrajiny píše sa v mnohých publikáciach na západe. Väčšinou sú písané z hľadiska maďarského a v menšom počte z hľadiska českého. Prof. Stercho nastoľuje históriu a celú problematiku Podkarpatskej Ukrajiny z hľadiska Podkarpatského Ukrajinca, orientovaného zrejme smerom na Ukrajinu.

Jeho kniha Diplomacy of Double Morality je cenným a potrebným dielom. Odhaľuje a spája mozaiku politických intríg najprv na linke Praha-Užhorod a neskoršie v trojuholníku Budapešť-Berlín-Varšava. Stercho podrobne opisuje a dokumentuje politiku pražskej vlády, ktorej konečným cieľom bolo počeštenie Podkarpatskej Ukrajiny. Tiež odhaľuje zákulisné akcie Maďarov a Poliakov a ich ponuky, sľuby a prosby smerom na všemocný Berlín za cieľom anexie Podkarpatskej Ukrajiny Maďarskom. Rovnako odkrýva a dokumentuje falošnú hru berlínskej vlády, ktorá, zatiaľčo navonok sľubovala ochranu Podkarpatskej Ukrajiny, v zákulisí robila dohody o jej likvidácii.

V tomto ohľade Sterchova kniha má veľký význam aj pre slovenských politikov doma i v zahraničí. Ba mala by byť pre nich povinným

čítaním. Podkarpatská Ukrajina dostala sa do politického slovníka až po rozklade Rakúsko-Uhorska. Od prvého dňa svojho včlenenia do ČSR musela zápasiť o holú existenciu. Tomuto zápasu nakoniec podľahla vo víre udalostí, ktorých výsledkom bol rozklad Česko-Slovenska v r. 1939. Napriek tomu, že od toho času uplynulo už 35 rokov, sily, ktoré likvidovali existenciu Podkarpatskej Ukrajiny ako medzinárodnej individuality, musíme ešte aj dnes pokladať za jestvujúce. A tie môžu znova ohrožovať aj Slovákov.

Sterchova kniha je dokonale dokumentovaná a podáva bohatú bibliografiu. Je vynikajúcim dodatkom a doplnkom k historickým prácam o Strednej Európe, hlavne pokiaľ ide o obdobie 1938-39.

Viaceré kapitoly knihy zaoberajú sa s malými výnimkami vecne a objektívne — aj politikou slovenských politických osobností. Osud Slovenska v kritických rokoch 1938-39 visel takrečeno na vlásku. Význam knihy Diplomacy of Double Morality pre slovenských historikov spočíva v tom, že poskytuje cenný historický materiál o udalostiach, ktoré mali za výsledok rozklad Česko-Slovenska v r. 1939.

Ján A. Holý

Literárny Almanach Slováka v Amerike, 1974. Vydavateľ: Časopis Slovák v Amerike. Redaktor Dr. Jozef Paučo. Strán 180.

Ako minulé ročníky Almanachu Slováka v Amerike, aj ročník 1974 poskytuje spoločné fórum slovenským básnikom, beletristom, náboženským a politickým autorom i historikom. Z tohto hľadiska Almanach je najpestrejšou zo slovenských ročeniek, vychádzajúcich mimo hraníc Slovenska.

Počet kalendárov a ročeniek publikovaných mimo Slovenska sa v posledných rokoch znížil na menej ako pol tucta. Tým je viac vítané, že Almanach SvA zachováva si vysokú úroveň a poskytuje svoje stránky autorom rozličných záujmov a rozličnej orientácie.

Z politicko-historických článkov v Almanachu 1974 zasluhujú si osobitnú zmienku: «Slovenská otázka v 19. storočí» od Dr. J. Mikuša, «Národ, štát a vlasť u štúrovcov» od Dr. Š. Glejduru, «Slovenskí evanjelíci a Česi» od Dr. A. Gréberta, «Nad nedožitou sedemdesiatkou Filipa Hrobáka» od Dr. J. Kirschbauma, «Výročie prešovskej tragédie» od Jána Okáľa a «Vývin slovenskej národnej filozofie» od Štefana Polakoviča.

V ďalšom tucte článkov, všetko peknej úrovne, vidíme autorov — Dr. J. Rydlo, Dr. T. Zúbek, Dr. F. Zeman, Ján Rekem, Draga Divínska, Ján E. Bor, Imrich Stolárik, Milka Rechtorisová, Peter Klas, Jaroslav Krupa, Dr. J. Paučo a František Vnuk.

Slovenskú poéziu v Almanachu 1974 tiež skvele reprezentujú autori — básnici Gorazd Zvonický, Jozef Vagovič, Mikuláš Šprinc, Anton Murín, F. Zobor, R. Dilong, J. Mních, J. Furman a Marián Čerešňa.

Je to slušný počet autorov, ba vari väčšina dnes aktívne tvoriacich autorov mimo hraníc Slovenska. Táto okolnosť je najlepším dokumentom o kvalite a tiež o potrebe Literárneho Almanachu, vydávaného časopisom Slovák v Amerike.

Almanach 1974 vyšiel s krásnou obálkou a v peknej úprave. Odzrkadľuje sa v ňom starostlivosť a odbornosť redaktora Dr. Jozefa Pauču.

H.

JOZEF MILUČKÝ: *Päť minút po premiére.* Zbierka ľúbostnej poézie, ktorú vydalo nakladateľstvo Poľana v Zurichu, Švajčiarsko, roku 1973. Obálku navrhla a graficky upravila Zlatica Milučká. Tlačené v Ríme, strán 44.

Čím dlhšie trvá slovenská emigrácia, tým menej ľúbostnej poézie tvoria naši exiloví básnici. Samostatná zbierka ľúbostnej poézie v našom exile vlastne ešte ani nevyšla, lebo aj zbierky Vesnina, akokoľvek ladené na ľúbostné motívy, vyznievajú oveľa viac ako oslava ženy, než oslava lásky. Známa tvorba Jána Doránskeho obsahuje početné ľúbostné básne, ale je to poézia zrelého básnika, ktorý už dávno preskúmal topografiu ľúbosti a vo veršoch mu ide viac o to, či ozaj na účte lásky stačil zaplniť stránky «dal» tak, aby sa aspoň vyrovnali stránkam kde je zaznačené to, čo prijal. Inými slovami, Doránskeho ľúbostné verše sú bilanciou, ktorá má viac trpkosti ako slasti, viac introspektívneho zhrýzania sa ako horúcich vyznaní. A je to aj logické, ba neodvratné, lebo iba mladý básnik môže byť autorom ľúbostnej poézie tisíc ráz objavovaných divov lásky, ktoré vo svojej staronovosti patria k dobrodružnosti mladosti a keby sa básnik, ktorého už poznačili roky, pokúšal písať takúto objaviteľskú ľúbostnú lyriku, bol by prinajmenšom smiešny. Milučkému treba priznať niekoľko až novátorsky pôsobiacich objavov v poézii ľúbosti. Skoro virtuózne nadhodí motívy, ktorých sa potom dotýka s nevšednou ľahkosťou na jednej strane, ale na druhej strane vibráciu intenzity, čo sa chveje pod sordinom diskrétnosti, sa ani neusiluje celkom zakryť. A práve táto náznakovosť, pri ktorej fantázia dokreslí, čo básnik len v jemných črtách nadhodil, dáva celej zbieročke ten nádych sviežosti. Aj pri bohatstve obrazov a metafór ide o poéziu veľmi úspornú vo výraze, kde sa slovo kultivuje a nie hromadí. Jednou vetou, ide o prínos, ktorý je veľmi vítaný; tým viac, že ide o škály, ktorými doteraz slovenská exilová poézia ešte nezaznela.

J. O.

MIKULÁŠ ŠPRINC: *Koralový ostrov*. Zbierka básní. Graficky upravil, kresbami vyzdobil a poznámkami opatril Jozef G. Cincík. Str. 80. Vydala Dobrá kniha, Cambridge-Galt, 1973.

Nová básnická kniha Mikuláša Šprinca je oslavou Stvoriteľa a stvorenstva. Slovo i kresba sú tu prostriedkom veleby, piesňou, «ktorá nikdy nezaniká». Básnik oslavuje zázrak stvorenstva Božieho, v ktorom «nieto zmätku» a podvedome tak privádza čitateľa k pohľadu na súčasnosť, plnú zmätkov, spôsobených pýchou, egoizmom, prehnaným kultom človeka a chaosom z neposlušnosti zákona Božieho. Básnik nám obraz tohto sveta pripomína obrazmi «slobody s chudobou», «večného hryzoviska», «vypálenej kolísky», «Kainovho kyja», «štrkáča v rytme», «mučiarne z izby obytnej», «tanca s kostrami nad hrobami», «zachripnutých škrekov» a pod. To je dramatický uzol jeho epopeje.

Pozdravuje slzu ako nôž, ktorý nezavraždí, lebo je to len «očistný vietor na horiacom raždí» (str. 22). Do protipólu smútku a radosti stavia i rodnú kolísku a bezhraničné svety, cudzie diaľnice a domáce zatuchnuté väznice, «to nevýslovne naše», z ktorého «ostali iba zabudnuté stopy v diali» a «tulácke naše cesty». Ale i tento osud je básnikovi darom života, i keď ťažkým, pripomínajúcim «kríž ľudský zaklinený do tela». Sny, ktoré ho hrejú; perly, ktoré mu žiaria do temna; otázka, ktorá mu zneje v krokoch; slová skované v reťaze; pečate jeho závete — to je jeho poézia. Milosť Stvoriteľa, duch nehmotnej hudby, mušt génia, kvet, v ktorom jeho pery slabikujú krásu. Len básnik-kňaz môže spokojne vysloviť: «všetko je naše, ale my sme Boží» (str 18). V tom je tá milosť, o ktorej básnik hovorí, že ju «nezaplatíš ničím». To je tá jeho «jediná pieseň, ktorá nikdy nezaniká» (str. 12).

Ponechajme stranou formálnu stránku Šprincovej poézie. Šprinc i tu tradične zotrváva na štruktúre viazaného verša a rýmu. Nikdy neholdoval poetickému experimentátorstvu. Podstatným znakom jeho poézie bol vždy jej zmysel. V krásnych obrazoch vie vyjadriť i tie najkomplikovanejšie situácie. Slovo v jeho veršoch «prúdi jak miazga do žíl». Aj tam, kde sú «poznačené clivo», sú to «perly, ktoré rástli zo sĺz» (str. 52).

Šprincovu poéziu si nemožno predstaviť bez prítomnosti Boha. Je nielen «služobníkom krásy Vteleného Slova», ako básnik a kňaz, je zároveň svedkom Božej slávy — «toto je vrchol múdrosti a poznania» — hovorí nám na jednom mieste, a z toho východiska zvestuje nám krásu, dobro, lásku. Ale tieto základne ľudskosti sú mu len príležitosťou predstúpiť so slovom ako svetlonos túžob «za Rajom, ktorý stále uniká» (str. 40). Básnikova reč demonštruje prítomnosť Božiu v jeho slo-

ve i vo svete, ktorý nám odkrýva v rôznych obrazoch. V duchovnej oblasti hlása univerzálnosť potreby viery (bez viery všetko ťažké ako olovo (str. 12), bo patríš Bohu ako byľka trávy (str. 48); v osobnej ľudskej sfére je aj neprítomne trvalou súčiastkou domova (pozdravme rodnú kolísku (str. 23), pot otcov vysypal sa v klasoch júlových (str. 24), otcovskú hrudu ešte milujęm (str. 64). A ako básnik-kňaz je i svedkom a hlásateľom Božej slávy / keď Ťa tak dvíham ráno v hostii (str. 11), služobník krásy Vteleného Slova (20), byť Tvojím svedkom, ničím viac (58).

Na obraze koralového ostrova s bohatstvom jeho krás, foriem i farieb odkrýva nenapodobiteľnú fantáziu Stvoriteľa. Slávi červienku za jej spev svrčinám (str. 12), kvet, ktorý každý spieva niečo iné (18), «na dube spieva teplo ako plameň v kozube» (str. 33), červenú ružu, ktorá sa zo sna prebúdza (str. 56), kongresové naše stretnutia (64), rodnú zem, ktorá sa mu vracia v stisku ruky (64). Niekedy nám jeho spevy znejú ako tóny žalmov, ako nárek za strateným rajom. Inokedy je to výkrik blaženstva / vidíš tie šíky zriadené (str. 25), všetko je čisté, všetko zelené (str. 32), je ako živé žriedlo svetla (str. 60).

Ak domovinu vidí «v priestore a čase» (str. 41), rovnako aj svet chápe v tejto perspektíve a verí (akoby inak ani nemohol), že «Claudelova Anima sa vráti» (str. 44). Nevie však odkryť tajomstvo koralového ostrova a obracia sa na tejto rovine k vlastnej existencii s otázkou: Čo po nás, Bože, ostane (str. 53). Tu sa kresťanský básnik podáva meditácii, kde už čuje len bezodné Božie bytie (str. 57). Život ho však vracia do skutočnosti, a tu spieva sám sebe: «v ružových ránach seješ dobré zrno» (str. 69). To je básnikovo rozdávanie krásy, dobra, lásky. Najčistejšie krédo ľudskosti.

S hĺbavými poznámkami v Slove výtvarníka (J.G. Cincíka) vzácna básnická kniha pre zriedkavosť námetu, pre krásu myšlienok, pre pravdu, ktorá «do neba dvíha zmysel sveta». V tom je «pokorná chvála tejto básne», preto je to «jediná pieseň, ktorá nikdy nezaniká».

Imrich Kružliak

FRANCIS DVORNÍK, *Gli Slavi.* Storia e civiltà dalle origini al secolo XIII. Edizione italiana riveduta ed aggiornata a cura di Milan S. Ďurica (Colona di studi sull' Europa orientale, vol. 13) Liviana Editrice, Padova, 1974, p. XX+397.

František Dvorník je svetoznámy špecialista v cyrilometodských dejinách, ale aj v slovanských dejinách všeobecne. Roku 1951 prednášal na Harvard University (Cambridge, Mass) o najstarších dejinách Slovanov a ich civilizácie. Tie prednášky potom rozšíril a doplnil, a tak

roku 1956 vyšla jeho kniha *The Slavs. Their early history and civilization.* V záhlaví uvedená talianska kniha je prekladom tejto anglickej knihy. No, nakoľko od prvého vydania už prešlo skoro 20 rokov, prof. Dvorník pre talianske vydanie upravil niektoré state podľa najnovších výskumov, a taktiež doplnil bibliografiu na konci knihy. Takto je toto talianske vydanie nielen prekladom, ale výrazom dnešnej autorovej mienky v rôznych otázkach.

Zo záhlavia tiež vidno, že iniciátorom tohoto talianskeho vydania je prof. Milan Ďurica, ktorý knihu tiež preložil spolu s F. Vecchia. S dovolením autora tiež doplnili bibliografiu niektorými talianskými titulmi.

Nejdem tu analyzovať vývody prof. Dvorníka. Z celej knihy je viditeľná ohromná vzdelanosť autora, ktorý tu podáva osobnú syntézu. Chcem však zdôrazniť, že autor pozná aj slovenskú problematiku, (napr. príchod našich predkov na Slovensko v piatom stor., s tým, že už aj predtým boli nejaké infiltrácie atď.); Slovensko a Slovákov menuje vlastným menom keď o tom hovorí. Tiež chcem poznamenať, že v tomto talianskom vydaní bibliografia je doplnená a rozšírená novšími titulmi. Kým v anglickom vydaní obsahuje 31 strán, v tomto talianskom vydaní má 52 strán. A kým v anglickom vydaní okrem Pavla Jozefa Šafárika nenájdeme iného slovenského autora, v tomto talianskom vydaní je zaznamenaných 17 slovenských autorov a ich práce hlavne v západných rečiach. Tu dobre poslúžili *Slovak Studies*, hlavne zväzok III: *Cyrillomethodiana*. Vydavateľovi prof. M. Ďuricovi vyslovujeme uznanie, že pripravil toto talianske vydanie, ktoré možno iba odporúčať.

M. Lacko, S.J.

Czechoslovakia. Past and Present. Published under the auspices of the Czechoslovak Society of Arts and Sciences in America, by Mouton, The Hague (Netherlands), 1968, dva objemné zväzky, spolu 1889 strán.

Publikácia obsahuje prednášky prednesené na II. Kongrese Spoločnosti (Columbia University, New York 11-13 sept. 1964) a iné materiály pripravené z tej príležitosti. Ako podtitul naznačuje, príspevky sa zaoberajú minulosťou a prítomnosťou ČSR na najrôznejších poliach ľudskej činnosti. Spolu je tu 118 príspevkov. Autori vo veľkej väčšine sú Česi, ale prispelo tu aj 14 Slovákov, alebo autorov pochádzajúcich zo Slovenska. Okrem toho aj viaceré príspevky českých autorov týkajú sa slovenských záležitostí.

M. Lacko, S.J.

S T A N O V I S K Á

Imrich Kružliak: **Kultúrne Slovensko —47**
Jozef A. Mikuš: **Organizácia spojených národov a malé národy — 60**

Z A Z N A M E N Á V A M E

Jozef Dieška: **Nad deväťdesiatkou prof. E. Gilsona — 68**
Doktorská práca o M. R. Štefánikovi na univerzite v Padove — 72
Ján Okáľ: **O svetlo menej — 73**
Jozef G. Cincík: **Okamihy Ľuda Fullu — 74**
Ľudo Fulla: **Odkaz — 79**
Štefan Polakovič: **Právo na národnosť — 81**

K N I H Y

Miloš K. Mlynarovič: **Zlatá koruna** *(Ján Okáľ)* **— 89**
Peter G. Stercho: **Diplomacy of Double Morality** *(Ján A. Holý)* **— 90**
Slovák v Amerike: **Literárny Almanach Slováka v Amerike, 1974** *(H.)* **— 92**
Jozef Milučký: **Päť minút po premiére** *(J.O.)* **— 93**
Mikuláš Šprinc: **Koralový ostrov** *(Imrich Kružliak)* **— 94**
Francis Dvorník: **Gli Slavi** *(M. Lacko, S.J.)* **— 95**
Czechoslovakia. Past and Present *(M. Lacko, S.J.)* **— 96**

ŠTÚDIA PODOBY V. BENIAKA OD J. G. CINCÍKA

Ilustrácie slovenských umelcov v tomto dvojčísle Mostu sú vybrané z knižných vydaní životného diela V. Beniaka.

OBÁLKU NAVRHOL DR. JOZEF G. CINCÍK
Vytlačila a upravila: DOBRÁ KNIHA, GALT, ONTARIO, CANADA